

Denna värld är vår!



BOKLAGET



© Birgitta Boucht och Carita Nyström 1975

Pärm och layout: Camilla Mickwitz

ISBN 951-95255-6-4

Printaco

Helsingfors 1976, 2 upplagan

Birgitta Boucht

Carita Nyström

DENNA VÄRLD ÄR VÅR!

Handbok i systerskap

"Jag hör till dem vars politiska medvetenhet växte fram via ett engagemang för tredje världens kamp och småningom för klasskampen i mitt eget land. Mina politiska lärare var män, jag upplevde aldrig något personligt förtryck inom de politiska grupper, jag arbetade i. Åtminstone var jag inte medveten nog att lägga märke till mönstren. Ändå var det någonting som inte stämde. Efterhand började jag upptäcka spåren av en "double standard" inom dessa grupper. Där fanns flickorna man talade politik med, flickorna man gick i säng med och sedan fruarna därhemma, som sällan var med på mötena, men som skyttade som tystlåtna figurer på festerna. De första provocativa utslagen av den nya kvinnorörelsen i USA, England, Holland, Danmark etc. reagerade jag på med skepsis. Vad bråkade de om? Inte kunde det vara väsentligheter åtminstone? – Jag tror att en av de viktigaste enskilda upplevelsorna för mig på vägen mot ett medvetande om kvinnors förtryck var en bussresa till arbetarkulturdagar för några år sedan. Jag råkade sitta bredvid en metallarbetare – manlig självfallet – med lång erfarenhet av politisk verksamhet. Vi satt i allt samförstånd och diskuterade det politiska läget i Finland. Han sade några välformulerade ord om den plåga en ökad medvetenhet kunde föra med sig. Plötsligt började han tala om sin hustru. Hon röstade på Vennamo, berättade han. Eftertänksamt, halvt skämtsamt, sade han då: "Jag tror, att det var ett av de största misstag, arbetarrörelsen gjorde, när de gav (!) rösträtt åt kvinnorna." Det snördes till i strupen på mig. Det var ju **min** rösträtt han talade om! Jag var ju också kvinna!"

CARITA

1954 — när jag var fjorton år — avslutade jag det första (och enda) kapitlet i min opublicerade debutbok såhär: 'En dag försvann också Allan. Med honom försvann också sista delen av mitt självförtroende.'

1964 födde jag mitt första barn på Barnmorskeinstitutet i Helsingfors. Jag hade yrkesarbetat flera år, hade avlagt en akademisk slutexamen, trodde ungefär att jag visste vem jag var. Tills jag fick se sjukhusets papper angående min identitet: opiskelijan vaimo (fru till studerande).

1974 bytte jag arbetsplats, tillträdde en intressant tjänst med uppgifter inom vuxenutbildningen. En av välkomstönkningarna första dagen på det nya jobbet löd: så roligt att vi får nya söta flickor hit.

Det här är inga roliga episoder. Det är ett mönster. Mycket tidigt lärs små flickor att deras självförtroende är knutet till en man. Som vuxna kvinnor tillåts de aldrig glömma det. Inte heller att de primärt är ett utseende, en yta, ett objekt.

Länge värjde jag mig mot insikten om att det råder kvinnoförtryck i vår kultur. Jag ville inte bli kvinnosakskvinna. Trodde man kunde sätta sig över föraktet genom att låtsas att man inte märkte det.

Men det liv som återstår när man blundar på bägge ögonen är ett liv i mörker. En klok väninna skrev en gång till mig: man orkar inte alltid låtsas att man inte vet vem man är.

Nej. Nu öppnar vi ögonen. Och munnen!

BIRGITTA

Vi ärver en sorts tystnad. Alla stillbilder har bleknat, en del är substitut. Vi har svårt att pussla ihop vår egen bild, därför att vi måste se genom flera lager av politiska tolkningar gjorda av eftervärlden och därför att det kvinnorna uträttade skjutits i bakgrunden.

Sheila Rowbotham, Kvinnor motstånd revolution

*”Vår historia har stulits ifrån oss.
Våra hjältar dog i barnsäng eller av peritonit
— av överansträngning
— av förtryck
— av uppdämt raseri
Våra genier lärdes aldrig läsa och skriva
Vi måste skapa ett förflutet värdigt våra ambitioner
Vi måste skapa en framtid värdig våra behov.”*

Ur amerikansk kvinnotidning

Denna bok tillägnar vi våra mammor, Fanny Nyström och Karin Pihlström.

Till våra läsare, vänner, systrar — en bruksanvisning för denna bok

Berättelsen om hur den här boken har kommit till är lika lång som våra liv; en lång historia. Längre visste vi inte att det vi upplevde kunde vara av betydelse för andra än oss själva. Längre trodde vi att vi dels levde ett privat liv, stängt för insyn, dels ett utåtriktat liv fyllt av arbete och politik. Det offentliga livet var inget kvinnoliv och det privata livet var 'det lilla livet', ointressant för andra. Då skrev vi inga böcker.

Men vi planerade faktiskt en bok. Den skulle handla om den finländska kvinnan i produktionen. År 1973 gjorde vi ett utkast till den och presenterade den så här:

Mot bakgrunden av kvinnornas starkt ökade insats i arbetslivet i Finland (enligt 1970 års folkräkning ökade kvinnornas absoluta antal av arbetskraften med 100.000, medan männens minskade med 9.000) och den samtidiga försämringen av deras lönevillkor (under 60-talet utgjorde kvinnorna ca 47 % av arbetskraften medan de lyfte endast en fjärdedel av den totala lönepotten) anser vi det motiverat och viktigt att försöka analysera och beskriva de faktorer, som ligger bakom den här situationen: att den bristande jämlikheten här som på många andra håll i vårt samhälle består och snarast skärps.

Vi tänkte oss en faktakartläggning av kvinnans ställning i Finland, hennes insatser i arbetslivet, en beskrivning av löneutvecklingen, av hur kvinnor arbetar, med vad. Men innan vi kom igång med arbetet på den boken var vi med om att starta en studiecirkel om kvinnan för kvinnor — och under den gruppens verksamhetstid har bokens

idé och innehåll omformats på många olika sätt. Genom att diskutera tillsammans med flera kvinnor har vår egen kunskap och vår syn på problemen berikats och blivit långt mer levande än vi från början kunde föreställa oss. Samtidigt har också den nya internationella kvinnorörelsens teori och praktik utvecklats och gett många synliga resultat, som tills vidare är alltför litet kända och diskuterade hos oss. Eftersom vi tror att den här rörelsen måste tas på allvar anser vi det vara viktigt att presentera dess idéer för en finländsk läsekrets.

Sommaren 1974 satte vi oss ner för att skriva en bok enligt de här riktlinjerna. I den inledning vi då skisserade upp stod bl.a.:

Problemen blir inte mindre av att man läser denna bok — snarare tvärtom. För ju djupare man tränger sig in i dem, desto mera svindlande blir perspektiven: det som börjar som ett begripligt spörsmål om t.ex. låglön, barndagvård, facklig aktivitet eller passivitet vidgar sig till frågeställningar om hela maktstrukturen i samhället, kärnfamiljens roll, barnens ställning, hela det invecklade förhållandet mellan man och kvinna, förtryckare och förtryckt. Hur långt vågar man gå? Hur långt kan man komma? Och vart kommer man då? Det är en process som vi är mitt inne i . . .

Det skulle visa sig att vi var så inne i processen att vi inte fick tid att skriva någon bok. Vår grupp fortsatte sitt arbete, nu i mera utåtriktad form, och reaktionerna blev ett virrvarr av positiva uppmuntranen och medvetna missuppfattningar och vantolkningar. Det internationella kvinnoåret kom — med alla de erfarenheter det förde med sig av dels provokativa förlöjliganden och billiga skämt (hur många gånger har frasen 'det internationella kvinnoåret till ära' använts i nedsättande syfte?) dels den uttalade oviljan från officiellt håll att tillåta feministiska tongångar i uppläggningsen av debatten.

Sommaren 1975 satte vi oss än en gång ner för att skriva en bok. Vi gjorde det med glädje, därför att våra kontakter med andra kvinnor — både i vårt arbete, i det politiska livet, i arbetet med Boklaget och dess betonande av en uppsökande, progressiv förlagsverksamhet — hade gett oss vissheten om att den här boken behövdes. Utan deras stöd hade denna bok med säkerhet aldrig kommit till — insikterna, uppmuntran, modet har vi fått av andra kvinnor. Det har varit fråga om ett konkret stöd i en kreativ process: vi har kunnat diskutera våra idéer med andra, visat våra texter och fått råd och kommentarer, vi

har fått hjälp med barnvakt och praktiska vardagsproblem när vi behövt lugn och ro för att skriva. Framför allt har vi fått den nödvändiga tillförsikten: varje gång vi tvekat över vår förmåga att åstadkomma något meningsfullt och bra, varje gång vi tyckt att vi kört fast, har någon funnits på plats med de rätta uppmuntrande orden. Denna bok är i bästa mening ett kollektivt arbete. Vi står i tacksamhetsskuld till många för idéerna, tankarna, formuleringarna i boken — till er alla framför vi ett varmt tack.

Vi visste alltså vad vi ville med boken — ge kvinnor redskap att lära sig se och analysera sitt förtryck, att återerövra sin historia och därigenom nå fram till ett feministiskt medvetande och en uppfattning av sin egen identitet. Men hur skulle vi uttrycka detta? Vilken form skulle vi ge våra egna och andras erfarenheter?

Vi märkte när vi skrev prosatexten att vi många gånger rörde oss på ett område av egna emotionella och privata upplevelser, som vi visste att inte var unika för oss men som vi inte ville dölja i generaliserande formuleringar. Mycket av det vi ville ha sagt hade vi redan skrivit ner — i dagboksanteckningar, dikter, prosaskisser, brev. Vi tog fram och gick igenom det materialet; märkte att det inte bara var 'användbart' utan direkt nödvändigt för att vi konkret skulle kunna visa vad det innebär att politisera det privata, bejaka en helhetsuppfattning av livet, använda alla sina erfarenheter och uttryckssätt för att föra en politisk debatt.

Därför består den här boken nu av tre delar:

1. vår gemensamma prosatext som har vuxit fram genom diskussioner och studier,
2. 'I kvinnominne', Caritas dikter från 1965—1975,
3. 'Tala om vad du vet', Birgittas dikter från sommaren 1975.

I ett skede övervägde vi att publicera dikterna som separata samlingar. Men vi övergav den tanken, dels därför att vi ansåg att dikterna organiskt hör ihop med den här boken, dels därför att vi ville avdramatisera diktskrivandet och framför allt debutantsituationen. Vi ville inte plötsligt bli lyrikdebutanter och därmed spelas ut mot varandra och andra lyrikskrivare i Svenskfinland. Vi ville betona sammanhanget mellan dessa dikter och tillkomsten också av den gemensamma prosatexten. De förutsätter varandra.

Vi hoppas att ni som läser boken skall söka och se detta sammanhang. Många gånger är det uppenbart, t.ex. dikterna om systersolidaritet hänger direkt ihop med avsnitten om den nya kvinnorörelsens betoning av vikten av att kvinnor går samman och i gemenskap diskuterar och analyserar sina problem. Andra dikter kan tyckas vara mera löst anknutna till bokens tema. Själva uppfattar vi dem dock alla som beskrivningar av vägen till medvetande.

Vi har så här detaljerat velat berätta om bokens tillblivelseskeden, därför att vi anser att den skapande processen har varit minst lika spännande som den nu färdiga texten. Vi har kallat boken 'en handbok i systerskap'. Det är så vi vill att den skall kännas för våra läsare. Men det är också så den har känts för oss. Den hjälp och det stöd vi haft av varandra under arbetet med boken är inte lätt att beskriva, men vi brukade skrattande säga att det var som att vänta tvillingar eller att föda varandras barn. Det har varit ett dramatiskt havandeskap!

Helsingfors i september 1975

Birgitta Boucht

Carita Nyström

Så här tänker den nya kvinnorörelsen

Den nya kvinnorörelsen, Women's Liberation Movement, Kvinnornas befrielse-rörelse är en rörelse som idag har förankring åtminstone i de flesta västeuropeiska länder och USA; dess idéer har en ännu mycket vidare spridning. Rörelsen startade samtidigt i olika länder, omkring år 1968. Den saknar gemensam organisation, men har likartade arbetsmetoder, analyser, gemensamma mål.

Den nya kvinnorörelsen är historiskt unik — det är första gången i historien kvinnor samtidigt i så många olika länder går till kamp mot sitt förtryck. Detta är ingen slump eller lycklig tillfällighet. Det är beviset för att dagens revolutionära kvinnorörelse är en historisk nödvändighet; ett faktum som det kan vara skäl att hålla i minnet i Finland, där denna rörelse bemötts med nästan patologisk likgiltighet av den politiska vänstern och där informationen via massmedia varit skrattretande okunnig och bristfällig.

Den nya kvinnorörelsen uppstod ursprungligen som ett slags oäkta barn till 60-talets studentradikalism, Black Power-rörelsen, hippie-rörelsen; det var i förlängningen av det arbetet många kvinnor på allvar började ifrågasätta sin egen ställning i samhället och i det politiska livet. De märkte helt enkelt att deras kapacitet inte utnyttjades, att deras insatser förlöjligades, att de fick andrahandsuppgifter

i något som kallades 'gemensam' kamp. Den erfarenheten delade de med kvinnor i länder där den politiska kampen fördes inom ramen för andra rörelser.

Den personliga upplevelsen av att ställas utanför en 'gemensam' rörelse ledde till att dessa kvinnor började studera rörelsernas program ur kvinnosynvinkel. De märkte då att kvinnorna glömdes bort inte bara i praktiken, utan också i teorin. De politiska teorierna är uppbyggda utan att beakta kvinnorna. Det tar sig uttryck i att de i sina analyser utelämnar stora områden av kvinnornas verklighet, t.ex kvinnoarbetet, privatlivet, familjen, kvinnans ställning i patriarkatet. Därmed kommer de att sakna insikt om att det behövs en teori för kvinnofrigörelsen. Det gäller också socialismen. Där finns en tendens att vilja se kvinnofrigörelsen som något självklart, som en sorts släpvagn till utvecklingen, ett problem som automatiskt löses av utvecklingen själv.

Men kvinnofrigörelsen har visat sig vara ett mycket svårare och mångtydigare problem än vad politiska teoretiker och praktiker — inom alla åsiktsläger och nästan alltid män — hittills har kunnat föreställa sig. Därför nöjer sig kvinnorna inom den nya kvinno-rörelsen inte längre med att haka på rörelser definierade av män. De börjar skapa en egen helhetsanalys, utgående från sin egen erfarenhet av verkligheten. Det är ett arbete som fordrar ny forskning, nya teoretiska begrepp, ett nytt sätt att förhålla sig till omvärlden. Det är detta arbete som nu pågår bland kvinnorna i de kapitalistiska länderna — och som tar sig uttryck inte bara i nya politiska organisations- och kampformer, utan också i konst, kultur, forskning, samlevnad — som kallas den nya kvinnorörelsen.

Kvinnornas långa marsch

Kvinnornas långa marsch är bara i sin början, speciellt i vårt land. Med inlevelse påstår man hos oss, att den nya kvinnorörelsen, vars

idéer har spritts internationellt genom en omfattande litteratur, inte har aktualitet här i Finland på samma sätt som i andra kapitalistiska länder. Denna rörelses inhemska belackare menar antingen, att kvinnan i vårt land har en starkare ställning än på annat håll i världen eller att arbetarklassen på grund av en högre klassmedvetenhet har fattat kvinnans ställning i dess fulla utsträckning och rätta sammanhang. Att röra upp i den s.k. kvinnofrågan är bara att ställa hinder i vägen för en lugn och fredlig utveckling antingen av kapitalismen eller mot socialismen.

Men kvinnorna rör på sig — i USA, i England, Frankrike, Italien, Portugal, Danmark, Norge Sverige och nu även i Finland. En rörelse med sådan bredd och av så internationell karaktär, med så omfattande resultat vad det gäller vetenskap och litteratur, uppstår inte ur tomma intet. Den är följd av rörelser och oro på samhällsdjupet, följd av att stora grupper inte finner sig tillfreds med samhällsutvecklingen. Precis som arbetarklassen i slutet av senaste århundrade började organisera sig och kämpa för sina rättigheter, börjar nu kvinnorna agera och organisera sig i ett samhälle som inte tillfredsställer dem som människor och medborgare. Städskestrejkerna i Sverige är ett färskt och betydelsefullt exempel på dessa aktioner. Dessa lågavlönade, dåligt organiserade kvinnor visar genom sina strejker att de kan agera på egen hand och att det arbete de utför, det mest föraktade, sämst avlönade i vårt samhälle är ett samhälls-nödvändigt arbete. Städskestrejkerna öppnar nya perspektiv för kvinnokampen.

Men, säger kanske någon, kvinnor har ju organiserat sig tidigare. Visst har det funnits kvinnorörelse, både borgerlig och arbetarkvinnorörelse. Det stämmer. Men ingen av dessa rörelser hade redskapen eller medvetenheten att så totalt förkasta, att så radikalt gå till grunden med samhället och kulturen vi lever i, som den nya kvinnorörelsen gör. De levde ännu under illusionen att det gällde att få samma rättigheter som männen. Det är idag bara en sidogren av kvinnokampen.

Vari ligger det nya i den nya kvinnorörelsen?

Karakteristiskt för nästan all kvinnokamp tidigare har varit att man gripit sig an problemen — de frågor som kvinnorna upplevt som sina — som delfrågor, delproblem. "Kvinnofrågan" har anslutits som en mer eller mindre viktig avdelning av en samhällsteori, en samhällsyn. Den nya kvinnorörelsen betraktar kvinnofrågan, kvinnans ställning *strukturellt*, i relation till samhällsförhållandena i stort, men samtidigt anlägger man en kvinnosynvinkel på dessa samhällsförhållanden. Man kan säga, att ambitionerna i dag är långt större än tidigare bland de medvetna kvinnorna.

Man kan säga, att marxisterna redan har anlagt en sådan helhetsyn, då de säger att kvinnans ställning är beroende av vilken ställning hon har i produktionen. Det är riktigt, men samtidigt är det uppenbart att stora brister vidlåter den marxistiska analysen härvidlag. Stora områden av kvinnors arbete, erfarenheter och verklighet har hamnat utanför den. Belackarna säger spefullt, att den nya kvinnorörelsen vill föra in Marx i köket och sängkammaren. Det stämmer och det är ett stort steg framåt att göra det, 1800-talets teoretiker, manliga till 99.9 %, ägde inte förutsättningar för att göra det. Det gör dagens kvinnor.

Hemarbetet in i samhällsekonomin

Hemarbetet, denna centrala del av kvinnans arbete har hittills helt fallit utanför den samhällsekonomiska analysen, både den borgerliga och den marxistiska. Marxisterna har blottlagt de processer som lett till att kvinnans arbete i hemmet blivit marginellt, en värdering som sedan följer kvinnan när hon går ut på arbetsmarknaden för att söka

avlönat arbete. Men det är först med den nya kvinnorörelsens teoretiker som vi har fått analyser av detta hemarbets ekonomiska karaktär, vilken roll det spelar i samhällsekonomin.

Kvinnorna utför i hemmen, inom familjen, det arbete, som behövs för att hålla arbetskraften i arbetsdugligt skick, både dem som redan befinner sig ute i arbetslivet och det uppväxande släktet. Dethär arbetet kallas med marxistisk terminologi *reproduktion*. I de isolerade kärnfamiljerna utför kvinnorna detta reproduktionsarbete, utan kontakt med andra som gör detsamma. Kvinnorna, som primärt är reproduktionsarbetare är socialt och ekonomiskt beroende av sina män. Både isolationen och beroendet har konsekvenser för kvinnornas psyke och personlighet, som också är ett resultat av fostran till denna roll. Också när kvinnan arbetar ute på arbetsmarknaden är det hon som tar ansvaret för hemarbetet och barnen. En *riktig* karl gör nämligen inte hemarbete. En *riktig* kvinna är primärt husmor och mor.

Den här uppspjälkningen av livet och verkligheten i en *privatsfär*, som står för hem, familj, reproduktion, kvinna och en *offentlig sfär*, som står för arbetsliv, samhälle, produktion, man söker den nya kvinnorörelsen analysera och genom handling upphäva.

Familjen upprätthåller förtryck

När man talar om skiljelinjen mellan privat och offentlig sfär kommer man oundvikligen in på frågan om familjen, vilken roll den spelar i upprätthållandet av denna skiljelinje och i kvinnoförtrycket. Familjen betraktas ju som samhällets naturliga grundenhet, det ställe där samhällets orättvisor och tryck skall utjämnas och försonas.

Familjen är privat, den står utanför produktionsprocessen. Det som händer inom familjen är inte offentlig angelägenhet, utan invärvat i privatlivets helgd. Det som sker inom familjen analyseras inte, diskuteras inte, men förs nog ut som skvaller.

Mycket av kvinnoförtrycket försiggår inom familjens väggar och

innesluts därför i samma privatisering. Det blir osynligt, otillgängligt. Både det arbete som utförs där och relationerna mellan hustru och make, föräldrar och barn. Sexualiteten är invärd i samma mystifierande slöjor. Allt detta drabbar först och främst kvinnorna. Det är vi som har något att vinna på att slöjorna rivs undan, att tystnaden kring det som betraktas som privat, intimt och triviellt bryts. Då sker den genombrytning, som har varit den nya kvinnorörelsens paroll framom andra: det personliga blir politiskt.

Kraven som ställs på familjen i dagens samhälle, där det blir allt mindre tid för mänskliga relationer och allt mindre plats för hänsyn till emotionella behov, är orimliga. Familjen måste om den skall kunna fortsätta att existera öppnas mot en större gemenskap, som bryter både kärnfamiljens och de ensamståendes isolering.

Det personliga är det politiska och tvärtom

Genom att ta konsekvenserna av att det som betraktas som personliga, privata upplevelser, också är politiska har den nya kvinnorörelsen skapat också nya organisationsformer. Man måste skapa ett forum, där alla kvinnor, också de som inte har politisk erfarenhet eller formuleringsvana i gängse mening, kan komma fram och formulera sin situation och sina upplevelser. Det kräver i sin tur på djupet demokratiska kommunikations- och organiseringsformer. De smågrupper och medvetandehöjningsgrupper som den nya kvinnorörelsen har arbetat med skapades i medveten motsättning till de traditionella politiska organisationerna, som i sina funktionsmönster speglar manssamhället med dess prestigekamp och konkurrens, där svaga lämnas åt sitt öde, medan de starka går till topps. Den grupp, som vi har arbetat i, har försökt tackla de här problemen genom att låta uppgifterna rotera och genom att uppmärksamma dominans-

fenomen i gruppen. Alla känner ju till av egen erfarenhet hur större munvighet, formuleringsvana, det att ha ordet i sin makt också betyder att man får makt i den grupp man fungerar i.

Men man kan även svänga på parollen och säga, att vi också måste göra det politiska till en personlig angelägenhet. Man lägger inte av sin totala person, med alla sorger, bekymmer, glädjeämnen etc. då man går in i ett politiskt sammanhang, precis som man ej heller kan lägga av sin politiska personlighet då man träder in i privatlivet. I våra dagar har politiken i alltför hög grad blivit en specialistfunktion, som mer och mer liknar ett yrke. Den nya kvinnorörelsen motsätter sig en sådan utvecklingstendens och arbetar för ett massdeltagande i politiska angelägenheter på det plan där vi alla vardagsmänniskor befinner oss.

Kvinnoidentitet söks genom kvinnoforskning

Den kända norska politikern och forskaren Berit Ås talar om "kvinnornas barfotauniversitet" och på ett sätt kan den termen användas om hela den nya kvinnorörelsen. Det som sker i smågrupper runt omkring i världen är egentligen ett slags grundforskning av områden, som hittills också försummats av vetenskapen. Och det krävs mycket utredningar och mycken forskning för att komma till rätta med det förtryck, som har den högsta åldern i mänsklighetens historia. Den nya kvinnoforskningen kräver nya värderingar och nya metoder, för det mesta av de vetenskapliga redskapen, begreppsapparaterna har utformats av män. Därför innebär den nya kvinnorörelsen en uppgörelse också med det mesta av filosofi, språkvetenskap, historia, konst och kultur. Kvinnor har börjat skriva kvinnans historia. Vi söker vår identitet bortom de förvrängda bilder, som manssamhället och manskulturen har skapat av oss. Också i detta arbete avspeglas

en nyvunnen visshet om det berättigade i våra ansträngningar, en nyvunnen självrespekt.

Låt anklagelserna hagla – historien är på vår sida

Den nya kvinnorörelsen vänder sig med styrka mot alla de utnötta angreppen mot s.k. kvinnosakskvinnor, mot kvinnorörelsen, mot kvinnornas försök att definiera sig själva, sin situation, självständigt från mannen.

Vi anklagas för att isolera oss från männen, då vi organiserar oss på egen hand. Vi anklagas för hysteri, då vi talar om hurudan vår verklighet är. Vi anklagas för utopism, då vi ger luft åt våra önskingar om ett annorlunda samhälle. Den nya kvinnorörelsen anklagas också för att syssla uteslutande med attitydproblem på bekostnad av den ekonomiska analysen.

Det är den kanske grovaste förenklingen, ty den nya kvinnorörelsen om någon har tillfört den samhällseliga, politiska och ekonomiska analysen aspekter som annars glöms bort. Den befattar sig med hela vårt sätt att leva och fungera som privata, offentliga och politiska varelser, som arbetande, älskande, städande, kokande, småpratande etc. människor. Också i politiken måste en total mänskosyn och därmed en total verklighetsanalys hävdas. Annars blir alla förändringar delvisa förändringar.

Som grupp är vi trötta på att höra anklagelserna mot kvinnan hagla, (och närapå kulminera under det internationella kvinnoåret). Fortfarande får man tolerera täta påståenden om att kvinnan är passiv, kverulantisk, att hon inte vågar ta samhällsansvar. Vi menar, att det är en lögn, som systematiskt prånglas ut för att få oss att misstro oss själva och att söka förebilder för vår kamp på fel håll.

För att kunna stå emot förlöjligande och förvrängningar, som

drabbar den nya kvinnorörelsen på samma sätt som de drabbat våra föregångare i kvinnokampen behöver vi kommunikation och samtal. När vi äntligen öppnar detta nödvändiga samtal mellan kvinnor av alla åldrar, i olika yrken, på olika platser i samhället och när vi på allvar börjar kommunicera med vårt eget förflutna på våra egna villkor, ser vi att det alltid funnits starka och aktiva kvinnor, men att vi berövats politisk makt och berövats röst i samhället. Vi behöver kommunikation mellan äldre kvinnoorganisationer och nya kvinnogrupper, mellan arbetarkvinnor och utbildade kvinnor och vi behöver internationell kommunikation med kvinnorna framför allt i u-länderna och med kvinnorna i de socialistiska länderna. Sheila Rowbotham, en av våra bästa taleskvinnor, säger i en av sina böcker: "Jag tror vi är i början av nya sociala och personliga möjligheter för både män och kvinnor." Den optimismen behövs också, för den långa marschen är som sagt bara i sin början.

”I det årtionde männen lade under sig världsrymden, brydde sig fackföreningsledare i Europa inte om att ett miljontal arbetsplatser för kvinnor försvann.

I en tid då EG:s planer om en politisk och monetär union var de stora männens lockande perspektiv, dog tiotusentals kvinnor i illegal abort i samma Europa — medan kyrkans och politikens män dundrade mot de syndiga kvinnor som avlägsnade frukterna av ett samlag som de inte kunde säga nej till i ett heligt äktenskap.

Vem är vi, kvinnor i världen? Vem gör vår sexuella hjälplöshet till religiös förpliktelse? Vem begränsar våra möjligheter att överleva så att vi har bara en utväg: att utöva ”världens äldsta yrke” och vilken av parterna, köparen eller säljaren, straffas för det?”

Berit Ås, Om kvinnekultur
i Manssamfunnet mitt imot.

”Enligt USA:s egen officiella statistik uppgick personalen i den amerikanska krigsmakten i juli 1968 till tre och en halv miljon man. — Viktigare än dessa siffror på den råa manskapsstyrkan är emellertid — även om amerikansk press skryter med att de ’gröna baskrarna’ behärskar 32 olika metoder att döda en människa med blotta händerna — att inget lands soldater är så väl försörjda med modern krigsteknik som USA:s.”

Gunnar Adler Karlsson, Hyckleriets årtionde

Det finns två världar

Man talar om *en* värld, om *en* mänsklighet som en så given sak, att reaktionen när vi talade om grundidén med vår bok oftast var: Men är det inte en och samma värld, som män och kvinnor lever i! Länge har man försökt övertala oss kvinnor, att det förhåller sig så och länge har kvinnor grubblat på, varför vi känner oss som främlingar i den här världen. Varför känner vi oss som avvikare, som någonting som måste ändras på för att passa in? Och har det samtidigt funnits situationer, en tillvaro, där vi inte känner detta främlingskap, detta vara-det-andra?

När man talar om kvinnor i vetenskapen, i politiken, i det dagliga livet talar man om "kvinnans ställning", men man talar inte om *förtryck*. Ändå är det just förtrycket som konstituerar kvinnans verklighet, hennes upplevelse av verkligheten. Detta förtryck har en ekonomisk grund, som vi senare skall komma närmare in på, och har stadfästs och legitimerats av samhällets alla institutioner (kyrka, lagstiftning, stat etc.).

Varför hänger orden *man* och *människa*, *mänsklighet* ihop? Varför står *han* som allmängiltigt genus i våra lagtexter? Och varför är *broderskap* begreppet för jordinvånarnas samhörighet? Vi kunde räkna upp många fler exempel på hur kvinnorna är bortdefinierade

ur mänskligheten, ur det allmänna. Vi är Det Andra, vi definieras i relation till det allmänna som är mannen. Mänskligheten har alltså formulerat sin filosofi utan kvinnorna.

Den osynliga världen – den osynliga kulturen

Har ni hört historien om mannen, som kom in på ett kontor och sökte avdelningschefen. Rummet var fyllt av kvinnor, över vars huvuden mannen ropade: Är här inga människor idag? Ni känner säkert också det gamla ryska ordspråket: "Jag trodde jag såg två människor, men det var bara en man och hans hustru!" Historien kan mångfaldigas. Vi skrattar — men det är ett skratt som börjar stocka sig i halsen på allt flera kvinnor. Vi får det slungat i ansiktet varje dag — vi existerar inte som människor. Vi är bortdefinierade. Vi lever i vår egen värld, "damernas värld".

Den värld, som är vår skiljer sig från den synliga penningekonomiska kultur, som dominerar den nordamerikanska och västeuropeiska världen. Den synliga kulturen är en manskultur. Den osynlighet, som kännetecknar kvinnornas kultur får vi dokumenterad varje dag, när vi öppnar vår tidning. Bilder av statsMÄN, med varelses av motsatt kön diskret i bakgrunden med anteckningsblock, kaffepanna, brödfat. Icke namngivna = kvinnor. Vi ser bilder av viktiga MÄN, namngivna, med varelses av motsatt kön bredvid sig, icke namngivna = MÄNNENS hustrur.

Osynligheten sträcker sig så långt det är i dens intresse som har rätt att se. Män ser snygga ben, bröst, figur, ögon. De ser inte kvinnor som kompletta personligheter. De ser kvinnor mer som bruksföremål. När man frågade män och kvinnor om deras första association till ordet *disk*, svarade kvinnorna *diskborste*. Männerna svarade *husmor!*

Är osynliggörandet delar av en maktstrategi, som går ut på att ta kvinnans identitet ifrån henne? Eller är det en direkt bekräftelse på att vi är mindre värda, utan betydelse?

Det existerar en kvinnokultur

”Det existerar en kvinnokultur. Den har gjorts osynlig i århundraden därför att männen aldrig velat skriva annat om kvinnosamhällets historia än det som manssamhället funnit värdefullt.”

Orden är Berit Ås', som i sin forskning ur olika vinklar belyst just kvinnokulturen och som i sin politiska verksamhet fungerat konsekvent med sin feministiska övertygelse. Kvinnor uppfostras att handla och reagera i enlighet med denna kvinnokultur, utan att vi själva förstår att vi handlar inom en sådan struktur. Det är inte heller lätt att urskilja vilka följder detta får för oss.

Berit Ås har för att underlätta urskiljandet av denna kvinnokultur dragit fram några dimensioner av den. Det är dimensioner, som kulturanropologer vanligtvis brukar studera i samband med kulturer:

1. *språk* och kommunikation
2. individens upplevelse av *eget värde* inom ramen för kulturen
3. individens förhållande till *redskap och resurser* — här kommer vi att tala om *teknologi och ekonomi*
4. skillnader mellan *mäns och kvinnors sätt att organisera sig*
5. individens förhållande till *tid*, framtid, planering och fritid.

Vi kommer i fortsättningen att snudda vid flera av de här dimensionerna, men skall till att börja med gå lite närmare in på tre av dessa dimensioner, som vi menar är ytterst centrala när det gäller att kartlägga kvinnokulturens karaktär:

- *teknologi och ekonomi*
- *språk*
- *tid*.

Vem gör rymdfärderna, vem uppfinner destruktionsvapnen?

Att Valentina Tereschkova gjort en resa i rymden jävar inte det faktum att vår tids högsofistikerade teknologi är männens domän. De har skapat målsättningarna för den, de kontrollerar resurserna och verkställer den.

Den moderna teknologin är vår tids verktyg framom andra. Den ger några av samhällsmedlemmarna frihet, rörlighet, kunskap och makt. De som faller utanför blir isolerade, berövade kunskap och makt. Bilen, tv-apparaten är teknologiska verktyg, som griper in i vardagslivet för stora delar av befolkningen. ADB-anläggningar, trafikmaskiner, raketflyg, splitterbomber och rymdfarkoster är teknologiska verktyg på högre nivå, redskap för de härskande att utöva kontroll och skapa rörlighet och kontroll för sig själva. De teknologiska hjälpmedlens kostnader är stora och stora kategorier faller utanför både nyttjande av dem och all form av påverkan vid utformning och planering av teknologin. Hit hör som den största gruppen kvinnorna i världen. Men också tredje världens länder, våra egna u-områden och arbetarklassen som helhet. De teknologiska redskapen har inte utformats för dessa gruppers behov.

Man kan ge ett nästan barnsligt enkelt exempel på hur svagt kvinnorna står i förhållande till den teknologi, som omger oss. Gör följande experiment. När du nästa gång i rusningstid reser i buss kasta en blick på de förbipasserande privatbilarna. Räkna i hur många av dessa bilar det sitter en ensam man vid ratten! Räkna samtidigt hur många kvinnor i bussen bär matkassar och har barn att ta hand om! Räkna hur många män som har det?

Kvinnor talar om ömhet och värme, män om teknik och prestation

Språket avspeglar hur kulturen som helhet värdesätter sina undergrupper. Kvinnor har inte format det språk, som har med makt att göra, inte format det allmänna språket. Pröva bara på att börja använda *system*, där män använder broder, *systemskap* där män talar om broderskap. Insistera på att tillägga *kvinn*a och *hon*, där man använder man och han som synonyma med person i allmänhet. Reaktionerna kommer att avslöja för dig, hur maktrelationerna har avlagrats i språket. De har gjort det så djupt, att vi kvinnor blivit mer eller mindre blinda och döva för dem. När vi kräver att få vår kvinnoidentitet befäst i språket, stöter vi på männens motstånd: förlöjligandet, hånet. Men insistera! Det lönar sig i längden.

Språkforskare, framför allt kvinnliga, har börjat utreda vad som kännetecknar kvinnligt respektive manligt språk, om det överhuvudtaget finns verifierbara skillnader. Det finns en svensk veteran på detta forskningsområde, nämligen språkforskaren Gustaf Cederschiöld som redan år 1899 i sin uppsats "Kvinnospråk" förklarade, att man inte kunde ställa upp männens förståndsprosa som rättesnöre för kvinnorna hos vilka känslan dominerar:

"De mest karakteristiska och allmännast iakttagna dragen i kvinnans språk äro just yttringarna av hennes känslas intensitet, exklusivitet, omedelbarhet, plötslighet och föränderlighet."

De särdrag som Cederschiöld pekar på i kvinnans språk har belagts också av moderna forskare, som studerat språkliga skillnader mellan könen. Kvinnors språk är mera personligt, känslomässigt, medan männens språk är intellektuellt och abstrakt. Det har också konstaterats, att de språkliga skillnaderna mellan män och kvinnor är större än mellan arbetarklass och medelklass!

Flickor lär sig tala tidigare än pojkar, uppvisar större språklig färdighet och har färre språksvårigheter som stamning o.dyl.

Också senare i livet bibehåller kvinnorna en viss sorts munvighet, som männen inte har. Ett citat från Cederschiöld:

"Kvinnorna kan i regel fritas från ett slag av oartikulerade ljud, som är rätt vanliga hos män. Nämligen de stammande lätena ö-ö-ö eller u-u-u eller ä-ä-ä, med vilka mången karl fyller mellanrummen mellan sina ord, då han tänker långsamt eller tveksamt. En kvinna tänker och talar nästan alltid så fort, att hon ej behöver sådant fyllnadsgods."

Men hur kommer det sig, att kvinnor ändå i stora församlingar, i offentliga sammanhang är så tveksamma att yttra sig, hämmas av en sådan tunghäfta?

Det har att göra med det vi redan tidigare nämnde, att språket samtidigt är ett maktredskap och att kvinnospråket inte har med makt i samhället att göra. Mansspråket är däremot i hög grad format just av makten. Det mest extrema exempel, som kan anföras på detta förhållande, är språkvanorna i en karibisk indianstam, som den danske språkforskaren Otto Jespersen studerat. Där talade män och kvinnor helt olika språk — därför att de levde i olika världar. Hustrurna var sina mäns slavar, deltog inte i deras måltider (vilka de dock med all säkerhet tillredde!), fick inte nämna dem vid namn!

Kvinnor och män lever också i vårt samhälle i skilda världar. Det kan konstateras enkelt genom att studera populärpress för män och kvinnor. Redan i uppväxtåren underbyggs den här språkliga olikheten genom tidningar för flickor, som talar om lycka och kärlek och tidningar för pojkar, som talar om sex, våld och brott.

Problemet för oss kvinnor är att avgöra huruvida vi skall träna in mansspråket, för att inte bli utskrattade när vi inte behärskar de gängse termerna, eller om vi skall kräva rätt för vårt kvinnospråk att accepteras som gångbart i samhället på nivå med det mer teknologiska maktspråk som männen använder sig av. Dilemmat liknar det som arbetarklassen står inför!

Har kvinnor tid för sig själva?

Kvinnor har ett egenartat förhållande till tid. Det avspeglas i det sätt vi disponerar vår dag, vår framtid och hela vårt liv. Det som utmärker oss, är att vi uppfostras att ställa oss och vår tid till förfogande för andra. Det är den hjärntvätt, som är nödvändig för att vi skall kunna gå in i kvinnorollen i förhållande till man och barn. Och den rollen passar sedan utmärkt för de funktioner vi eventuellt får ute i arbetslivet: servicefunktioner, upppassning och vård av andra människor.

Som ensamstående kvinna har jag haft större möjligheter än det stora flertalet av mina systrar att själv råda över min tid. Arbeta mer eller mindre, som jag har råd och lust till, göra spontana resor, ägna tid åt vänner och kamrater, arbete i organisationer. Jag har haft möjlighet att reflektera mycket över mitt liv, mitt förflutna, hur jag skall forma min framtid. När jag har gjort mina ofta pessimistiska reflektioner kring det villkorliga i min situation, i min frihet säger min väninna: Du har för mycket tid för dig själv! Och just denna tid är den människorättighet, som kvinnorna måste kräva för sig själva. Tid att planera för sig själva, välja yrke för sig själva, och inte efter vad som passar in med familjelivet. Mannen planerar aldrig efter familjelivets krav. Han planerar utgående från arbetet han skall utföra.

De psykologiska följderna av detta ställa-sig-självtill-disposition fräter på kvinnans självkänsla och förhindrar hennes frigörelse. Att inte få göra det man helst vill betyder att man mister kunskapen om sig själv och sin förmåga. Att inte kunna ta ställning till vad man helst vill bli, är liktydigt med att mista uppfattningen om vad och vem man är. Men kvinnan berövas inte sin tid bara i det långa perspektivet utan också här och nu. Alltid är det något mål mat, som måste kokas innan . . . något barn som skall hämtas från barnträdgården innan . . . kläder som skall genomses och tvättas innan . . . Dagarna, krafterna, planerna, drömmarna slukas upp.

Tid är pengar – känslor tar tid!

Att förhålla sig till tid, framtid, planering på ett självständigt sätt betyder att man har kontroll över den. Vi kan vända lite grann på den här tidsproblematiken och ställa kvinnornas förhållande till tid i motsättning mot manssamhällets tidsuppfattning. Denna kan enkelt uttryckt sammanfattas i orden: *tid är pengar!* De allra flesta män och kvinnor lever i dag under en svår tidspress. Tempot i produktionen där rationalitet och effektivitet är de alldikterande kraven bara ökar. Den här tempopressen slår igenom alla tillvarons sektorer: fritiden, privatlivet, kärleken, det politiska arbetet.

Tidspressen har ett nära samband med den västliga industricivilisationens ensidiga tillväxt- och effektivitetsfilosofi. I denna civilisation förövas rovdrift inte bara på människor, arbete, naturresurser utan också på tid. Det finns en klasskillnad i relation till tiden. Uppe i hierarkierna är brådskan status, att ha sin kalender fulltecknad med viktiga möten är tecken på att man är en viktig person. För arbetaren är brådskan bara ett bevis på förstärkt utsugning. Arbetarens liv stjäls ifrån honom/henne.

Kvinnor är vana vid att känslor och andra människor tar tid, därför att de ställer sin tid till disposition för andra. Kvinnorna är de goda lyssnerskorna, de goda trösterskorna. I detta faktum, som är en form av kvinnoexploatering, finns också ett positivt inslag, som vi kvinnor skall lära oss att ta vara på och vända till styrka. Skall kvinnorna när de går ut i arbetslivet ge avkall på den omtanke och hängivenhet för andra människor, som har kännetecknat oss i det privata livet. Det är en mycket smärtsam process och kvinnorna känner sig i dag slitna mellan de motsägelsefyllda kraven: effektiviteten i arbetslivet och omsorgen i privatlivet. Den nya kvinnorörelsen kräver det som många betraktar som omöjligt: hela livet, arbetet, organisationerna måste omformas så att kvinnokulturens positiva kännetecken: tiden för varandra, omtanken, hängivenheten, ges utrymme inom dess ramar.

En exkurs om militären

Kan ni tänka er någon inrättning, som klarare illustrerar tesen om de två världarna än militären, krigsväsendet? Alla känner väl till situationen vid sammankomster, då männen kommer in på sina gemensamma minnen från värnpliktstiden, eller från kriget? De uppslukas helt. Kvinnorna blir frustrerade. Historierna liknar ju varandra intill förväxling. Någon dialog kan här inte uppstå mellan könen. Det ena förs samman av de kollektiva minnena av förödmjukelse, som måste förkläs i underhållande historier. Det andra är totalt utestängt från all kunskap och alla identifikationsmöjligheter.

Ändå är militären den institution, där det manliga könet formas på ett mer avgörande sätt än inom någon annan inrättning. Här övas massdisciplinen, lydnaden inför staten och alla andra auktoriteter in. Här genomgås underkastelsens och underkastandets alla riter, hårdheten och brutaliteten parade med kvinnoföraktet. I det renodlade manskollektivet blir kvinnor till ingenting annat än redskap för den förnekade sexuella tillfredsställelsen, porren florerar här som ingen annanstans, kanske med undantag för fångelserna.

Och här ligger ju sist och slutligen redskapen för det avgörande maktutövandet, vapnen och våldet. Vi kvinnor har ingen hållbar kunskap om hur denna inrättning är beskaffad, hur manspsyket formas innanför de strängt bevakade murarna. Men det är vi som ger liv åt denna "kanonmat"!

Kvinnor och barn hör ihop

Ta Finlands samlade mödraskara, alla dessa kvinnor som hyllas på mors dag som sinnebilderna för kärlek och alltuppoffrande arbete, dessa myternas goda mödrar — bunta ihop dem och krama ur dem deras starkaste gemensamma känsla. Vad kommer det att vara?

Dåligt samvete. Ständiga självförebåelser. En känsla av att inte räckta till. De kvinnor som är hemma med sina barn plågas över att de är irriterade och tjatiga. De kvinnor som arbetar utanför hemmet plågas över att de 'försummar' sina barn.

Dethär är ingen 'naturlig' känsla, framsprungen ur det biologiska sambandet mellan mor och barn. Det är en känsla som uppstår hos en människa som dels utsätts för krav som hon inte kan leva upp till, dels för motstridiga förväntningar. Det är en känsla som uppstår när den objektiva verkligheten alltför bjärt skiljer sig från den rådande ideologin.

Idag lever vi ett liv präglad av myterna om 'den trygga kärnfamiljen' och 'den goda modern'. De hör ihop. Inom kärnfamiljens ram skall den goda modern göra allt för sina barn, ge dem trygghet, glädje, stimulans, kärlek, omvårdnad. Hon och hennes barn skall bilda en trygghetens ö till vars strand barnafadern då och då sköljs upp för att få sin del av gemenskapen.

Den här synen på familjen och moderskapet är historiskt mycket ung. Den är en följd av industrialiseringen och kapitalismen, av ändrade produktions- och arbetsförhållanden. Förr hade människorna annorlunda uppgifter i samhället, man levde i annorlunda gemenskaper, också barnuppfostran och barntillsyn var tidigare en process och en meningsfull socialisation inom ramen för många — och mångas — sysselsättningar.

Idag ser verkligheten ut på ett annat vis. Barnen har t.ex. ingen plats och uppgift i samhället som *barn*. Deras liv är väntan: på att få börja lekskola, folkskola, yrkesskola, gymnasium, på att bli vuxna (vilket fysiskt går snabbare än förr, medan de psykiskt bromsas av att under allt längre tid definieras som barn och unga personer). Först som vuxna blir de meningsfulla, användbara i produktionen, fullgoda konsumenter.

I en sådan situation behövs myten om den goda modern. Någon måste ta hand om barnen under deras långa väntans tid. Det behövs uppbevaringsplatser och vårdpersonal, alltså rekryterar man hemmen och kvinnorna för detta.

Men samtidigt som de samhälleliga förhållandena har förlängt barndomstiden, och barns beroende av sina föräldrar, har barnens

uppväxtvillkor avsevärt försvarats. Samhällsplanerarna skapar mänskogetton där små barn inte klarar sig. Trafiken är för farlig, hemmen är för farliga, ensamheten är för påfallande i våra tätbefolkade städer. Barnens grundbehov av utrymme, möjlighet till sociala kontakter, tillgodoses inte.

I Norge, där man studerat de här problemen, talar vissa sociologer om att man byggt ett samhälle där en hel generation barn befinner sig i kris. I ett bostadsområde visade det sig bl.a. att 150 av 600 barn var analfabeter därför att de skadats i sin tidiga och grundläggande utveckling. Skadats av misstagen i samhällsplaneringen, ingalunda av sina vårdande mödrar.

Men det är mammorna som får ta stötarna. Det är av dessa isolerade kvinnor, ofta med en svag självkänsla, fysiskt och psykiskt bundna till samma sjukdomsalstrande miljö som barnen, av dessa kvinnor man kräver att de skall lösa problem som är följder av en snedvriden samhällsplanering.

Det här är inte bara cyniskt och politiskt ohederligt. Det är också ett resultat av att man saknar en grundläggande analys i kvinnofrågor:

Sålänge boendefrågor och kvinnofrågor inte ses i samband med varandra, leder utvecklingen mot ett allt omänskligare samhälle. Manssamhällets synpunkter är fortfarande allenarådande, och det är en känd sak att de flesta män har sitt huvudintresse inriktat på arbetsplatsen. Boendemiljön kommer i andra hand. Den angår dem inte, fränsett garageplatsen och som ett ställe för avkoppling. Det blir kvinnorna som får stå för medmänskligt ansvar, de ensamma får ta sig an det uppväxande släktet. Men så som bostäder och boendemiljöerna är utformade blir detta en omöjlig uppgift.

(Terjesen, Ullern: Bo i glade grender).

Men det är sällan man talar om för kvinnor att de satts att sköta en omöjlig uppgift. Man rekryterar i stället vetenskapen — i form av barnläkare, barnpsykologer, sociologer — för att stötta upp de behövliga myterna. Idag talas det mer än någonsin förr om barnuppföstran och barns behov, vilket i och för sig kunde vara bra och nödvändigt. Men kvinnor som grupp måste lära sig att betrakta vetenskapens rön och utsagor med stor skepsis: samhället stöder den forskning det behöver och belyser problemen ur den synvinkel som ger önskade resultat.

Låt oss ta ett enkelt exempel. De funktioner som ingår i omvårdnaden av barn uppdelas ibland såhär:

1. den biologiska funktionen — att vänta och föda barnet
2. den sociala funktionen — att introducera barnet i omvärlden, lära och 'uppföstra' det, ge det ett sammanhang
3. den emotionella funktionen — ge barnet möjlighet till varma och starka primärrelationer, utveckla dess förmåga att känna och ge uttryck för sina känslor
4. den ekonomiska funktionen — att ge materiell omvårdnad, mat, kläder, bostad, utbildning.

Diskussionen kring ett sånthär schema rör sig i allmänhet kring frågeställningen: är det nödvändigt för barnet att dess biologiska moder tar hand om alla funktionerna (förutom punkt 1 som är odiskutabel)? Men det är inte den frågan vi är intresserade av nu, utan av schemat som helhet.

Det lider av en väsentlig brist, som vilken barnpassande människa som helst kan peka på. Schemat är ofullständigt. Den mest slitande och krävande funktionen saknas, nämligen den som kunde kallas den *polisiära*. Den förekommer sällan i sociologernas modeller, men däremot dagligen och stundligen i det verkliga livet.

Den polisiära funktionen kunde beskrivas såhär: att passa barnet så det inte blir överkört, att vakta det så det inte skadar sig på hemmets maskiner eller ramlar ut genom fönstret, att hålla barnet i schack så det inte slåss med grannens barn eller söndrar grannens saker, att föra det till och från skolor, att tysta ner det så det inte skriker i lyhörda rum eller trampar på gräsmattor som inte får beträdas, att transportera det till utåtriktade aktiviteter i stil med sagogymnastik och 2-timmars lekskola i kyrkans regi — hela lappverket av konstlade improvisationer som barn tillhandahålls i brist på en helhetsplanering för dem — att hämma och dämpa deras naturliga behov.

Med samhällsplaneringens stigande barnfientlighet ökar de polisiära uppgifterna för dem som tar hand om barn. Möjligheterna att ägna tid och krafter åt de sociala och emotionella funktionerna inskränks i samma mån.

Men detta problem ägnar sig inte den samhällsbevarande forskningen åt. Den har inte sett denna del av verkligheten. Livsvillkoren för de mest utsatta i samhället — barnen, kvinnorna, också åldringarna — är en okänd del av verkligheten för forskare, politiker, beslutsfattare. För dem är bara deras egen verklighet synlig, och de lever långt ifrån förörternas kvinno- och småbarnsvärld.

Det sägs ibland idag att kvinnornas frigörelse går ut över barnen. ”Mammorna slutar bry sig om sina barn, tänker bara på sig själva.” Det är en uppenbar lögn. Sanningen är att många kvinnor idag älskar barn så mycket att de inte vågar skaffa sig några. Många väntar med att få barn tills det skapas sådana betingelser i samhället att det blir möjligt att visa kärlek till barn.

Dessa betingelser kan skapas först när vi insett att frågan om barns rättigheter och en mänsklig uppväxtmiljö för dem inte kan ses utan samband med kvinnofrågorna. Kvinnofrigörelsen är en förutsättning för förbättrade förhållanden för barn, inte en broms. Kvinnor och barn har samma intressen och behov — krav på frigörelse till ett meningsfullt liv. Därför måste de hävda sina intressen tillsammans; kvinnor måste börja tala om sina egna behov i samband med barnens. De måste insistera på att göra sin egen verklighet synlig.

Kvinnor måste sluta att i första hand uppfatta sig som mödrar och först därefter som individer med rätt till ett eget liv och egna tankar. Att primärt definiera sig som mor innebär också att det ställs oerhörda krav på barnen: det är de som skall visa och bevisa att modern klarat sig i sin uppgift. Det är genom barnen mamman visar upp sig själv — om barnen inte beter sig enligt förväntningarna, om de är bråkiga, misslyckade, besvärliga, neurotiska, är det mamman som drabbas av bannbullen: dålig mor. Spänningarna blir väldiga; varje gång en mamma lämnar det isolerade hemmet med sina barn vid handen föregås det av ändlösa tillsägelser — kom nu ihåg att vara som folk, kom nu ihåg vad vi kommit överens om, kom nu ihåg att du lovat att inte vara besvärlig — och varje gång man kommit hem följer tillrättavisningarna: varför gjorde du inte som jag sa? Det är en mardröm, och vad den säger är detta: du mitt barn är jag, du är mitt ansikte utåt och när man ser på dig är det mig man ser. Det är genom dig jag lever.

Byggstenar till en teori för kvinnoarbete

I Finland finns ej kvinnosak!

Finland är såtillvida ett egendomligt land, så en gång en rikssvensk könsrollsexpert till oss, att ideologin släpar efter praktiken, när det gäller kvinnosak. Och hur rätt hade hon inte!

Vi lever i ett land, där kvinnorna av tradition har arbetat hårt både inom jordbruk och industri. Finland var ju före 1870 till 80 % ett jordbrukssamhälle. Och kvinnan deltog i arbetet, plöjde åkrarna, skar hö och grävde diken vid sidan av mannen. När industrialiseringen tog fart speciellt under de sista decennierna av 1800-talet utgjorde kvinnor och barn en mer än ansenlig del av arbetskraften inom de nya industrierna. Av den totala arbetsstyrkan utgjorde de under 1870-talet hela *två tredjedelar!* Med en mer filantropisk arbetslagstiftning försvann barnarbetet, men kvinnorna fortsatte att utgöra proletariatet inom proletariatet. Deras andel av den yrkesarbetande befolkningen har under hela 1900-talet varit hög. Den har inte vid någon tidpunkt underskridit 30 % och sedan 1930-talet har den hållit sig kring 40 % och över. Strukturförändringarna i vårt land har inte, som i de andra nordiska länderna inneburit att kvinnorna

i högre grad arbetat uteslutande i hemmen. När urbaniseringen efter det senaste kriget accelererade innebar det, att kvinnorna i stor utsträckning förflyttades från lantbruket till de alltmer expanderande servicenäringarna. Det som man speciellt bör lägga märke till är att kvinnorna hamnar i sådana näringsgrenar, som utgör en sorts förlängning av deras funktioner i hemmet: textil, livsmedel, service och vård. Och den låga värderingen av dessa arbeten hänger kvar vid dessa funktioner, antingen arbetet utförs inom hemmets fyra väggar eller ute på arbetsmarknaden. Detta faktum skall vi återkomma till senare!

Vi får ej glömma kvinnokampens traditioner

Kvinnorna i Finland har också långa traditioner vad det gäller politisk aktivitet. Kanske just på grund av landets relativt sena industrialisering och utveckling, kom kvinnornas organisering inte att stöta på lika hårdnackat motstånd som i många av de europeiska länderna. Arbetarrörelsen förstod i ett tidigt skede att ställa sig positiv till frågan om kvinnornas jämlikhet och rösträtt, inte minst på grund av arbetarkvinnornas egen starka aktivitet.

Redan på 1880-talet bildades det borgerliga kvinnoaksförbundet Unionen, som också uppmärksammade arbetarkvinnornas svåra ställning, dock mest ur en borgerlig-filantropisk synvinkel. Men de var de första som gjorde utredningar om löner och sociala förhållanden bland arbetarkvinnorna. Men arbetarkvinnorna själva började organisera sig på allvar på 1890-talet och år 1900 bildades Arbetarkvinnoförbundet, som hade en livlig verksamhet fram till 1918. Det gjorde också en stor insats i rösträttskampen. Hela detta tidiga skede av kvinnoaktiviteten borde utforskas närmare, bl.a. relationerna mellan de borgerliga och de socialdemokratiska kvinnorna.

Rösträttskampen korades med framgång år 1905 och i den första

enkammarriksdagen invaldes enbart inom den socialdemokratiska gruppen hela 7 kvinnor. Vid valen 1916 utökades antalet till 17!

Ändå är det idag just i Finland, som kvinnorna nästan rörande enstämmtigt avsvär sig allt samröre med feminism och kvinnosak! Det finns ingen separat kvinnosak, bedyras det från både höger och vänster. Förening 9 upplöstes i början av 70-talet med den uttalade motiveringen, att frågor som rörde könsroller endast kan bekämpas genom samfällt arbete i partier och fackföreningar.

Men börjar man peta på tvärsäkerheten kommer bekännelserna fram: oförrätterna man lider för att man är kvinna, förödmjukelserna man får utstå i politiska sammanhang för att man som könsvarelse är degraderad. Hela det uppdämda raseriet och föraktet mot männen.

Men de här känslorna har än så länge inte kanaliserats på ett mera systematiskt och vetenskapligt grundat sätt. Och vi kvinnor måste själva inse, att det inte beror på egna tillkortakommanden utan på att samhällssystemet inte är uppbyggt så att våra behov och önskemål skulle ha tagits i beaktande.

Vi har inte heller någon egentlig kvinnoforskning vid våra universitet, som man redan haft i flera års tid i Sverige, Norge och Danmark. Det förklaras helt enkelt av att det ej funnits någon kvinnorörelse, som skulle ha drivit fram den. Den statliga jämlikhetsdelegationen bedriver forskning, men den har hittills koncentrerat sig s.g.s. uteslutande på diskrimineringen på arbetsmarknaden, på löne- och utbildningsfrågor. Ett viktigt, men otillräckligt forskningsfält. Vi måste bli mer ambitiösa.

Teori för kvinnoarbetet efterlyses!

Det kommer att vara nödvändigt för kapitalägare och makthavare att gång på gång övertyga kvinnorna om, att deras livsuppgift primärt är att föda barn och passa man och hus och hem! Därför måste medvetna kvinnor ha en klar blick för på vilket sätt produktionen, arbetet i hemmet håller samhället gående, för att på rätt sätt kunna

kämpa för sin ställning i samhället. Om man ensidigt ser lösningen i att "kvinnorna skall ut på arbetsmarknaden", utan att samtidigt analysera kvinnans arbete som en helhet, dvs. innefatta arbetet inom privatsfären, fortsätter den ändlösa dansen in och ut ur samhällsproduktionen som sedan hundratals år tillbaka har varit kvinnornas lott.

För det mest slående exemplet på osynliggörandet av kvinnornas värld är det sätt på vilket kvinnornas arbete i hemmen har gjorts osynligt. Det är ett arbete som hon skall utföra, därför att det hör till hennes "natur" att pyssla och ta hand om andra, att koka, städa, piska, skura, tvätta, trösta, bädda etc., etc.

"Det är inte betalt, då är det inte arbete!"

Denna utplåning av kvinnans arbete har fört till, att kvinnan själv har förlorat uppskattningen av sitt arbete. Alla känner talesättet: *en arbetare är värd sin lön!* och instämmer. Faller man inte lätt för frestelsen att också tänka omvänt: den som ingen lön får, är heller ingenting värd. I vårt samhälle definieras arbete som den produktiva insats, som samhällsmedlemmarna gör *utanför* hemmet. Man har till och med gått så långt att man kallat de hemarbetande kvinnorna för parasiter! Varför förvänar man sig då över att dessa kvinnor känner sig frånstötta av samhällsengagemang och politik.

Arbetet skall enligt de gängse definitionerna resultera i varor, som kan säljas och köpas på en marknad, dvs. de skall ha ett *bytesvärde*. Det arbete, som genom tiderna har fallit på kvinnans lott att utföra: matlagning, klädtillverkning, barnavård, städning etc. sker inom hemmets fyra väggar, inom privatsfären. Detta arbete har ett bruksvärde, som är förbehållet kärnfamiljens medlemmar. Men det har också en samhällsekonomisk betydelse och det förbises genomgående. Man kan formulera detta förhållande så, att arbetsgivaren faktiskt köper två människors arbete med en lön, då han betalar en man, som

hålls i arbetsdugligt skick genom att någon i hemmet sköter om att han är hel och ren och mätt. Dessutom sexuellt tillfredsställd!

Därför att produktionen i familjen skiljer sig från varuproduktionen lär vi oss tänka att den inte är riktigt arbete!

Var började det hela?

Könsuppdelningen går så djupt, att den blir osynlig. Det har vi redan sagt. En feministisk teori går ut på, att könsförtrycket, det specifika förtryck som kvinnor utsätts för, har sitt historiska ursprung i att hon är den av arten *Homo sapiens*, som föder barnen. Alla de invecklade formerna av kvinnoförtryck, vare sig de är av ekonomisk, politisk, psykologisk eller kulturell art, pekar tillbaka på denna biologiska arbetsfördelning mellan könen. Detta är den grundläggande skillnaden i könets "natur"! Sedan har kvinnorna, som resultat av en kulturell process tilldelats "naturliga" egenskaper som större lämplighet att ta hand om barn, mjukhet, passivitet, hänsynsfullhet etc., etc. Först har kvinnan tvingats göra allt detta, tvingats utveckla egenskaper för att klara av sina påtvingade "naturliga" uppgifter och sedan har man förklarat, att det är hennes natur att vara sådan.

Den här sortens resonemang visar vilket nära samband det är mellan könsförtryck, *sexism*, och företeelser som *racism* och *kolonialism*. Kvinnorna utgör alltså inte en *klass* för sig, utan en *kast*, som finns inom alla samhällsklasser.

Så länge människorna levde på jägar- och samlarstadiet spelade frågan om tillgång på arbetskraft inom stammen ingen roll. Och kvinnan var föga uppskattad, barn och äldre utgjordes som en börda. Men de stammar som sysselsatte sig med produktivt arbete, dvs. de jordbrukande stammarna, behövde arbetare. När jordbruket inte ensamt kunde föda befolkningen, kompletterades det med jakt. Kvinnorna, som på grund av barnen utgjorde det bofasta elementet, övertog jordbruket, medan männen sysslade med jakt och krig. Jordbruket gav pålitligare och påtagligare resultat än jakten och därför kom stammen att räkna med jordbruket som grund i sina ekonomiska kalkyler.

*Det första sädeskornet
sattes inte av mannen
utan av kvinnan.*

*Så kvinnans första jobb
var bondens
inte skökans.*

*Med barnet på ryggen
strävade hon med sin hacka.*

*Se hennes fotsulor
med sprickor i huden
som mull i torketid
Se hennes plocktrötta fingrar
och barnet
som en friskt dinglande frukt.*

*Så har hon planterat
hela jorden.*

Anna-Lisa Bäckman

'Det var kvinnorna, som medan de gick med hackan och skördade den vilda säden kom på tanken att odla den systematiskt, och det var de som tog de första stegen att förädla de vilda lagen av korn och vete och havre. Det var de, som införde de stora lerkaren att uppbevåra säden i och som uppfann skäran att skörda den med. Det var kvinnorna som uppfann spinnrocken och vävstolen för att kunna förvandla fårens ull till tyg och som tog tillvara djuren genom att röka och salta dem så att de kunde sparas till vintern eller hungertiden. Utan denna uppbevarelsekonst skulle den stora jordbruksrevolutionen inte ha haft någon större betydelse.'
(Peter P. Rohde).

Det var kvinnans arbete som pekade framåt. Kvinnor gjorde uppfinningar som står sig än idag. Mycket av det som fortfarande hör till våra vanligaste födoämnen uppfanns av våra tidigaste stammödrar. De lärde sig också att experimentera med örter och rötter för att bota sjukdomar; våra urmödrar var de första läkarna. Vetandet var, under denna tid, en kraft i kvinnans händer.

De jordbrukande stammarna behövde också många händer i arbetet och därför kom moderskapet att skattas högt. Kvinnan var den varelse från vilken det uppstår ny arbetskraft och moderskapet dyrkades som gudom. I de forntida religionerna dominerar det kvinnliga inslaget över det manliga. Kvinnans och jordens egenskaper framställdes som identiska: båda alstrade och skänkte liv, och den som förolämpade kvinnan ansågs också förolämpa jorden.

Men det var inte moderskapet, utan *rollen som huvudproducenten inom ekonomin* som orsakade kvinnans dominerande ställning inom de jordbrukande stammarna.

Guds dom över kvinnorna

En saga från Garrifolket i norra Kenya

”Det var en gång för länge sedan. Gud behövde någon som kunde hjälpa honom med ett visst uppdrag som han ville ha utfört. Han vände sig då till kvinnorna, som redan på den tiden hade mycket för händer. Nu satt de och tillverkade mjölkkeärl och vattenbunkar och mattor att täcka hyddorna med. Gud uppmanade dem: ’Kom hit! Jag ska skicka er på ett viktigt uppdrag’. Kvinnorna svarade då: ’Ja, vi kommer, men vänta lite, vi ska bara avsluta våra handarbeten.’ Efter en stund bad Gud dem igen. ’Vänta lite, vi är strax klara. Låt oss bara göra färdigt våra mattor och krus.’

Männen behövde inte som kvinnorna mjölka, bygga hus, hämta ved och vatten, utan bara resa stängsel till skydd för kreaturen. Därför hade de för ögonblicket inget att göra utan kom springande på Guds anrop och svarade: ’Sänd oss i stället, Fader.’ Gud sade då till kvinnorna: ’Hädanefter, kvinnor, kommer ni aldrig någonsin att

avsluta era arbetsuppgifter, när den ena är slut kommer den andra att ta vid. På så sätt kan männen få vila sig eftersom de genast kom när jag kallade, men ni kvinnor kommer att få arbeta och gno utan rast och vila ända tills ni dör.' Och så har det också blivit."

(Nedtecknad av Gudrun Dahl,
återgiven i Rapport från Sida 3/75).

Det finns etnologer som menar, att de politiska institutionerna uppkom som en motmanöver från männens sida, därför att kvinnorna genom sin så viktiga produktionsinsats och genom sin roll som fortplantare av släktet, hade förskansat sig så stort inflytande i stammen. Hur det än förhåller sig med den saken, vet vi, att de politiska institutionerna genom tiderna har varit mansdominerade och att till exempel den mångprisade grekiska demokratin uteslöt både kvinnor och slavar.

Kollontay ger i sin översikt över kvinnans roll i samhällsekonomin en beskrivning av hur ringa aktad kvinnan var i de boskapsskötande stammarna till åtskillnad från de jordbrukande stammarna. När mannen gick på jakt eller för att fånga boskap och vilda hästar, lämnades kvinnan kvar för att vakta den fångade boskapen. Deras uppgift blev alltså att tämja boskapen, men denna ekonomiska uppgift var underordnad. Hon fick alltså en *marginell* ekonomisk funktion, och då uppkom också åsikten att hon också i övrigt inte var likvärdig med mannen.

Engels och många med honom menar emellertid att det framför allt är uppkomsten av privategendom och intressesättningar mellan stammens medlemmar, som knäckte kvinnornas starka ställning och låg till grund för det förtryck som fortfarande i dag existerar. Övergången från gruppäktenskap till monogami var den inte minst viktiga faktorn i den här processen. När den monogama parfamiljen uppstår föds barnen inte längre åt stammen eller gruppen utan åt mannen. Mannen har äganderätten till det som föds ur kvinnans mage och hon själv blir mannens egendom, som uteslutande han har rätt till och som andra inte får röra.

Ekonomi betyder hushåll!

Det kan vara av intresse att veta, att ordet *ekonomi* (oiconomia på grekiska) egentligen betydde "skötseln av hushåll". Mannen var överhuvud i hushållet. Hans egendomsrätt innefattade också arvsrätt på faderslinjen (*fadersrätten*) och han hade fullt herradöme över kvinnans arbete.

I och med uppkomsten av den monogama kärnfamiljen konfiskerar mannen kvinnans arbetskraft. Genom det arbete hon utför i hemmet och genom de barn hon föder mannen, ackumuleras hans egendom. Det är den första formen av egendomsackumulation, som sedan leder till flera och mer komplicerade former. Mannens dominans över kvinnan får nu en fast struktur: *familjen*, och samtidigt befästs den privata äganderätten, som är grundstenen i allt förtryck.

Ordet *familj* hänger i sin tur samman med *paterfamilias* och anknyter till dennes äganderätt över både mänskorna och tingen, som fanns i hushållet. *Famulus* betyder hemslav och *familia* är samtliga slavar, som tillhör en man. Hushållet var alltså den första formen för privatföretag. Inom dess ramar skedde produktion, utbyte och tävlan med andra hushåll, för att man skulle kunna anhopa en merprodukt av det samlade arbete, som utfördes inom familjen.

Detta får vara nog för att visa, att *patriarkatet* som förtryckssystem har materiella förutsättningar och inte rör sig om psykologiskt förtryck eller attityder, som idag så energiskt hävdas av allehanda antifeminister. Den första klassmotsättningen sammanfaller således med motsättningen mellan man och kvinna i paräktenskapet och det första klassförtrycket med det manliga könets förtryckande av det kvinnliga, som klassikern Engels så riktigt påpekade.

Hur uppkom det privata?

När de kollektiva strukturerna, som kännetecknade de primitiva samhällena bröts upp och ersattes av den patriarkaliska familjen,

förlorade också kvinnans arbete sin kollektiva karaktär. Hon bearbetade inte längre åkrarna, beredde säden, kokade maten och vävde kläderna för stammens fortbestånd, utan för den enskilda familjen, för den enskilde mannens välfärd. Genom uppkomsten av den patriarkaliska familjen spjälktes tillvaron upp i två sfärer: *den offentliga och den privata sfären*.

Hushållsgöromålen blir en *privattjänst*, kvinnan blir den första av tjänarna.

”Så uppträder par-äktenskapet i historien ingalunda som försörjningen mellan man och kvinna, ännu långt mindre som dess högsta form. Tvärtom. Det uppträder som det ena könets underkuvande av det andra, som proklamering av en i hela den föregående historien hittills okänd konflikt mellan könen.”

Engels, Familjen, privategendomens
och statens ursprung

I de förkapitalistiska samhällena var familjen en produktionsenhet. Produktion, konsumtion och reproduktion skedde inom familjen.

Man brukar tvista om huruvida kvinnans ”nederlag” daterar sig från uppkomsten av familjen eller från kapitalismens framväxt. Engels talar om ”det kvinnliga könets världshistoriska nederlag” i och med störtande av modersrätten. När arvsrätten härefter löpte på faderssidan, blev det nödvändigt för männen att säkra sitt faderskap till barnen, *monogamin för kvinnorna* blev nödvändig. Männens sexuella rörelsefrihet inskränktes inte, som Engels framhäver, genom monogamin. Hetärismen och prostitutionen garanterade den för dem.

Kvinnornas förnedrade ställning i forntidens Aten avspeglas i den grekiska litteraturen. Hustrurna till de grekiska medborgarna i denna klassiska demokrati hölls så gott som instängda i hemmen. Deras rum utgjorde en avskild del av huset, dit kvinnorna fick dra sig tillbaka då män kom på besök. Kvinnorna fick inte heller gå ut utan att beledsagas av en slavinna. Det var de *privata* kvinnornas liv.

De kvinnor som kunde leva i den *offentliga* sfären var de prostituerade och hetärerna. Det var de enda kvinnor som hade möjlighet att utveckla sin intellektuella och estetiska förmåga, men till vilket pris?

Genom penningekonomin försämras kvinnans ställning ytterligare

Men ytterligare ett steg i familjens och samhällsproduktionens utveckling skärper kvinnans förtryck och försämrar hennes ställning. Och det är viktigt att betona, att utvecklingen av produktionen hela tiden måste ses parallellt med familjens utveckling, eftersom de är sammanvävda på alla plan: det ekonomiska, politiska och sociala.

När penningekonomin gör sin entré och produktionen kompliceras därhän, att familjen inte längre är den enda produktionsenheten, utan vi får andra former av arbetsorganisering: manufaktur och industrisystem, har detta igen speciella konsekvenser för kvinnan. I och med kapitalismens framväxt dras produktionen ut ur familjen, medan konsumtion och reproduktion hålls kvar inom familjens ramar. Produktionen får en direkt anknytning till penningekonomin, den resulterar i varor som säljs på en marknad. Däremot avskiljs reproduktionen från den direkta anknytningen till penningekonomin. *Reproduktionen skiljs från produktionen.*

Produktionsarbete blir lönearbete, men reproduktionsarbetet hålls utanför lönesystemet.

Därigenom förstärks reproduktionens karaktär av *privat angelägenhet* eller för att använda en annan term, av *naturlig produktion*.

De två sfärerna

Genom att platsen för produktion och platsen för reproduktion genom den industriella kapitalismen skildes åt, skärptes ytterligare skilljelinjen mellan den offentliga och den privata sfären.

Den offentliga sfären utvecklas till en i huvudsak *manlig sfär*, medan den privata sfären blir en i huvudsak *kvinnlig sfär*. Och detta säger vi, trots att vi är medvetna om, att både kvinnor och barn i

industrialismens uppbyggnadsskede utgjorde en betydande del av arbetsstyrkan. Vi behöver bara tänka på textilindustrin, som utgör den första maskinella produktionen efter uppfinnandet av "the spinning jenny", den mekaniska vävstolen.

Men låt oss hålla oss till uppdelningen i offentlig respektive privat-sfär. Ideologin har gett oss bilden av de två sfärerna som

<p>EN MANLIG SFÄR (offentlig = arbetslivet)</p> <p>produktiv lönsam samhällsnyttig</p>	<p>EN KVINNLIG SFÄR (privat = familjelivet)</p> <p>konsumerande olönsam emotionell (för privata behov)</p>
<p>Uttryckt i termer av produktivt respektive reproduktivt arbete ser sfärerna ut såhär:</p>	
<p>MANLIG SFÄR den industriella produktionen som svarar för</p> <p>produktion av varor och tjänster för varumarknaden</p>	<p>KVINNLIG SFÄR hushållsenheten som svarar för</p> <p>reproduktion av arbetskraft för arbetsmarknaden</p>

Framställningen om de två sfärerna bygger i stort på Rose-Mari Eliassons uppsats om Kvinnan i familjen.

Lönen mystifierar arbetet

"Det är som om kapitalet regisserade ett skådespel vid namn 'Arbetsdagen'. Ridån går upp och visar en grupp industriarbetare som trängs runt fabriakens portar beredda på att bli anställda för en dags

arbete i utbyte mot lön. Publiken tycker att handlingen på scenen är så fångslande att den tar pjäsens omedelbara sken för verkligheten. Den glömmer då att skådespelarna inte är de enda som frambringar det som sker på scenen. Bakom scenen finns en grupp scenarbetare (husmödrar) som timmar i förväg har rustat arbetarna för ridåns uppgång. Fastän dessa arbetare inte syns till och därför glöms bort, så är de inte desto mindre oumbärliga för hela produktionen.”

Wally Secombe, Hemmafrun och hennes arbete.

Reproduktionen av arbetskraft — det som det ovanstående citatet kallar att rusta arbetarna för ridåns uppgång — är således också en ekonomisk funktion, men dold därför att den inte har en direkt relation till kapitalet. Det är denna ekonomiska funktion som en patriarkalisk ideologi förhindrar oss att se. Och det är denna ekonomiska funktion, som flertalet manliga marxister har undgått att se. Männen tillbringar ju största delen av sin tid inom den offentliga sfären, i arbetslivet, och därför har det som sker där blivit det viktiga och centrala. Den privata sfären, familjen, har därför i marxistisk teori oriktigt hänförts till överbyggnaden och tillmätts sekundärt värde i den politiska kampen. Och därför har frågan om ”kvinnans ställning” — så intimt sammankopplad med denna sfär — också fått en andrarangsställning i politiska sammanhang.

Världen är idag inte längre så entydigt splittrad efter kön i den meningen, att allt fler kvinnor förvärvsarbetar. Uppdelningen *mannen i produktionen — kvinnan i hemmet* är inte heller i dagens Finland så självklar. Men grundmönstret finns avlagrat i det sätt, på vilket man förhåller sig till kvinnans arbete i hemmet och mannens arbete utanför hemmet. Det huvudsakliga ansvaret för hemarbetet faller på kvinnan, medan försörjarrollen s.g.s. automatiskt tilldelas mannen.

”Är det farligt att bära tunga bördor i sitt arbete? Ja, det är det! Men det är en fråga för arbetsskyddslagstiftningen. Men vem kan förbjuda kvinnor att släpa kassar med potatis, bröd, mjölk och liknande från affären? Ingen. Så har det

ju alltid varit. Har du familj? Måste den ha mat? Så släpa då! Och ingen tycker att det verkar onaturligt, ingen tänker på att det är lika farligt som att bära tunga bördor i en fabriksavdelning. Det är bara inom arbetslivet som en kvinna går i

pension vid 55 års ålder. Hemmafruvar har ingen pensions-ålder alls!"

Literaturnaja Gazeta nr 8, 1967

"För kvinnor differentierade uppgifter är mathushållningen, den dagliga städningen, byk-tvätten, barnvården och inköpen av kvinnornas och barnens kläder. Relativt ofta deltog männen i att lägga barnen till sängs. Uppgifter som i största delen av familjerna differentierats för mannen är däremot att köra bilen, fatta beslut om att ta försäkringar och erlægga reguljära betalningar samt att reparera små fel."

Betänkande avgivet av kommittén för utredning av kvinnans ställning, sid. 130

"Kvinnornas domän är bordets, födans, potatisens. Den är

den viktigaste grönsaken, den billigaste. Den som man talar så lite om, men som man skallar och bereder på tusen olika sätt. Hur vill du att jag skall servera potatisen ikväll?"

Det är vad man kallar hushållsproblem. Förvaltningen. Vem bryr sig om förvaltningen?

Men i alla fall, kvinnorna skalar. Ensamma eller tillsammans. Det är ett arbete för kvinnor, som varken kräver specialisering eller reflexion. Ingenting speciellt. Lite hantverk bara. En kniv, en hand. Till och med mormor med reumatism kan skala potatis. Hon duger åtminstone till det. Med en man är det inte samma sak. (Vad duger han till när han är reumatisk?)

Fransk kvinna i Les Temps Modernes, 1974

Kan hemarbetet elimineras?

Endast genom att se på vilket sätt kvinnoförtrycket är materiellt grundat, kan vi effektivt bekämpa detta förtryck. Det ger oss också de argument, som männen är vana att lyssna till: hårdvaran, de ekonomiska termerna.

Samtidigt är det sidor av arbetet och funktionerna i hemmet, som det är väldigt svårt eller omöjligt att mäta, de ekonomiska kategorierna faller ihop av sin egen begränsning. Marx, Engels och Lenin såg kvinnans arbete som ett marginellt slaveri, som hade en fördummande inverkan på kvinnan. Sentida marxister och socialister har

med dem ansett detta arbete relativt lätt att ersätta genom kollektiva föranstaltningar: service av olika slag, restauranger med billig mat, tvättinrättningar o.dyl.

De fick inte syn på hur administrationen och överblicken i ett hushåll, själva känslöflödet och de emotionella bindingarna mellan familjens medlemmar utgjorde en belastning på kvinnans resurser och psyke. Alla män, som har provat på hemarbete och att sköta barn vet vad denna belastning vill säga: att ha sitt huvud ockuperat av små, små ting, alla till synes oväsentliga, att aldrig ha en chans att koncentrera sig på ett göromål, utan hela tiden splittra sin uppmärksamhet på flera arbeten, flera skeenden, flera personer samtidigt. Och att samtidigt vara uppmärksam, förstående, psykiskt flexibel! Detta arbete kan de ekonomiska kategorierna inte mäta!

Om man får tro våra statliga betänkanden har hemarbetet faktiskt nästan redan nu eliminerats. Hemarbetet är inte längre bara marginellt, det är så gott som obefintligt!

Man kan inte annat än baxna inför den reducerade bild av familjernas situation i dagens Finland, som det statliga betänkandet om kvinnans ställning ger:

”Industrialiseringen och arbetsfördelningens differentiering förvandlade familjen från produktionsenhet till konsumtionsenhet. Den ekonomiska verksamheten har koncentrerats till specialiserade produktionsanläggningar, för uppfostran och undervisning har ett separat skolsystem uppstått och en stor del av fritidsfunktionerna har förlagts utanför familjen. I den mån hushållet mekaniseras förkortas successivt också den arbetstid som disponeras för hushållsarbete. Att familjerna i genomsnitt blivit mindre har också för sin del reducerat antalet uppgifter i familjen.”

En konfliktfri bild av hemsituationen och utvecklingen, som vi undrar hur många hemarbetande eller dubbelarbetande kvinnor känner igen sig själva i! Och när man granskar påståendena lite närmare, märker man att de långtifrån håller sträck.

Först och främst räknas inte hemarbetet till den ekonomiska verksamheten. Man bortser ifrån, att en viktig del av socialiseringen och uppfostran av barnen fortfarande försiggår inom familjen med huvudansvaret lagt på modern. En del av skolarbetet görs också hem-

ma; likaså är fritidsaktiviteter som är vanliga (t.ex. TV-tittande) förlagda inom hemmets fyra väggar. Att hushållet försetts med viss mekanisk apparatur betyder inte heller, att arbetet som helhet blivit mindre påfrestande. Långa vägar till och från arbete, långa avstånd till barnens dagvård och skolor, långa avstånd till och från butiker och köphallar. Den sociala administrationen av familjemedlemmar-
nas hälsa och välbefinnande innefattar i dagens samhälle kontakt med fler institutioner än tidigare. Slutligen betyder inte ett reducerat antal barn nödvändigtvis en mindre arbetsbörda. Förr var ju de talrika barnen en viktig arbetskraft just i hemarbetet.

Vad är hemarbetet värt i reda pengar?

Man har i Finland som i andra länder gjort undersökningar av vad hemarbetet är värt. Den finska undersökningen utfördes 1974 av Befolkningsförbundet. Med minimala tidskalkyler (kvinnor har en erkänd förmåga att undervärdera sina egna arbetsinsatser!) och en lönesättning, som rörde sig i botten av gällande löneskala, kom man fram till att det arbete som utförs i hemmen motsvarar *en sjättedel av bruttonationalprodukten!*

Enligt denna beräkning steg hemarbetets värde till 10.6 miljarder mark. År 1973 steg bruttonationalprodukten till 59 miljarder mark, varav hemarbetet alltså skulle ha utgjort en sjättedel. Om hemarbetet skulle ha medräknats i bruttonationalprodukten, borde denna ha varit 69.6 miljarder mark.

Dessutom är det gällande sättet att beräkna BNP på många sätt bristfälligt. Det är klart, att BNP inte beräknar samhällsmedlemmar-
nas välbefinnande eftersom den stiger, ju dyrare varor och tjänster, som är i omlopp. BNP säger någonting om cirkulationen av pengar, men inte någonting kvalitativt om arbetet som totalt har utförts i samhället.

Befolkningsförbundets undersökning har emellertid använts för att argumentera för s.k. mammalön, ett krav som vi betraktar som bak-
åtsträvande, som någonting som bara ytterligare cementerar kvinnans

primära anknytning till hem och barn. Framför allt är det arbetslivet, som måste förändras så att männen i högre grad än tidigare kan lösgöras för arbete i hemmen, för social samvaro och skötsel och uppfostran av barn.

Den heliga familjen

Inom familjen har alltså skett en likartad förändring av arbetsprocesserna, som i den yttre produktionen: en delvis automatisering, som samtidigt har skärpt kraven på planering och överblick. Hemarbetet har visserligen underlättats fysiskt men den psykiska pressen har ofrånkomligen ökat. Familjen idag skall fungera som stötdämpare i ett samhälle, där motsättningarna skärps och det psykiska slitaget på individerna ökar. Vi har i Finland inte alls, ej heller på vänsterhåll, haft någon ordentlig diskussion om vilken roll familjen spelar i det samhälle vi lever i. På officiellt håll är man självfallet helt på det klara med hur intimt kvinnans ställning hänger samman med hennes roll inom familjen och med familjens funktion i samhället. Vi återvänder här till det statliga betänkandet om kvinnans ställning:

”Fastän uppgifterna beskurits kommer familjens betydelse som grundenshet i samhället knappast att minska, ty i konkurrenssamhället med dess betoning av prestationerna blir det allt viktigare att omsorg ägnas individens emotionella trygghet.”

Individerna möter således i dagens samhälle allt hårdare krav på effektivitet och prestation, de utsätts i ett tidigt stadium för konkurrens och opersonliga mänskliga relationer. Någonstans måste människan få sina känslomässiga behov tillfredsställda. Samhället behöver en institution, som kan ta hand om dethär med känslorna. Äktenskapet blir ”den trygga hamn”, som vi knyter våra förhoppningar och drömmar om mänskligare relationer till. De drömmarna uppmuntras och befästs av en hel flora av veckotidningar och novellmagasin, riktade speciellt till unga flickor.

Familjen har i vårt samhälle monopol på känslor, gemenskap och solidaritet. Det innebär en oerhörd press på familjeinstitutionen och på familjemedlemmarna. Och framför allt pressar detta kvinnan, som är den i familjen, som har det emotionella ansvaret för sammanhållningen och administrationen av känslor. Också de ensamstående, gamla, sjuka och handikappade drabbas av denna familjens monopolställning. De hamnar ju utanför.

Familjen som isolerat ghetto

Det är en myt att påstå, att situationen för familjerna har underlättats genom att antalet familjemedlemmar har skurits ner. Trots att genomsnittsfamiljen idag har två barn, visar nativitetskurvan en nedgående tendens. De flesta unga par tänker sig för många gånger, innan de skaffar sig barn, framför allt fler barn än ett. Från konservativt håll anklagas kvinnor för egoism, för att de inte vill föda fler barn. Man är moraliskt upprörd över att unga par hellre skaffar sig bil än barn. Varför försöker man inte i stället gå till grunden med vad denna samlevnadsform, äktenskap och kärnfamilj, egentligen är?

Det är dessutom en myt att familjer i dagens samhälle grundas på basen av ett fritt val och med kärleken som huvudmotiv. Kärleken och tvåsamheten utgör ideologin i denna sociala relation. När två misslyckas med att upprätthålla en stabil och tillfredsställande relation, finns det ingenting annat än ett nytt likadant äktenskap att ersätta den med. Och för många upprepas misslyckandet flera gånger genom livet. Speciellt i de större städerna florerar skilsmässorna. I sin bok Framtidschocken talar Alvin Toffler om fleräktenskapslivet som en helt godtagen företeelse. Man skall helt enkelt under sitt liv passera genom fyra, fem äktenskap, och därför inrätta sin psykologi på att klara den emotionella anpassbarhet som dethär kräver. "Att

ligga med andra” är en gammal säkerhetsventil i monogamins kvävande fångelse. Idag är detta närmast ett bihang till det sociala umgänget. När man vet hurudan den sexuella maktfördelningen är mellan könen, är det uppenbart att dessa företeelser dubbelt hårt drabbar kvinnorna. För dem är de ett spel, där de presterar sin mångtusenåriga anpassningskonst. Vad blir det av barnen, vad blir det av människorna i denna ringdans?

Kärnfamiljen är en mycket torftig samlevnadsform, som utövar ett känslomässigt slitage på medlemmarna och isolerar kvinnan. Den moderna samhällsplaneringen och det moderna bostadsbyggeriet grundar sig idag helt på den borgerliga kärnfamiljsideologin. Familjerna isoleras i små lägenheter i stora blockbebyggelser med få eller inga utrymmen för samvaro och kollektivt arbete. Vart försvann till exempel de gamla tvättstugorna? Jo, de sögs upp av tvättmaskinsindustrin. Familjerna isoleras alltså och gemenskapen, som är nödvändig för politisk handling bryts ner.

I stället utrustas de enskilda hemmen med allt fler prylar för att ”underlätta” kvinnornas hemsarbete och för att fylla den ”ökande” fritidens gapande hål i tillvaron. Också massmedia, som skulle skapa kommunikation och kontakt, skärper isoleringen i kärnfamiljen. I nya bostadsområden är den ett direkt hinder för att det sociala livet skall komma igång. Efter en stressig arbetsdag är det lättare att sätta sig framför TV:n, än att ta initiativ till kontakter med grannar som är främlingar för en. TV:n har i mycket övertagit kyrkans och skolans roll som ideologispridare. Butikerna fungerar inte heller på samma sätt som förr som ställen för kontakt och utbyte av erfarenheter och skvaller. I de stora köphallarna är allt inriktat på konsumtionen, expediterna är avpersonifierade och själva utrymmet avhåller en från närkontakt. Men läs lapparna på den lilla anslagstavla, som finns i varje köphall intill utgången. Där får man en uppfattning om var problemen ligger i denna prefabrikerade miljö, som inte skapats av mänskors men av näringslivets behov!

Idag finns det många kvinnor, som föredrar att leva ensamma, därför att det ger dem fler möjligheter till kontakter och större rörelsefrihet än vad deras gifta medsyster har. Men det måste finnas också andra alternativ!

Tillbaka till gruppliv! Återupprätta gemenskapen!

Som vi börjar skönja familjen är den en rest av det feodala samhället. Produktionen inom familjen har förkapitalistisk karaktär och kvinnans arbete i hemmet ligger utanför marknaden och har därför inget värde. Samtidigt har nya drag införts genom kapitalismen; denna har skilt åt produktion och reproduktion. Produktionen försiggår *ute* i samhället, reproduktionen inom familjen. Detta tillspetsar motsättningen mellan man och kvinna. Familjen fungerar som en upprätthållare av kapitalismen också genom den socialisering, som sker inom familjen. Här sker uppspjälkningen av det privata och det allmänna, uppspjälkningen mellan hemmet och världen.

Vägen ut ur detta måste vara nya former av gruppliv, kollektiv, eller andra former av utvidgade kärnfamiljer. Detta är inte detsamma som att förkasta varaktiga primärrelationer mellan människor. Tvärtom tror vi att genom ett vidgat solidaritetsbegrepp, som räcker utanför kärnfamiljens begränsning, kan demokratin inom privat sfären garanteras. Kanske är en sådan större gemenskap också vägen ut ur de skadliga auktoritetsmönster, som idag präglar all inlärning, alla politiska grupper och sociala grupper överhuvudtaget. Familjen är med om att upprätthålla konkurrensen, den är med och skapar de stora ledarna och den stora massan av ledda. Genom nya kollektiva samlevnadsformer som ger insyn i mänskors närrelationer till vardags (och inte bara hos psykiatern eller på familjerådgivningen) kan vi så småningom börja skapa en människa som inte har samma böjelse för fascistiska beteendemönster, som den västerländska människan intill våra dagar har uppvisat.

Kvinnans arbete ute — en förlängning av hennes hemfunktioner

Detta är inte en bok som handlar om kvinnans situation på arbetsmarknaden. Det skriver man mycket om, det producerar man böcker kring, det debatteras i de politiska organen. Vi har ansett det viktigare att föra fram de dolda sidorna av kvinnans situation. Ändå är det några aspekter av kvinnornas yrkesarbete, som vi vill betona.

Den låga värderingen av kvinnans arbete i hemmet följer henne, när hon går ut i arbetslivet. Hennes arbete kopplas inte, som mannens, främst till en försörjarfunktion. Hennes arbete räknas som en bi-inkomst till familjen, ja tom, som *fickpengar för henne själv*. Man förbiser helt, att många kvinnor inte lever i kärnfamiljer. De ensamförsörjande mödrarna blir ofta tvungna att ta två, tom, tre jobb för att klara av att försörja sig själv och sitt/sina barn.

Av tradition har kvinnorna dominerat inom sådana industribranscher, som utgör en förlängning av hennes funktioner i hemmet: textil, livsmedel, vård och service. Och dit slussas kvinnor fortfarande idag på grund av en könsdiskriminerande utbildning och slentrian. Dehär branscherna är i alla samhällsformer kvinnodominerade branscher och låglöneyrken. De är också alla konjunkturkänsliga sektorer av industrin och vid dåliga tider kan kvinnorna alltid kastas tillbaka in i hemmen igen. I dagens Finland, som hotas av en stigande arbetslöshet, är majoriteten av de permitterade kvinnor. Nu har många politiker bråttom att tala om "mammalön"! Dessutom är arbetslöshetsregistreringen starkt kvinnodiskriminerande. Inte alla kvinnor, som blir utan jobb, kan registrera sig som arbetslösa. De räknas bli försörjda av en man. Det är en del av *den dolda arbetslösheten* och då får man minnas, att många kvinnor, som skulle önska arbete inte ens kommer i närheten av en arbetslöshetsbyrå. En sådan praxis om någon upprätthåller kvinnans andrarangsställning på arbetsmarknaden.

NÅGRA STATISTISKA SANNINGAR

1970 var 51,7 % av vår befolkning kvinnor.

Per 1 000 män går det 1 069 kvinnor.

60 % av dem som 1971 avlade studentexamen var kvinnor.

Elever i skolor inom skogsbranschen är utan undantag pojkar, i sekreterarinstitut utan undantag flickor.

42 % av den förvärvsarbetande befolkningen är kvinnor.

Över 80 % av dem som arbetar i serviceyrkena är kvinnor.

En kvinnlig ekonom eller bokförelerskas lön är 50—60 % av motsvarande löner för män.

43 av de 200 riksdagsledamöterna i föregående riksdag var kvinnor, dvs. 21,5 %; vid valet hösten 1975 ökade kvinnornas antal med 3, till 23,5 %.

1972 var 15,4 % av de fullmäktige som valdes i kommunalvalen kvinnor.

1972 fanns det i 26 kommuner inte en enda kvinnlig fullmäktig.

Lönemätaren

— En blick på lönemässig ojämlikhet mellan män och kvinnor

Män	Medeltimförtjänst	Kvinnor
	12.00	
	11.90	
	11.80	
Pappers- och cellulosaindustri	11.70	
	11.60	
	11.50	
Grafisk industri	11.40	
	11.30	
	11.20	
Malmgruvor och anrikning	11.10	
Båtsnickeri, Kemisk basindustri	11.00	
	10.90	
	10.80	

Metallindustri, övrig byggnadsindustri	10.70
Glasfabriker	10.60
	10.50
Kalkstensbrytning- och krossning	10.40
Porslinsfabriker	10.30
Kalk- och cementindustri	10.20
Bryggerier och läskdrycksfabriker	10.10
Tobaksfabriker	10.00
Socker- och sötsaksfabriker	9.90
	9.80
Textilindustri	
Kex-, bröd- och makaronifabriker	9.70
Kraftverk och eldistribution	
Såg-, faner- och trähusindustri	9.60
Snickerier	9.50
	9.40
	9.30
Läder-, sko- och gummiindustri	9.20
	9.10
	9.00 Pappers- och cellulosaindustri
	8.90 Grafisk industri
	8.80
	8.70
	8.60
Beklädnadsindustri	8.50
	8.40
	8.30 Kemisk basindustri
	8.20
	8.10 Metallindustri, Porslinsfabriker
	8.00 Tobaksfabriker
	7.90 Övrig byggnadsindustri
	7.80 Bryggerier och läskdrycksfabriker
	7.70
	7.60 Snickerier
	7.50 Kalk- och cementindustri, Socker och
	7.40 sötsaksfabriker, Kalkstensbrytning-
	och krossning, Glasfabriker
	7.30 Såg-, faner- och trähusindustri
	7.20 Kex-, bröd- och makaronifabriker
	7.10 Textilindustri
	7.00 Läder-, sko- och gummiindustri
	6.90
	6.80 Kraftverk och eldistribution
	6.70

LÖNEMÄTAREN visar deltimförtjänsten för män och kvinnor i olika branscher andra kvartalet 1974. Skalan gör inte anspråk på att vara helt exakt, den är till sina delar summarisk. Men den avspeglar läget i stort. Det är i huvudsak kvinnor som utgör arbetskraften i låglönebranscherna.

Ett argument för bibehållna löneskillnader mellan män och kvinnor är, att mansdominerade branscher som metall och byggnads är viktigare för samhället än de kvinnodominerade branscherna som

textil, livsmedel, service och vård. Omvärderingen av dessa funktioner i samhället kan inte ske, utan att man samtidigt börjar mäta ett samhälles utvecklingsnivå efter andra principer än idag.

Även om det är motiverat med en medveten slussning av kvinnor in på mansområden och omvänt, skall kvinnor inte som cirkusapor behöva visa, att de minsann duger att göra alla jobb som männen gör idag. Det är framför allt de lågavlönade kvinnoyrkena som måste uppvärderas, samtidigt som arbetsmarknadssituationen bör ses i sammanhang med familjesituationen. Det ger ett oerhört övertag för männen i försörjningssituationen samt merprofit åt kapitalägaren, att kvinnolönerna hålls nere! För det andra måste mannen ta sitt fulla ansvar i hemmet. Endast genom en sådan arbetsfördelning, där kvinnorna kommer ut i arbetslivet på lika fot med männen och männen dras in i hemmen på lika fot med kvinnorna, kan kvinnorna verkligen ta sitt fulla politiska ansvar, vara med och bygga och omforma samhället på alla plan.

Och endast om det "privata" inte längre utmålas som det egentliga livet, dit man i fåfängt hopp flyr för att undkomma arbetets förbannelse, kan man med full styrka kämpa emot arbetets omänsklighet i det kapitalistiska samhället.

Erotik är också politik

*Erotik är också politik.
Därför är det inte längre
någon privatsak att bli
förödmjukad — även om
man har vant sig vid det.*

*Suzanne Brøgger i 'Fräls
oss ifrån kärleken'.*

I Nordafrika och arabvärlden opereras clitoris bort på småflickorna för att förhindra att de som vuxna kvinnor skall nå eller eftertrakta sexuell tillfredsställelse. I Mellersta Östern och Sydasien lever kvinnor i purdah, dvs. i sträng avskildhet inom hemmets fyra väggar, med krav på att bära slöja och stora inskränkningar i möjligheten att se på eller träffa andra män än dem religionen tillåter. Inte i något land i vår värld har kvinnorna rätt eller möjlighet att helt fritt bestämma om sin egen kropp, när det gäller t.ex. barnafödslar eller abort.

Det mest uppenbara förtrycket av kvinnor tar sikte på deras kropp, själva deras fysiska existens. Kvinnans kropp tillhör inte henne själv. Den tillhör samhället. Ju mera mansdominerat ett samhälle är (när det gäller kulturtraditioner, utövande av makt, inflytande på ekonomin etc.) desto grövre är övergreppen mot kvinnokroppen. Men tendensen är densamma överallt: underkuvandet av kvinnorna startar med att man fjärrar dem från deras kropp, fråntar dem rätten att fysiskt bestämma över sig själva.

Detta är så inbyggt i vår föreställningsvärld att vi knappast ens reflekterar över det. Men tänk er det omvända: ett samhälle fyllt av lagar, restriktioner, sedvänjor, myter som skulle reglera männens

bruk av deras kroppar. Ett system skapat och upprätthållet av kvinnor . . .

De förtryckande myterna kring kvinnokroppen är legio. Kvinnans sexuella funktioner uppfattas som orena. Genom historien kan man följa påståendena om att kvinnan är oren från den dag hon är i stånd att avla barn; menstruationstabuna rycks spridda över hela världen — ofta har kvinnorna hållits inspärrade under menstruationen, eller isolerats på hustak eller i hyddor utanför byarna. I vissa kulturer förbjöds kvinnorna att röra vid heliga ting eller kult föremål och i andra kulturer fick de inte äta tillsammans med män för att inte besmitta dem. Plinius säger i sin Naturhistoria:

Den blödande kvinnan förstör skördarna, förhärjar trädgårdarna, dödar grodden, kommer frukten att falla till marken, dödar bina — om hon rör vid vinet förvandlas det till ättika, mjölken surnar . . .

Den kristna kyrkan anammade också uppfattningen om kvinnans orenhet vid menstruation och barnsbörd, och uteslöt henne ur församlingsgemenskapen 40 dagar före och efter en förlossning. Kyrkotagningen, när kvinnan iförd botgörerskas dräkt uppsökte kyrkan med gåvor och penningoffer för att återupptas i gemenskapen, är en sed som har levt med så länge i Finland att kvinnor ännu idag kan berätta om den.

I början av 1900-talet förbjöds kvinnorna i raffinaderierna i Nordfrankrike tillträde till sina arbetsplatser när de hade menstruation, för att sockret inte skulle svartna. Och på 1970-talet är menstruationen något som 'inte får märkas', inte får bereda omgivningen obehag. En tampong skall vara så liten 'att den försvinner i handen' enligt tv-reklamen.

Kvinnors sexuella medvetande en oskiljaktig del av kvinnokampen

Liksom förtrycket av kvinnokroppen är traditionellt och universellt är också de sexuella relationerna mellan män och kvinnor en uråldrig

grogrund för mönster av förtryck och maktkamp. Därför är det omöjligt att tänka sig en kvinnofrigörelse som inte omfattar också en sexuell frigörelse av kvinnan.

Skall vi frigöras som kvinnor måste den frigörelsen innefatta hela oss — därmed också upplevelsen av vår egen kropp, våra sexuella beteenden, upplevelser, drömmar, modeller. Sexualiteten är en del av vår identitet, av vårt jag. Vi måste lära oss tala om den.

Lika litet som den övriga frigörelsen kommer vår sexuella självständighet att ges oss i present. Vi måste skapa den själva. Vi måste veta vad vi vill ha och hur vi skall nå fram till det. Också när det gäller sexualiteten behöver vi en analys och ett program.

Tala om sexualiteten . . .

Därför skall vi börja tala. För det är genom våra egna erfarenheter vi blir medvetna om det sexuella förtrycket idag, och det är ur ett ökat medvetande vi får material att bygga vidare på.

Många av oss finner det nästan omöjligt att tala om sina egna sexuella erfarenheter. Vi vågar inte tala med vår manliga partner, inte med våra väninnor, inte med våra barn. Knappast ens inför oss själva kan vi reda ut våra känslor och beteenden. Det här problemet kan inte avfärdas med att vi är blyga eller pryda — det finns många faktiska orsaker till våra svårigheter. Vi skall här gå igenom några av dem:

- 1 Vi har inget språk att tala på. När det gäller kvinnokroppen är detta ett faktum — det finns latin (för dem som klarar av det) och det finns de fula eller de runda orden (som hittats på av män och används av män, ömsom som svärord, ömsom som kärleksord. 'Du har en vacker fitta, din jävla fitta'.) Men för kvinnor som vill tala om sig själva är språket fattigt. Vardagssvenskan saknar normala vänliga ord för kvinnans könsdelar och för de sexuella funktionerna. Språkbruket varierar från familj till familj; orden har olika laddningar för olika människor, genom att använda 'fel' ord kan man oavsiktligt blockera ett samtal. Det säger sig självt att kvinnors tystnad blir stor när de inte kan benämna sin egen kropp.

2 Vi saknar kunskap om vår kropp. Vi vet inte vilka delar den har, hur de påverkar varandra, hur kroppen fungerar. Vi har sedan vi var små blivit uppmanade att dölja våra könsorgan, att täcka in kroppen, inte ta på den, inte se på den. Vi har som barn förhindrats att lära känna våra sexuella känslor; av nu levande vuxna kvinnor torde ett mycket litet fåtal ha fått saklig upplysning om t.ex. onani. Har du? Många av oss upplevde den första menstruationen som en chock, oförberedda som vi var. Många växte upp med ett hat till sin egen kropp — en kropp som man inte fick tala om eller visa men som ändå växte och utvecklade sig på så egendomligt vis, fylldes av konstiga känslor och 'dunkla drifter' som man inte fick bejaka.

3 Privat område, tillträde förbjudet! Det är heller inte lätt att tala om sin sexualitet därför att den hänförs till den privata sfären av livet som är kvinnornas traditionsenliga område. Det är i privatlivet kvinnor måste hävda sig och klara sig för att erkännas och få uppskattning som riktiga kvinnor. En kvinna må vara en aldrig så skicklig politiker, läkare, lärare eller kontorist — det smäller ändå högre om hon också är vacker, en god mor för sina barn, en god matlagerska och en god älskarinna. En kvinna får inte misslyckas sexuellt, eftersom en av hennes huvudsakliga uppgifter är att vara hemma och tillfredsställa en man efter hans långa och tunga arbetsdag. En man skall naturligtvis helst inte vara impotent, men är han det finns det förklaringar och bot — framför allt finns det andra områden i livet för honom att hävda sig på. En kvinna däremot har en enda utväg: att i det längsta dölja sina sexuella problem, simulera tillfredsställelse, alltid ställa upp solidariskt i sängen. Hon skall ge av sin sexuella kapacitet som tack för allt hon får av sin man.

Det här är ett synsätt som formats av manssamhället och påtvingats de flesta kvinnor. Att i en sådan situation tala om sin sexualitet känns övermäktigt för många, det är att erkänna sig slagen på sitt mest sårbara område, där kraven lyder: vara vacker, vara begärlig, vara mans kvinna. Klarar man inte detta, vad klarar man då egentligen?

Den här privatiseringen av sexuallivet tar sikte på att intala kvin-

nor att deras sexuella upplevelser inte kan diskuteras öppet, inte är möjliga att förändra genom samfälliga insatser, överhuvudtaget inte är av intresse för någon annan än dem själva som individer. Sexualitet är inte samhällsviktigt, annat än när det gäller barnalstring, reproduktion av arbetskraft.

Men också beträffande sexualiteten är begreppet 'privat' en rävsax som det är meningen att speciellt kvinnor skall knipas fast i. Vi ställs gång på gång inför detta: uppdelningen av världen i en privat-sfär och en offentlig-politisk-samhällelig sfär är destruktiv ur kvinnosynvinkel. Sektoriseringen fördunklar helhetssynen, hindrar oss att se verkligheten.

För verkligheten är ju den, att det idag knappast finns något mindre privat än kvinnors kroppar och deras sexualliv. Våra sexuella funktioner administreras, dirigeras och utnyttjas av kyrka, stat och affärslivet. Äktenskaps- och abortlagar stiftas enligt befolkningspolitiska överväganden, som inte tar hänsyn till kvinnors önskemål och synpunkter. Utveckling, tillverkning och distribution av preventivmedel ligger i händerna på organ som inte kontrolleras av kvinnorna själva. Arbetslagstiftningen betraktar kvinnligt kön som ett handikapp, som nedsätter arbetsförmågan, därmed också förtjänsten.

Samtidigt görs det stora pengar på kvinnokroppar. Pornografien med sitt bottenlösa förakt för kvinnor ynglar av sig pengar som ingalunda kommer kvinnorna till godo. Reklamvärlden utnyttjar kvinnokroppens olika vinklar i de mest omöjliga sammanhang. Modebranschen bygger sin existens på att ömsom klä av och ömsom klä på kvinnliga behag. Kosmetikaindustrin gör allt för att kvinnor inte skall betrakta sitt utseende som deras ensak.

Som objekt är vi offentliga. Då får vi synas. Som subjekt är vi privata. Då får vi inte höras.

Den onda cirkeln måste vi bryta!

- 4** *Lojaliteten mot männen* hindrar många kvinnor att tala om sex. Många drar sig för att kasta minsta skugga över sin partner eftersom det för det mesta leder till stora komplikationer i ett förhållande. De flesta män blir uppriktigt upprörda om de får veta att deras

låtanden och göranden i sängen förs till tals bland kvinnor; också män som teoretiskt omfattar kraven på kvinnofrigörelse brukar stegra sig när konsekvenserna tar steget över tröskeln till deras egen sängkammare. Samtidigt drar de sig ändå inte från att berätta 'goda historier' om kvinnor bland sina manliga vänner, eller att offentligt tala om sina kvinnliga partners som 'madrasser'. Det finns sannerligen ingen anledning för oss att vara hövliga för männens skull. Det är missriktad solidaritet.

Den här förteckningen över varför det är svårt att tala om sexualiteten kunde göras ännu längre; var och en som läser den här texten kan säkert själv ur sin egen erfarenhet komma med flera orsaker. Och det är först när man blir medveten om orsakerna till sin egen tystnad som man kan börja övervinna den.

Vad skall vi tala om?

Och med vem? För de flesta är det lättast att tala med bara en samtalspartner. Det känns orimligt att berätta för många på en gång om saker och tankar som ännu inte klarnat för en själv, där man i varje sats trevar sig fram mot ett svar, prövar en möjlig insikt. Ändå måste vi börja tala i grupp. I enskilda samtal uppstår lätt ett felaktigt terapeutiskt förhållande mellan dem som talar — man avlastar sina bekymmer på varandra, men har svårt att få perspektiv på dem.

Ta inte det här påståendet som en kategorisk uppmaning att låta bli att tala med *en* enda person, så är det inte menat. Långa, sökande samtal med en god vän är oftast starten till ett ökat medvetande. Det är en utgångspunkt, men fortsättningen bör ta sikte på att vidga samtalet till att omfatta flera. I en grupp är det lättare att systematisera erfarenheterna, se de stora mönstren, att få gensvar och stöd. Gruppen är också en hjälp när man skall ta steget från insikt till

handling, omsätta teorin i praktiken. (Mera om gruppens betydelse kan du läsa i kap. V).

Ja, vad skall vi tala om?

Vi kan försöka minnas hur vi upplevde sexualiteten som barn, hur den kändes i vår egen kropp, vilka upplevelser vi hade med andra barn, hur vi uppfattade våra föräldrars eller äldre syskons sexualliv. Det är minnen som ger oss perspektiv på och förståelse av vårt eget liv idag.

Den första kyssen minns jag inte. Vad jag minns är beskrivningar i böcker, av hur det borde kännas, hur man borde göra, vad man borde säga. Verkligheten var sannerligen inte som i böckerna, kanske beroende på att de pojkar jag kysstes med inte hade läst samma böcker som jag. Vi kysstes från olika håll — och lika litet som jag lärt mig dansa vals åt vänster har jag lärt mig kyssas åt vänster. Vilka komplikationer! Munnar som inte möts, glasögon som stöter ihop, pojkar som är för korta eller för långa för att hitta rätt i trappmörkret. Särskilt roligt var det inte, och jag envisades med att tänka: stå ut bara, det kan vara bra att lära sig.

Den kluvna känslan inför onani — att kunna åstadkomma en skön känsla i sin kropp, utan att veta om det var ett tecken på abnormalitet, en sjukdom eller en tillgång. Att inte kunna fråga någon annan än en prudentlig uppslagsbok, där man inte visste vilket ord man skulle leta efter.

Att inte säkert veta hur barn kommer till . . . Bara detta visste man att det var en skam om man inte var gift och att en man på ett eller annat sätt var inblandad. Som 11-åring simmade man på Simstadion och en pojke dök upp underifrån och tog en på bröstet — därefter den långvariga skräcken: skall jag nu få ett barn?

Vi kan tala om hur vi själva blev medvetna om att vi var kvinnor, om pubertetens hatinställning till den egna kroppen, om hur vi upplevde vårt första samlag.

Vi kan tala om de allmänna mönstren i våra sexuella erfarenheter, upplevelsen av att vara objekt och inte subjekt, någon som det kan tas initiativ med men som inte får handla själv, hur svårt det är att avvisa män, att själv få bestämma sin lustas art och omfång.

Suzanne Brögger talar om hur svårt det är att avvisa män. En man kommer och frågar om stolen vid hennes restaurangbord är ledig och hon svarar ja, varpå han sätter sig. Sedan kommer hennes

sällskap tillbaka och hon försvinner med dem, och då blir mannen rasande: det kunde du väl ha sagt från början! Sagt vad då, undrar Brögger. ”Stolen är visserligen ledig, men jag har inte för avsikt att erbjuda er samlag . . .”

Vilken kvinna känner inte igen sig? Hur många av oss har inte motvilligt gått i säng med karlar därför att vi blivit inmanövrerade i situationer som man inte kommer ur med mindre man skriker, biter eller väcker annan pinsam uppmärksamhet. I den sexuella koden finns det mycket liten plats för avvisanden från kvinnor. Det är inte meningen att kvinnan skall kunna välja eller visa sin egen vilja. Hon skall helt enkelt ställa upp när mannen säger till. Och gör hon det inte frivilligt får hon finna sig i att bli nästintill våldtagen när mannen upptäcker att hon inte är så villig som han förmodat.

Jag minns den gången vi hade en fest på ett hotellrum, ett antal människor på kurs. En trevlig fest, vi sjöng folksånger och drack en aning, utom karlen som satt bredvid mig och stirrade och då och då lade armen om mig. Jag tänkte inte på det, reagerade inte ens när vi alla började söka oss tillbaka till våra rum och han följde efter mig ända fram till min dörr. Där började jag säga godnatt och blev mäktat förvånad när det visade sig att han tänkte bo med mig den natten. Under andra omständigheter hade det väl gått an — om jag varit det minsta intresserad av honom, om jag inte varit så trött, osv. — men nu vidhöll jag att jag ville sova ensam. Herreduminskappare så sårad han blev och fräste: det kunde du väl sagt, så hade jag också kunnat dricka!

Den arma karlen hade alltså avstått från alkohol hela natten för att säkra sig om sin potens, men utan att på något sätt försöka reda ut om jag var införstådd med hans planer.

Ja, vad skulle jag ha sagt? Och varför skall det överhuvudtaget vara nödvändigt för kvinnor att i detalj behöva motivera varför de inte vill ställa upp för samlag? Om en kvinna temporärt eller för längre tid vägrar ligga med sin partner måste hon vara beredd att argumentera som en gud för denna sin rätt. Och hon kan sällan säga som det är — att hon är utled på mannen, på sitt jobb, sin hemmafrutillvaro, eller vad det kan vara som hindrar henne från att glädjas sexuellt — utan hon måste bitta på de mest finurliga ursäakter som inte gör mannen lessen utan lägger skuldbördan helt och hållet på henne själv.

Vi skall också tala tillsammans om *pornografen*, och vi kommer att

märka hur vår egen medvetenhet om oss själva som kvinnor ökar vår avsky för pornografin och kommersialiseringen av de kvinnliga könsattributen. Många kvinnor idag identifierar sig inte med de kvinnor som saluförs på pornografiska bilder, lika litet som de egentligen upprörs över prostitutionen. Men varje steg mot ökat kvinnomedvetande är ett steg mot fördömande av ett system som förvränger mänskliga relationer, förödmjukar och exploaterar andra kvinnor och snedvrider också mäns sexuella känslor. I ett samhälle med en annorlunda kvinnosyn än vår och andra förväntningar på kontakterna mellan könen skulle pornografi och prostitution inte vara möjliga.

Vi kan tala om *våldtäkt* — att lära oss se att våldtäkt inte är något som skall diskuteras utifrån anatomi och biologi utan i samband med de myter och föreställningar vi har om han- respektive honkönet. Genom årtusenden har det sagts att kvinnan är det sexuellt passivare könet, därigenom har hon också blivit det. Och med den rollen följer möjligheten, och sannolikheten, att bli våldtagen. Om männen levde i ständig skräck för att bli våldtagna skulle de också bli det.

Vi kan tala om *sexualiteten i äktenskapet*, upplevelsen av att bli legitimt våldtagen eller utnyttjad som prostituerad av sin äkta man. Det är en hård tanke, men den baserar sig på uppfattningen att sexualiteten idag tar sig uttryck på männens villkor. Dagens män är ofta hårt pressade, stressade, jagade av tidsbrist; dessa män lockar sina kvinnor till ett slags prostitution: till en intim kontakt som kvinnorna inte har någon känslomässig täckning för.

Vi kan tala om *graviditeter, missfall, erfarenheter av aborter*. Speciellt när det gäller aborter är det en stor lättnad för kvinnor att få tala om dem — eftersom det psykiska stöd som kvinnor behöver både före och efter en abort inte ges av läkare och sjukhus idag. Det absoluta kravet att kvinnor skall ha rätt att få abort när de önskar det, får inte leda till att abort betraktas som enbart ett fysiologiskt ingrepp. Aborter ger upphov till psykiska reaktioner, som kvinnor både måste förberedas på och tillåtas leva ut.

Överhuvudtaget skall vi tala om våra erfarenheter av situationer när vi kommit i kontakt med *gynekologer och sjukhus*. Uppenbarligen känner sig de flesta kvinnor förödmjukade eller rasande i förhållandet till kvinnoläkare, som för det mesta är män som saknar

de mest elementära förutsättningar att förstå sina patienter. Många kvinnor kan vittna om hur de inför sina läkare fullständigt tappar kontakten med sig själva. De kan inte berätta om hur de upplever sin egen kropp, därför att läkaren inte anser dem vara vittnesgilla. De tiger och lyssnar på 'expertisen', offer både för ett sedvanligt patient-läkarförhållande där patienten alltid är i underläge och för sin kvinnoidentitet, som inte lärt dem tala om sig själva.

Därför är det en så utmärkt idé som genomförts av vissa amerikanska feminister: de uppmanar sina medsystrar att aldrig gå ensamma till en gynekolog, utan alltid ha en kamrat med sig. Då är det lättare att få sagt vad man vill, att inte glömma bort sig och bli tillplattad. Ett steg mot bättre förhållanden vore också att kvinnor skulle insistera på att besöka bara kvinnliga gynekologer, och likaså att man också hos oss skulle upprätta medicinska kvinno-centra där hela personalen består av kvinnor, med medicinska, vårdande och kurativa uppgifter. Likaså borde man hos oss pröva på 'hjälp till självhjälp'-metoden, genom vilken kvinnor lär sig att förstå sin egen kropp och ta hand om den.

Vi kan tala om våra *sexuella frustrationer*, vår svårighet att få orgasm, och vi kommer att märka att de oftast är en relevant och riktig reaktion på en social och psykologisk situation som förtrycker oss. Och ju mera medvetna vi blir om förtrycket omkring oss, desto svårare kommer vi att ha att acceptera den sexuella roll som tilldelats oss.

Vi skall lära oss att tala i klara termer om det sexuella spelet sådant det bedrivs idag, med mannen som erövrare, initiativtagare, den som intill eller över våldtäktens gräns bestämmer var, när och hur ett samlag skall äga rum. Vi skall se varför mannen idag är den aktiva parten — hur det hänger ihop med hela vår kultur och dess mönster, där många män ofrivilligt tvingas in i en roll av förförare och herre medan kvinnorna förtrycks sexuellt därför att de föds till en psykologisk struktur som dömer dem att bete sig och känna sig på ett visst sätt som kvinnor.

'... samtidigt som patriarkatet tenderar mot att förvandla kvinnan till ett sexualobjekt, har det minst av allt uppmuntrat henne

att njuta av den sexualitet som gjorts till hennes öde. I stället söker man få henne att lida av och skämmas över sin sexualitet, samtidigt som hon rent generellt inte tillåts att höja sig över den nivå som representeras av en nästan uteslutande sexuell tillvaro. Ty den överväldigande majoriteten av kvinnorna har ju historien igenom hållits nere på en kulturell nivå som kan betraktas som nästan animal, där de bara haft till uppgift att skänka männen sexuell tillfredsställelse och ägna sig åt samma sak som djurens honor, nämligen att föda och ta hand om ungarna. På så sätt har kvinnan fått uppleva sexualiteten som en hemsökelse och ett straff . . .'

(Kate Millett, Sexualpolitiken)

"Aborter är kvinnogöra"

Utgångspunkt: "Det absoluta kravet att kvinnor skall ha rätt att få abort när de önskar det, får inte leda till att abort betraktas som enbart ett fysiologiskt ingrepp."

BAKGRUND: Kirsti S. har två barn, är frånskild, använder spiral. Vid en rutinkontroll hos gynekologen upptäcks att spiralen ramlat ur. Samtidigt får hon symptom som tyder på graviditet. Hon besöker sin läkare som inte kan fastställa om hon väntar barn, inte heller någon annan anledning till hennes trötthet, depressioner, illamående. Han uppmanar henne att ge sig till tåls och äta stärkande mediciner. *En månad* senare besöker hon honom igen, försäkrar att hon är säker på att hon är havande och förklarar för honom att hon av ekonomiska, sociala och arbetsmässiga orsaker omöjligt kan föda barnet. Redan de två barn hon har ger henne problem som försörjare och uppfostrare. Gynekologen kan inte konstatera någon graviditet, men beställer tid för en skrapning för att få igång den uteblivna menstruationen. Datum fastställs till *tre veckor* efter detta besök. Dagen före Kirsti S. skall in på sjukhuset får hon ett skriftligt meddelande av gynekologen att han efter konsultationer med några kolleger anser skrapning vara onödigt och i stället rekommenderar

hormonbehandling. Hon uppmanas återkomma efter *två månader*. Samma dag besöker hon ett privat laboratorium och får inom några timmar besked om att hon är gravid. Hon kontaktar sin gynekolog som remitterar henne till Kvinnokliniken i Helsingfors, där hon undersöks och det konstateras att graviditeten är i femtonde veckan. Abort beviljas. Den metod som användes innebär att man genom insprutning sätter igång ett regelrätt förlossningsarbete. Metoden var vid denna tid under utprovning.

Inte under något skede av denna process — varken före, under eller efter aborten — informerades Kirsti S. om de fysiska och psykiska verkningarna av ingreppet. Hon bemöttes hela tiden med yttersta ointresse; på sjukhuset fick hon kritik för att hon kommit "för sent", dvs. efter tolveveckorsgränsen. Hennes egen gynekolog kvitterade sitt uppenbara tjänstefel med att det ibland kan vara ovanligt svårt att konstatera graviditeter.

Vid tiden för aborten var hon fysiskt och psykiskt mycket trött eftersom ovissheten och läkarens undflyende inställning under de tidigare månaderna gjort henne deprimerad och minst sagt rådvill. Upplevelsen av att inte ha någon talan i sin egen sak, och att dessutom inte kunna övertyga någon om den desperata situationen, tog hårt på hennes krafter. Kirsti S. var själv hela tiden medveten om att det var knappt om tid; hon kände det som ett hån att uppmanas vänta och endast i nödfall ringa till gynekologen — under den halvtimmes telefontid han hade i veckan, när det alltid var upptaget och omöjligt att komma fram i telefonkön.

Efter aborten var hon så trött och nedstämd att det föreföll henne meningslöst att försöka ställa gynekologen till svars för hans försummelser, eller att väcka en opinion för abortpatienternas situation. Hon kunde överhuvudtaget inte tala om sin abort förrän ett år senare: texten härnedanför är en rapport om hur hon upplevde några av timmarna på sjukhuset, Kvinnokliniken en sommar i början av 70-talet.

"På natten drömde Kirsti om sjukhuset. Det var samma dröm som hon ofta drömde och hon kunde den så väl och kom ihåg den så bra

därför att den nästan exakt täckte verkligheten. Hur många aborter hade hon gått igenom vid det här laget? Den riktiga, och så alla i drömmarna, och så de efterkommande samtalens aborter när hon skulle rättfärdiga sin handling, motivera sitt beslut, förklara varför hon inte ville ha barnet. Inför alla människor måste hon motivera sig, alla har rätt att ställa en kvinna till svars för att hon tvekar att föda ett barn som aldrig varit tänkt eller avsett, men som man låtit växa inom henne så att det påverkat hela hennes kropp, fyllt henne med ömhet och ångest under nästan fyra månader. Säkert hundra gånger hade hon tvingats igenom dyggen på sjukhuset, hundra gånger hade hon fött sitt barn på en brits i ett ensamt och mörkt rum dit hon förts efter att ha fått en spruta av en jäktad doktor, som förklarade att denna nya abortmetod överträffade alla tidigare skrapningar, ingrepp, kejsarsnittslänkande operationer.

— Ni föder barnet helt enkelt, sade han hurtigt. Sprutan sätter fart på värkarna och efteråt har ni inga ärr eller andra men. Ni är vid medvetande hela tiden. I övermorgon kan ni börja jobba. Det är en enkel match.

Så enkel för honom. Som bara hade att sätta sprutan i henne, och sedan slapp se henne förrän hon var tillbaka på avdelningen igen, 'utan ärr och men', färdig för hemförlovning. Han slapp sina samvetskval som läkare, att vi doktorer ju bör värna om liv och inte yrkesmässigt ta liv, att alltför stor del av våra resurser binds vid detta att skrapa ungar ur kvinnors underliv. Han behövde bara spruta, och sedan ge båren en lätt klapp så att den åkte ut ur hans rum. Nu fick andra ta vid, barnmorskorna som visserligen också var utbildade för att värna om liv, men som det knappast skulle löna sig för att hänvisa till samvetskval och etik — de klarade ju inte ens sina löneförhandlingar, och skulle garanterat inte kunna väcka någon opinion för att det var fel att vältra över aborterna på dem. Aborter är kvinnogöra. Det säger sig självt.

Aborter är kvinnogöra. Kan man ordna det så väl, att den kvinna som utsätter sig för abort också får utföra största delen av arbetet själv, är det bara rationellt. Därför låg hon nu på en brits i ett rum vid sidan av förlossningsavdelningen, hon hade en ringklocka inom räckhåll men också barnmorskans uppmaning: försök att inte ringa.

Vi har så många riktiga förlossningar på gång, men blir det för svårt skall ni få en spruta för avslappning.

Men varför skulle hon ringa? Här fanns ingenting att oro sig för, inga hjärtljud att lyssna efter, ingen stor mage att klämma på för att känna efter om barnet låg rätt, ingen anledning att komma in och pösa upp kuddar och vända föderskan på andra sidan för att hon skulle ligga skönt — här fanns ingen som gav liv, bara en som förvägrade liv, som låg i nio timmar och kände förvärfkar och sammandragningar, kände ett helt förlossningsarbete med all dess möda men inget av dess fröjd, en kvinna som låg där och mindes sina tidigare födslar och de knep hon lärt sig då, hur man andas, hur man slappnar av, hur man ligger på sida med det ena benet över det andra för att få vila, och hade hon inte vetat allt detta hade hon ringt sönder ringklockan och kastat sig runt väggarna, så ont gjorde det, så trött var hon, och bakom väggen hörde hon någon som grät entonigt, entonigt, senare fick hon veta att det var en sextonårig flicka som också fått en spruta av doktorn, en lätt klapp och 'inga ärr och men'. Hur skall hon någonsin mera våga föda, hur står hon ut, hon kommer aldrig mera att vilja ha barn, ett barn är hon själv och de plågar henne så besinningslöst — så låg Kirsti och funderade. Men själv ringde hon inte på klockan. Eftersom de hade så många riktiga förlossningar på gång.

Så var det över. Hon hade fött ännu ett barn. Det låg inne i hennes sköte, en flicka eller en pojke på tio centimeter och med obetydlig vikt, fortfarande bunden vid henne med navelsträngen. Men födsloarbetet var över. Mera än så här förmådde hon inte. Inte heller barnet, som var så litet att det inte orkade tränga sig helt ut ur henne.

Då ringde hon på klockan. Hon hade gjort sitt.

Barnmorskan gjorde också vad hon måste göra. Petade varsamt ut fostret, klippte av navelsträngen, sysslade med efterbörd och kontroll och tvättning. Och hon som hade fött barnet låg med ögonen slutna och händerna hårt pressade mot britsens sidor och en enda tanke bländande i huvudet: jag får inte öppna ögonen, resa mig upp och titta. Jag får inte fråga om det var flicka eller pojke. Jag vill ingenting veta.

Efteråt, när drömmarna började återuppliva verkligheten för henne natt efter natt, var hon åtminstone tacksam för detta, att hon varit så klok att hon inte tittat. Hur skulle hon någonsin ens ha vågat tänka på att sova om hon haft också synen av fostret på sin näthinna? Hon hade redan tillräckligt många minnen: av värk, blod, saknad, många timmars ensamma tankar. Och av tystnaden, den effektiva tystnaden när arbete som måste göras utförs raskt och utan ord, för vad kunde barnmorskan egentligen säga, och vad Kirsti?

De enda ord som sades i det ensamma rummet bredvid förlossningssalarna, hörde Kirsti därför så mycket tydligare. Hjälpsköterskan som kom in för att assistera barnmorskan och rådvill vände sig till henne: vad skall vi ta för burk till det här då?

Två dagar senare skrevs Kirsti S. ut från sjukhuset. Hon hade fått träffa doktorn en gång och han var mycket nöjd med henne. Hon var helt återställd. Hon berättade att den tid hon legat på sjukhus egentligen var hennes sista semesterdagar, kunde han möjligen skriva ut några sjukdagar åt henne? Men det kunde han inte, eftersom hon inte längre var sjuk. Och därför användes hennes korta semester det året till att förbereda och utföra en abort. Så är det ju tyvärr, att blir man sjuk på semestern får man skylla sig själv.”

Nya modeller för framtidens värld

Kanhända blir man som kvinna pessimistisk när man följer tråden bakåt genom historien och ser hur genomgående det sexuella förtrycket av kvinnor har varit. Är det överhuvudtaget möjligt att ändra mönster som hänger samman med själva kulturen som sådan, inte bara med ett visst samhällssystem eller en viss familjestruktur?

Vi tror att det är möjligt. Det är den revolutionära kvinnorörelsens uppgift att gå i spetsen för en kulturrevolution, som kastar de gamla mönstren över ända och skapar nya modeller för vårt liv.

Det är framför allt *nya* modeller vi behöver. Vi varken kan eller vill överta de värderingar och beteenden som männen format inom patriarkatet. Vi vill inte ha ombytta roller, vi vill ha nya former av kommunikation mellan människor.

Ett steg på den vägen är paradoxalt nog att radikalt avdramatisera sexualiteten. Med detta menar vi helt enkelt att vi måste lära oss inse att sexualiteten inte är en drift som obetingat måste tillfredsställas hela tiden, till vilket pris som helst. Människan har ett behov av närhet till andra människor, behov av ömhet och kontakt, goda primära relationer till sina medmänniskor, men *dessa behov måste inte alltid kanaliseras via sexualiteten*. Det är vår avhumaniserade miljö med dess inskränkta och outvecklade normer som försöker inbilla oss att sex, eller mera sex, är den enda utvägen ur vår ensamhet. Vi måste förstå att detta inte stämmer. Många människor idag har inte tillfälle att ge utlopp för sin sexualdrift — sjuka, handikappade, isolerade, de enligt samhällets normer alltför unga eller alltför gamla. Många av dem upplever bristen på ett sexualliv inte bara som en saknad, utan också som en skam. Att vara oskuld när man är en vuxen kvinna upplevs också som ett misslyckande, ett bevis på att man inte klarat sig i konkurrensen.

För dessa människor, och för oss andra med ett eller mindre regelbundet sexualliv, måste det vara en lättnad med en avdramatiserad syn på sexualiteten. Vårt mänskovärde knyts inte längre samman med vår förmåga att åstadkomma eller uppleva orgasmer. Vi har andra uppgifter: att skapa och utforska nya vägar till mänsklig gemenskap och glädje, att pröva nya modeller för lust och längtan, att fördjupa vår förmåga till vänskap. Idag är det alltför ofta så att ett kärleksförhållande räknas som något förmer än ett vänskapsförhållande; vi lägger ner stora ansträngningar på att rädda kärleken, medan vänskap och solidaritet mellan människor har mycket färre möjligheter att ta sig uttryck. Sexualiteten görs till det primära, andra former av kontakt betraktas som surrogat för sex.

Vi behöver den avdramatiserade sexualiteten också för att komma ifrån den ensidiga inriktningen på 'normal' heterosexuell aktivitet. Idag är vi okänsliga och rädda för andra slag av sexuella upplevelser; så till den grad att vi tror att det är möjligt att lag-

stiftningsvägen bestämma om hur och med vem människor skall älska! Detta är, med förlov sagt, en typiskt manlig idé.

Vi har sett att sexualiteten idag är dominerad av manliga idéer och uppfattningar. Hittills är det män som stått för de sexuella revolutionerna — med 'fri' pornografi som förödmjukar kvinnan, med 'fria' sexuella förbindelser på mäns villkor.

Den sexuella revolution som kvinnorna skall genomföra måste se ut på ett helt annat sätt. Den måste ge kvinnor möjlighet att bevara sin självständighet, sin värdighet, sin respekt för sig själva, samtidigt som den ger dem glädje, värme, livslust. Den sexuella revolutionen innefattar en omvärdering av all mänsklig samlevnad; den ökar vår spännvidd när det gäller känslor, upplevelser, möjligheter. Sexualiteten blir en rätt, inte en plikt. Den blir en glädje, inte ett krav. Kärleken är inte längre slaveri, utan en berättelse om tilltro och ömsesidig handlingsförmåga.

Vägen till den nya sexualiteten är lång. Den startar i oss själva när vi skapar och tar tag i våra drömmar och visioner, när vi blir på det klara med våra resurser och kapaciteter och vår rätt att använda dem. Nu är det vår tid att ta initiativ. Vi vet vad vi är värda och hur vi vill bli behandlade. Vi måste bara berätta om det. Vi måste kunna säga till hur vi vill ha det. Vi tackar nej till förnedrande, långtråkiga, schablonmässiga kärleksförhållanden som urgröper oss och fråntar oss våra krafter. Vi använder i stället våra insikter till att skapa en värld där det ges möjligheter för alla att älska.

Så här arbetar den nya kvinnorörelsen

Den nya kvinnorörelsen är ingen enhetlig rörelse med gemensam organisation. Kvinnornas ställning skiljer sig från land till land och kampformerna utvecklas enligt förtryckets art. Men utgångspunkten är densamma: att ur den personliga upplevelsen av kvinnoförtryck lära sig se dess samband med samhällets uppbyggnad, att driva sin kamp i insikten om att kvinnors problem inte är privata och personliga och att följaktligen inte heller lösningarna på dem är individuellt betingade. Också målsättningen är densamma: en total frigörelse av kvinnan, ett omkullkastande av väsentliga punkter i samhällets nuvarande struktur och värderingar. Ingen revolution har hittills infriat kvinnornas drömmar och förhoppningar, trots att de lojalt och talrikt ställt upp på barriaderna vid sidan av männen. Därför måste kvinnorna nu själva skapa den revolutionära teorin.

Det finns ingen gemensam organisation, men arbetsformerna är likartade: man arbetar i små grupper med enbart kvinnor, lägger stor vikt vid antiauktoritära och demokratiska metoder, medvetandehöjning, systersolidaritet, ett personligt förhållande till politik. Vi skall gå igenom dessa arbetsmetoder och också ge ett praktiskt exempel på hur en grupp i Finland arbetat, i hopp om att kunna ge impulser och påstötningar åt andra kvinnor att sätta igång detta arbete.

”och de kunde inte sluta berätta...”

En kvinna som varit på Rödstrumpornas, de danska feministernas läger i Danmark, berättade om vilken stark upplevelse det var att höra dessa kvinnor tala. De satt natt efter natt och dag efter dag och talade om sina erfarenheter och sin verklighet, prövade sig fram mot varandra, öppnade långsamt upp sina liv och såg efter vad som var gemensamt, igenkännbart för andra. Det mesta var det. Allt det som de tidigare trott vara 'privat' visade sig vara också de andras verklighet.

Det är så det börjar. Att man talar med varandra. Juliet Mitchell formulerar det såhär när hon förklarar betydelsen av ökad medvetenhet:

Det första symptomet på förtryck är undertryckandet av ordet; lidandet är så totalt och tas så till den grad för givet att man inte ens märker att det finns där. Genom att 'ge ord åt bitterheten' kan man bli medveten om det praktiskt taget omedvetna förtrycket. En persons insikt om en orättvisa kan göra en hel grupp medveten om andra orättvisor.

Kvinnor måste lära sig tala och att inte skämmas över att de talar om sig själva. Manssamhället stämplar kvinnors diskussioner som skvaller eller sladder, men att öka medvetenheten är att tala om det utsagda: faktiskt motsatsen till att 'sitta och skvallra', säger Mitchell. Detta avsnitt ur hennes bok återges i de flesta nya kvinnoböcker. Så hårt hållna har vi alla varit, och så måna om att tala om de 'rätta' sakerna i männens värld, att vi upplever det som en sanning som måste citeras på nytt och på nytt: vi får använda ordet i vår egen tjänst.

Medvetandehöjning ger oss perspektiv på oss själva och andra. En mycket viktig del av det arbetet går ut på att göra kvinnor medvetna om vad som är värdefullt i det som vi själva representerar — och att därefter kräva att dessa värden accepteras som normer i samhället. Vi vill alltså inte bli som männen. Vi vill i stället undersöka våra egna områdets sociala funktion och potentiella makt.

Varför bara kvinnor?

Bland män väcker det irritation att kvinnor samlas i slutna grupper för att diskutera sina problem. De känner sig uteslutna, på samma sätt som kvinnor känt sig uteslutna ur politiken och beslutsfattandet genom århundraden.

Men det finns många orsaker till att feministgrupperna arbetar med enbart kvinnor. Den viktigaste drivkraften är att kvinnogrupperna är kampgrupper och att kvinnorna själva skall leda och genomföra kampen för sin egen frigörelse. Det är kvinnorna som vet vad det handlar om och som har intresse av att kampen blir framgångsrik. Ur mäns välvillighet föds reformism och 'jämlighet', det revolutionära stoffet kommer ur kvinnors egna analyser.

En annan orsak är att man i kvinnogrupperna vill undvika att upprepa de gamla mönstren av mannen som ledare och kvinnorna som passoppor och bejakare av idéerna. Ytterligare en orsak är att många av kvinnogrupperna börjar som 'tala bittert'-grupper eller medvetandehöjande grupper där kvinnor berättar för varandra om sina problem och erfarenheter. Det är klart att den metoden inte går att praktisera med männen närvarande.

Men det är viktigt att betona att de separata kvinnogrupperna representerar ett övergångsskede. De är viktiga för att kvinnor skall få självförtroende, pröva nya mönster av kommunikation, göra upp en strategi för sin kamp — men de utgör inte i sig en lösning eller en slutstation för kampen. Risken för att kvinnor idealiserar sin erfarenhet, de upplevelser och insatser som de äntligen fått erkänna som betydelsefulla, föreligger hela tiden. Att idealisera kvinnorna som ofördärvade av det kapitalistiska system vi lever i är också ett misstag. På samma sätt skulle det vara ett misstag att skapa avskärmade 'kvinnoparadis' där könsmotsättningarna inte längre plågar.

Både upphöjandet av kvinnovärden, av kvinnans oavlönade arbete i hemmen och av separata kvinnokollektiv kan utnyttjas i konservativt syfte, som en manöver för att förhindra en mera djupgående strukturell förändring i samhället. Detta måste kvinnogrup-

perna hålla i minnet, och hela tiden förena sin praktiska kamp med en teoretisk debatt.

Vad är systersolidaritet?

Systerskap uppfattas av många som ett löjligt ord. Också kvinnor tvekar att använda det. Det är ett ord som fylls med innebörd först när man börjar praktisera det. Vi har gjort upp en förteckning över vissa saker man kan hålla i minnet när man praktiserar systerskap. Den finns på sid. 89. Studera den!

Men kvinnorna utgör inte en klass i samhället och många kvinnor kommer fortsättningsvis att mena sig ha fördelar av att det bestående samhället upprätthålls med sitt förtryck av de svagare. Genom förbund med mannen kan man uppnå delvisa förmåner, som Simone de Beauvoir säger. Och det förbundets första regel säger: du skall inte angripa patriarkatet — då hamnar du i helvetet.

Alltså gäller det att välja. Men det är sorglustigt att man speciellt bland kvinnliga politiker finner en så stor rädsla för kvinno-solidaritet, att många av dem väljer att stryka systersolidariteten från dagordningen när de väl kommit upp i de 'riktiga' politiska sammanhangen. Omsorg om kvinnofrågorna räknas inte till seriöst politiskt arbete, kvinnofrågorna blir närmast en sorts inkörspport till politiken som man småningom lämnar till förmån för de 'riktiga och väsentliga' frågorna. Därför är det inte entydigt självklart att i val bara rösta på en kvinna; det gäller framför allt att rösta in kvinnor som förblir lojala mot de frågeställningar som är väsentliga för kvinnor, alltså politiker som själva formulerar frågeställningarna på kvinnornas villkor.

Demokratiska arbetsformer

Demokratiska arbetsformer — det är väl inget revolutionerande? Praktiseras inte sådana inom många politiska rörelser? Ja, så sägs det, men verkligheten talar ofta ett annat språk: om en djup klyfta mellan ledare och ledda, om människor som kommer i kläm och inte vågar ge uttryck åt egna åsikter, om en stumhet mellan människor också i massrörelser som bygger sin ideologi på gemenskap och samfälld kamp. Framför allt ger verkligheten klara bevis på att också de 'demokratiska' arbetsformerna gynnar männen.

Detta var den nya kvinnorörelsen på det klara med redan i starten, och den har sedan dess gjort sitt yttersta för att motverka dessa tendenser. Utgångspunkten är att kvinnor är undertryckta på ett annat sätt än männen, och därför också måste organisera sig och arbeta annorlunda. Organisationsstrukturen skall vara ett redskap i kampen, mål och medel sammanfaller. Det finns ingen fast eller central ledning. Man arbetar i smågrupper och varje grupp utgör en likaberättigad del av rörelsen. Man försöker hindra en arbetsfördelning där någon vet mera än den andra, där någon har mera makt än en annan. Uppgifterna som ordförande och sekreterare roterar mellan gruppens medlemmar, man ägnar tid åt att se till att alla medlemmar har samma möjlighet att komma fram med sina åsikter, att formulera sig självständigt. Man lägger vid mötena stor vikt vid gruppdynamiken och samvaroformerna.

Det här är självfallet ingen lätt målsättning. I praktiken har det lett till att många uppfattat grupperna som alltför lösa och vaga, det har också varit svårt för nya medlemmar att orientera sig. Bristen på ledare gör att det ställs stora krav på egen aktivitet och initiativförmåga. Samtidigt hämmas de mest aktiva i gruppen av rädsla för att vara alltför aktiva, de lägger band på sig själva, drar sig kanske bort, i rädsla för att dominera.

Men svårigheterna är en del av själva arbetsprocessen: man är medveten om dem och diskuterar dem fortlöpande.

Kritikerna säger att den här organisationsformen saknar effektivitet och slagkraft. Den invändningen står och faller med hur man

definierar begreppet effektivitet. Den nya kvinnorörelsen hävdar att man måste ha ett personligt förhållande till det man gör och till dem man arbetar tillsammans med. Man måste gå in i arbetet med hela sin personlighet, och det tar tid och krafter. Men det är idag enda möjligheten att driva kvinnokampen framåt. Under andra förhållanden kan en annan organisationsstruktur vara lämpligare.

Berättelsen om en grupp

För att konkretisera hur arbetet inom den nya kvinnorörelsen kan te sig skall vi helt kort berätta om den grupp som vi själva arbetat i.

STARTEN. Vi startade vårvintern 1974 som en fristående studiecirkel i kvinnofrågor. Tanken hade uppstått långt tidigare, bland några av oss som haft kontakt med Rödstrumporna i Danmark, Grupp 8 i Sverige och MLF i Frankrike. Men ingen av oss var i detalj insatt i dessa gruppers arbetsmetoder — vi skapade våra egna studieformer och vårt eget program. Man kan säga att vi var en 'studiecirkel med distans', dvs vi gjorde upp ett ambitiöst teoretiskt program som dels upptog studier i marxism, dels försök till en ny infallsvinkel på kvinnofrågorna genom studium av kvinnohistoria, kvinnoarbete, arbetarkvinnorörelsen i Finland. Vi använde oss inte av utomstående föreläsare, utan tog var och en själv ansvar för en rubrik och en kväll.

DELTAGARE. I starten var vi fem kvinnor, som kände varandra mer eller mindre väl. Gruppen växte snabbt; de nya som kom till kände oftast någon av oss — men som helhet var gruppen inte från början ett gäng 'gamla vänner'. Vi var alla yrkesarbetande kvinnor, men i övrigt skiljde sig våra personalia: vi var i olika åld-

rar (med en medelålder omkring 35 år), vi hade olika civilstånd, olika slags arbeten, olikartad social bakgrund. Vi hade ingen gemensam politisk plattform, de flesta av oss var inte politiskt aktiva men sympatiserade i mer eller mindre uttalad form med någon av de vänsterriktningar som fanns representerade i Finland vid den tiden.

Varför man sökte sig till gruppen, vad man väntade sig av den, hur man upplevde den formulerade några av medlemmarna såhär vid en föreläsningsserie som gruppen höll på Arbetarinstitutet i Helsingfors våren 1975:

A: Jag har länge varit intresserad av kvinnofrågor, men det var när jag började i vår kvinnogrupp som jag fick begrepp om vad det betyder i praktiken att kämpa för kvinnor. Jag tror det är viktigt att man till en början är enbart kvinnor i gruppen; det är ett faktum att kvinnor är hämmade och det anses ju inte juste att tala om sina personliga problem, allraminst tillsammans med män. Kvinnor tror ofta att deras personliga problem beror på personliga defekter, på fel hos dem själva, och inte på samhället och den miljö de lever i, ett samhälle som skapats av män, på mäns villkor, ett samhälle där vi som grupp betraktat har de sämsta villkoren.

I mitt arbete är mina flesta arbetskamrater kvinnor. Det är sjuksköterskor, barnsköterskor, sjukhusbiträden som alla är lågavlönade, skiftesarbetande, med stora barnvårdsproblem. Det har också gett mig impulser att tänka över de här problemen. I vår grupp, som nu arbetat ett år, har jag fått tretton nya vänner, och tillsammans med dem har jag kommit underfund med att mina problem är deras och tvärtom.

B: Jag är gift och har två barn. Jag kom med i gruppen därför att jag upplevt min situation i arbetslivet och i familjen som väldigt otillfredsställande utan att kunna definiera var svårigheterna låg. Min man är väldigt mycket borta hemifrån och allt det prak-

tiska ansvaret i hemmet har fallit på mig. Jag har känt att jag inte helhjärtat och fullt kunnat ägna mig åt rollen som mor och hemskötare och har haft svårt att kombinera den rollen med min yrkesroll. Att alltid vara tvungen att be om hjälp för att komma ut, har medfört att man känt sig otillräcklig och komplexfylld. Den här situationen har ständigt gett mig dåligt samvete. Genom gruppen har jag lärt mig se min situation i ett större sammanhang.

C: Jag är en andraklassmedborgare: en ensamstående mor. Det som retat mig mest är skillnaden i inställning till ensamstående mödrar och ensamstående fäder. Papporna tycker man synd om, men när det gäller mig tycks man mest vara intresserad av min moral. Herregud, inte går hon väl på restaurang?

I det hus där jag bor har vi alla problem med barnpassning, och jag tyckte vi kunde försöka hjälpa varandra. Så jag hängde upp lappar i trappan och föreslog att vi skulle ta hand om varandras barn. Men ingen vågade försöka — man trodde tydligen att jag som ensamstående skulle springa ute varenda kväll på jakt efter en karl. Man upplever mig som en fara för männen i huset!

Min pojkes pappa tycker att jag tjatar för mycket om hur besvärligt det är att sköta barn. När jag var utomlands en vecka och han tog hand om barnet sade han efteråt att "det var ju hur enkelt som helst. Inga problem alls". Efteråt hörde jag att hans mamma varit där och tvättat kläder och lagat mat varje dag!

Den här gruppen har gett mig självförtroende och gjort mig aktiv. Där jag arbetar finns det många äldre kvinnor som utför det mest samvetsgranna arbete för urusel lön och ingen förstår att uppskatta deras insatser. Jag blev så förbannad över dethär att jag blev fackligt aktiv för att kunna föra de här kvinnornas, och min egen, talan.

D: Jag hör till den kategori av kvinnor som egentligen inte får uttala mig om kvinnofrågor: jag är ogift och har inga barn. Och då påstås man ju ingenting veta om problemen, man är inte kompetent. Jag kommer från en familj med väldigt många barn, med en mamma som gett hela sitt liv för att uppfostra den familjen. Jag hörde till de barn som fick utbildning och jag tänkte: som min mamma skall jag

aldrig bli. Men med mitt stigande kvinnomedvetande, ju mera jag insåg av vilka insatser som utförts av kvinnor genom historien, desto mera har jag börjat förstå min mammas liv — hennes kreativitet, hela hennes skapande gick till oss. Och det är ett sätt att placera sin energi som inte uppskattas särskilt mycket i våra samhällen idag. Jag trodde under 60-talet, under könsrollsdebattens tid, att det inte finns kvinnoproblem, det finns bara mänskoproblem. Den åsikten har jag också fått revidera. Arbetet i vår grupp har lärt mig detta, plus vikten av att diskutera tillsammans, utvecklas tillsammans, lära sig lyssna till varandra.

E: Jag är gift och har tre barn. Mitt problem började egentligen i och med att jag valde ett så dumt yrke som att bli korrespondent. Jag tyckte då det var trevligt att läsa språk och bra att ha kort studietid. Men redan under studierna var det en av våra lärare som sa: håll er nu väl med pojkarna här, för det är de som kommer att bli era chefer sen. Och då började man ana ugglor i mossen. Sen blev det just så, att ens manliga studiekamrater som hade sämre betyg än man själv, avancerade snabbt och naturligt medan man skrev ut deras brev (och rättade både innehåll och språk, för att de ofta inte förstod vad de sysslade med). Samtidigt satt man fast med sina småbarn, i ett evigt kretslopp av jäkt, oro, praktiska bekymmer. Det var ett omöjligt liv, som inte klarnade i konturerna förrän jag kommit med i den här gruppen och lärt mig analysera problemen ur kvinnosynvinkel.

F: Jag är gift och har tre vuxna barn, och inget egentligt yrke. Mitt intresse för kvinnosaken beror på att jag upplever den givna kvinnorollen som falsk, jag har inte känt mig hemma i den utan att ändå kunna analysera varför. Jag har känt mig obekvämt och svårt. Att vara med i gruppen har därför varit uppmuntrande; man märker att man inte är ensam om sina problem och man lär sig formulera om sin situation utifrån kvinnosynvinkel, man får mera självförtroende, möjlighet att bryta sin tystnad. Solidariteten är en så positiv upplevelse — jag har alltid tidigare varit skeptisk mot andra kvinnor, och först nu lärt mig vad systerskap innebär.

G: Jag är utbildad sekreterare, men har på tre år inte arbetat i mitt yrke därför att jag tycker det är en återvändsgränd. Idag arbetar jag på en fabrik vid löpande bandet, och fast arbetet är tyngre än mitt tidigare så har jag ingen längtan tillbaka till ett jobb som väckt så mycket aggressioner och bitterhet. På mitt nuvarande jobb är det kvinnorna som har de lägst avlönade och sämsta yrkena; det sägs direkt ut av företagsledningen att det är platser som passar oss bra och man uppskattar oss för att vi anpassar oss. Man tycks tro att det är inbyggt i våra gener. Många av arbeterskorna är politiskt aktiva, men jag tror det är en myt om man påstår att arbetarkvinnorna skulle vara mera kvinnomedvetna än andra. — Jag har arbetat som sekreterare i Paris; till en början var det spännande och roligt, fransmännen var trevliga, restaurangerna var många, det var lätt att få kontakter. Men 1972 råkade jag av en händelse delta i en kvinnokonferens som anordnades av Kvinnornas befrielseörelse, MLF, och namnet på konferensen var Brott begångna mot kvinnor. Tusentals människor deltog i tvådagars mötet, det var unga människor som jag själv, entusiasmen var stor och man formligen rev mikrofonen ur händerna på varandra för att få tala och berätta. Det var en beslutssam, samtidigt hatfull, kongress som på nytt väckte mitt intresse för kvinnofrågor; jag förstod att min inneboende aggressivitet måste ta sig uttryck i kamp. — Jag vill ännu påpeka att den solidaritet vi känner i gruppen inte bara går inåt, mot oss själva, utan att vi har lättare att känna solidaritet också med andra förtryckta när vi har den här upplevelsen i gruppen.

H: Jag är gift och har två barn. Att jag gick med i gruppen berodde på många saker: personliga, yrkesmässiga, men mest för att jag ville ha svar på en fråga som jag börjat fundera alltmera över, nämligen den bjärta kontrasten mellan kvinnans ställning i verkligheten och kvinnans ställning i utopin. Dvs. kontrasten mellan hur kvinnor har det i vårt samhälle, i familjen t.ex., och det familjeideal som framställs som prototyp för emotionell trygghet i press och debatt. I mitt dagliga arbete kommer jag i kontakt med mammor och barn, dubbelarbetande mammor med ansvar för hem, barn, utan självförtroende, med ständigt dåligt samvete, alltid nerslitna och pressade. Måste det vara så här? Vilka vägar finns det till förändring? För att få diskutera detta gick jag med i gruppen.

Hur vi arbetade

Den första våren (1974) följde vi mycket strikt det program vi gjort upp och arbetade teoretiskt, inåtvänt. Vi försökte läsa så mycket som möjligt av den nya kvinnolitteratur som kom ut, men vi märkte att det många gånger ännu var svårt för oss att finna anknypningspunkterna till vårt eget liv. Vid denna tid arbetade vi inte med medvetandehöjningsgrupper. Den enda utåtriktade aktivitet vi deltog i var Arbetarkvinnokonferensen i Lahtis, som vi uppfattade som påfallande hierarkiskt uppbyggd, med få möjligheter för feministiska tongångar att ta sig fram. De kvinnor från Grupp 8 i Sverige och Kvinnofronten i Norge som var med oss där uppfattades tydligen av de 2000 deltagarna i konferensen som ett spännande men främmande, inslag.

Vid denna tid hade gruppen inget namn. Vi kallade oss bara en studiecirkel. I slutet av vårterminen samlades vi till ett tvådagarsseminarium i Arpalahiti, där vi gick igenom vårt arbete och gjorde upp en diger projektplan med tanke på framtiden. Många ansåg att de nu ville verka mera offentligt, försöka sprida våra idéer till flera människor. Vi planerade att skriva ihop ett manifest för att formulera var vi stod och vad vi representerade. Det föreslogs att gruppen skulle kalla sig Marxist-feministerna, MF-gruppen.

När vi träffades igen efter sommaren 1974 hade det skett vissa förändringar i gruppen, några hade flyttat bort från Helsingfors och kunde inte delta, nya medlemmar anmälde sitt intresse. Vi ställdes inför problemet hur de nya skulle upptas i gruppen och hur vi skulle motverka att det uppstod inre och yttre cirklar. Under hösten hade vi inte ett lika fast föreläsningsprogram, vi ägnade oss mera åt att referera och diskutera böcker i kvinnofrågan, och framför allt åt att förbereda en föreläsningsserie och utställning på Arbetarinstitutet i Helsingfors. Vi fick också vetskap om och kontakt med en annan kvinnogrupp, Rödkäringarna, som vi träffade och diskuterade samsarbetsprojekt med.

Våren 1975 präglades helt av aktiviteterna på Arbetarinstitutet. Utställningen 'Kvinnornas svaghet är bara en saga' arbetade vi fram

tillsammans — med förundran och glädje märkte vi hur detta arbete frigjorde skapande krafter som vi inte haft en aning om att vi ägt. Utställningen som närmast behandlade kvinnoarbetets historia, ville konkretisera dessa insikter:

- att kvinnans frigörelse måste ske genom kvinnorna själva
- att kvinnor måste lära sig se förtrycket för att kunna resa sig mot det, att de måste få ett språk att formulera sig på
- att kvinnorna måste återerövra sin historia — återuppväcka fakta om kvinnornas anonyma insatser i familjen, i samhället, i konsten och kulturen.

Utställningen liksom också föreläsningsserien om ny kvinnolitteratur blev en publikmässig framgång, och därmed följde offentliga — och privata — reaktioner som gav oss en inblick i vilket sprängämne kvinnofrågan egentligen är. Gruppens medlemmar, och också personer med lös anknytning till gruppen, förlöjligades. Journalister som skrev berömande om utställningen tillrättavisades av sina kolleger.

Samtidigt kom de positiva reaktionerna från kvinnor, som upplevde att de äntligen blev tagna på allvar, att de 'fick lyfta på locket' och ge uttryck åt sig själva. Diskussionerna var intensiva och långa, nya grupper skapades och började verka.

Under våren 75 startade vi också en sånggrupp 'Kvinnor och barn', som ytterligare ett sätt att nå ut till människor och också manifesteras barnens roll i vårt arbete. För dem av oss som hade barn var det ju så att barnen deltog flitigt i gruppens verksamhet — vi hade kommit långt bort från inställningen att barn är störande element som helst skall gömmas bort när man bedriver politiskt arbete. Tillsammans sjöng vi den nya kvinnorörelsens sånger och den gamla arbetarkvinnorörelsens kampsånger, det var vårt sätt att försöka öppna det nödvändiga samtalet mellan dessa rörelser.

Efter den arbetsdryga våren 75 visade det sig att gruppens samtliga medlemmar började revoltera mot arbetstakten och stressen. Vi hade kommit bort från oss själva, började småningom tvinga oss till prestationer som definierades av andra än oss själva. Vi bestämde oss att börja med medvetandehöjning i smågrupper, ytterligare ompröva våra organisationsformer, fortsätta den politisk-ideologiska debatten.

Där står vi hösten 1975. 15 kvinnor i färd med att undersöka patriarkatet i hopp om att kunna vält det över ända.

En kort genomgång av vårt arbete på detta sätt medför ohjälpligt att bilden av vår verksamhet ter sig mera okomplicerad och konfliktfri än den de facto var. Det är svårt att beskriva en process, så att alla skeenden och skeden och deras inbördes samband blir tydliga. Man talar om entusiasmen och tillförsikten — och glömmer att nämna att den ingalunda varit ständig och odelad. Tvärtom har vi haft perioder när det känts nästan omöjligt att komma framåt, av olika orsaker: för att vi haft olika uppfattningar om arbetsformerna, för att den politiska diskussionen stagnerat, för att några i gruppen känt sig alltför pressade av den medan andra känt sig utanför eller sekundära, för att vi prioriterat olika, haft divergerande behov och utgångspunkter. Ofta har arbetet stannat av för att vi inte vågat erkänna de här konflikterna, utan försökt stryka över dem eller sopa dem under mattan. Det har tagit oss mer än ett år att komma fram till en viss förmåga att se också konflikter som positiva och nödvändiga, att våga arbeta med meningsmotsättningar utan att för den skull tro att gruppen skall splittras eller upplösas.

Vi tror inte heller — och vill inte ge sken av — att arbetet i en feministgrupp med ett slag skulle lösa alla ens personliga problem. Det gör det sannerligen inte. Om man vill vara riktigt pessimistisk kan man säga att ens gamla problem förvärras, samtidigt som man får en hop nya. Ökad medvetenhet ger ökad sårbarhet, och man ställer större krav på sig själv och andra att verkligen försöka ändra sitt liv, också när det gör ont. Men poängen är att man i en grupp av det här slaget får redskapen att analysera sin situation, insikten om att 'man aldrig kan leva utan problem, men åtminstone kan välja vilka problem man vill ha'.

Utdrag ur brev

'Vår kvinnogrupp är ett annat stort glädjeämne. Vi är nu femton stycken, vilket är absolut maximum för en sån här grupp. I februari drog vi igång en kurs om kvinnofrågor på Arbis; det blev en väldig succé med nästan femtio deltagare, alla kvinnor. Första gången pre-

senterade vi gruppen, alla var med och berättade om sig själv, sitt liv, sina erfarenheter som kvinnor, sitt arbete, sina känslor inför kvinnoföraktet och kvinnoförtrycket, sin ställning som gift, skild eller ensamstående, ogift mor, allt som bara finns att säga kring temat 'det personliga är det politiska'. Det var fantastiskt att se hur publiken kände igen sig och reagerade spontant, just så är det, så där har jag också tyckt — diskussionen efteråt var ett virrovarr av rop och gråt och skratt. Sen fortsatte vi med att presentera ny kvinnolitteratur, Mitchell, Rowbotham, Alice Lyttkens som har skrivit en fantastisk trilogi om den svenska kvinnans historia. Sista gången vi hade föreläsning inbjöd vi alla intresserade hem till en av oss — det kom över trettio kvinnor som satt kvar till mitt på natten och berättade om sina liv, utbytte adresser, bildade nya grupper . . .

Man får ett stöd och en förankring som man inte haft förr, en trygghet i att veta att andra bryr sig om en och rycker in om det blir för svårt. Man lär sig småningom att tala om det mesta och blotta det faktum att man formulerar sig och byter erfarenheter med andra gör att man kommer fram till något slags förhöjd livskänsla, en större värme och intensitet. Det har ju effekt också på ens samvaro med alldeles andra människor än dem i gruppen — man vågar vara öppnare, känner sig tvungen att komma ifrån alla stereotyper i mänskliga kontakter.

Detta om detta — ibland när jag talar med andra om gruppen får jag nästan dåligt samvete över mina lovsånger, det är som om man ville framhäva hur bra man har det. Men så är det alltså inte menat, utan snarare är det information: också detta är möjligt.'

(April 1975)

Detta är systerskap, kvinnosolidaritet

- Välj dina ord när du talar om andra kvinnor. För inte vidare manlig jargong eller manliga fördomar om kvinnor — tala inte om andra kvinnor (och därmed också om dig själv) som 'bruden', 'tjejen', 'nuppan', 'kärningen' etc. Nämn kvinnor vid namn, lyft fram deras identitet, tala uppskattande om deras insatser. Lär dig att tala vackert om kvinnor, nedlåt dig aldrig till att sprida eller skratta åt vittorier om kvinnor.

- Lär dig att betrakta varje enskild fråga ur kvinnosynvinkel. Vad har detta beslut för konsekvenser för kvinnorna? Hur har man i dessa planer tagit kvinnorna i beaktande? Vad innebär denna tankegång eller analys för kvinnornas del? På detta sätt kommer du att märka att kvinnorna ofta glöms bort — var då inte rädd för att påpeka detta. Likaså kommer du att märka att man i massmedia, i texter och bilder, ofta använder manliga modeller; det talas om 'han' eller 'män' i frågor som lika väl gäller kvinnor, det visas bilder på män osv. Kvinnors insats tigs lätt ihjäl — det gäller för kvinnorna själva att reagera och opponera sig mot detta.

- Kvinnor har uppfostrats till att arbeta för 'saken' — det må sedan gälla hushållsarbete, politiskt arbete eller yrkesarbete — och inte för sin egen karriär. Kvinnor lärs till blygsamhet över sin egen insats, att inte framhäva sig själva, att utföra anonymt arbete. På detta sätt har kvinnor fråntagits både rätten till stolthet över sitt arbete och den nödvändiga sporre andra mänskors uppskattning innebär. Att utföra anonymt arbete i bakgrunden medför i längden att man själv och andra tror att detta arbete kan utföras av vem som helst — en anonym kugge är lätt utbytbar mot en annan anonym kugge. Kvinnor måste börja tala konkret och uppskattande om sitt eget och andras arbete; beskedlig självutplåning är ingen dygd, det är ett svek mot andra kvinnor och deras kamp.

- Många kvinnor vet att de är förtryckta, eller att de som kvinnor uppfattas som sekundära i samhället och kulturen. Denna insikt omvandlar de till ett accepterande, och anser att de genom att godkänna förtrycket samtidigt har upphävt det. De är förtryckta av 'fri vilja' — rättfärdigar faktum genom att säga att det är rationellare, klokare, enklare att ha denna arbetsfördelning, denna uppdelning av världarna. Den här reaktionen är en begriplig

försvarsmekanism och för många kanske det enda sättet att stå ut i en outhärdlig situation. Ändå måste den fördömas och motarbetas — kvinnofrigörelsen når vi inte genom flykt utan genom kamp. Och kampen försvåras om inte alla som berörs av den är med och kämpar. En eller två kvinnor, två eller flera kvinnogrupper, inte ens hela den nya kvinnorörelsen och de gamla kvinnoorganisationerna tillsammans kan kämpa alla kvinnors kamp, och överräcka friheten och egenvärdet åt världens kvinnor. Varje kvinna måste befria sig själv genom att sluta vara lojal mot sin förtryckare.

- Kvinnor som läser den här boken eller andra böcker om kvinnofrigörelse kanske fylls av en känsla i stil med att ”ni har säkert rätt i vad ni säger, det låter uppmuntrande och bra, men själv orkar och kan jag aldrig ge mig in i den här kampen. Jag är för gammal, för tyngd av mitt arbete, för snärjd av mänskor som tycker annorlunda än ni”. Till er vill vi säga: vi vet att det inte är lätt, kvinnokampen är tung, det är fråga om hårt psykiskt och fysiskt arbete, en sorts pånyttfödelse som gör ont och som tar tid. Ingen kvinna kan vänta sig att hon själv eller andra kvinnor skall bli annorlunda över en natt. Men alla kvinnor måste fordra av sig själv och andra att de är solidariska med dem som kämpar. Att inte bromsa utan uppmuntra, att inte förlöjliga utan stöda — det är en uppgift för oss alla.

Grupper i andra länder

Det finns en bok, *Kvinnor i alla länder*, som mycket detaljerat ger uppgifter om den nya kvinnorörelsens utbredning, aktioner, gruppverksamhet i åtta europeiska länder. För dem som vill veta mera om kvinnokampens praktik rekommenderar vi den boken. Här bifogar vi en adresslista till några av de viktigaste grupperna:

FINLAND

MF-gruppen, c/o Söderholm, Mechelin-
gatan 19 A, Helsingfors 10
Rödkåringarna, c/o Barbro Nygård,
Bergmansgatan 7 C, Hfors
Unionens arbetsgrupper, c/o Kvinno-
saksförbundet Unionen, Bulevarden 11
A, Hfors
Finlands Demokratiska Kvinnors För-
bund, Kotkagatan 9, 00510 Helsing-
fors 51.

SVERIGE

Svenska Kvinnors Vänsterförbund,
Box 3120, 10362 Stockholm
Grupp 8, Odengatan 102, 113 22
Stockholm
Grupp 8 i Göteborg, Box 310 88,
400 32 Göteborg 31
Kvinnohistoriskt Arkiv, Universitets-
biblioteket, Renströmsg. 4, Box 5096,
402 22 Göteborg 5.

NORGE

Kvinnefronten, Uranienborgveien 11,
Oslo 3
Nyfeministene, Uranienborgveien 11,
Oslo 3
Norsk Kvinnesaksforening, Sørkedals-
veien 187 b, Oslo 7
Norsk Kvinneforbund, Postboks 5187,
Majorstua, Oslo 3.

DANMARK

Kvindehuset, Åbenrå 26, 11 24 Köpen-
hamn K

Århus-rødstrømperne, Nørregade 6,
8 000 Århus C
Genom Kvindehuset kan man få kon-
takt med grupperna i bl.a. Odense, Ro-
skilde, Ålborg och Helsingør.

VÄSTTYSKLAND

Sozialistischer Frauenbund, c/o Olla
Höf, 1 Berlin 19, Klausener Platz 4.

HOLLAND

Dolle Mina — Amsterdam, Postbus 6,
Amsterdam
Internationaal Archief voor de Vro-
wengeveging (internationellt arkiv för
kvinnorörelsen), Herengracht 262-266,
Amsterdam.

ENGLAND

Women's Liberation Workshop, Kings
Gate Women Centre, Kings Gate Pl.
NW-6-London.

FRANKRIKE

Association CHOISIR (förening för
fri abort), 102 rue Saint-Dominique,
75007 Paris
MLF, kvinnornas befrielseörelse, har
ingen adress. Deras tidning Le
Torchon Brule säljs hos bl.a. Masperos
bokhandel La Joie de lire. I tidningen
finns adresser och kontakter.

ITALIEN

Movimento Femminista Romano, Via
Pompeo Magno 94, Rom.

En efterskrift till mannen

Den här boken är skriven av kvinnor för kvinnor. Om du har läst den och känner dig vilsen, provocerad, förvånad, utanför är det inget konstigt med det. Det är samma känsla som vi haft under hela vårt läsande liv när vi läst böcker av män för män (som påstått att de skrivit för mänskligheten).

Det är vår erfarenhet att män ibland har litet svårt att fatta vad vi talar om. Därför vill vi repetera:

Vi anser inte att du som man är huvudfienden i den politiska kampen. Men vi anser att vi lever i ett patriarkat, där män med eller mot sin vilja tvingas uppträda som förtryckare av kvinnor. Det utesluter inte att majoriteten av världens män själva är förtryckta av det rådande samhällsskicket. Patriarkatet likaväl som det kapitalistiska systemet förnedrar mänskligheten och måste kastas över ända — samtidigt.

Vi anser inte heller att kvinnorna utgör en klass för sig och borde uppträda som sådan i politiken. Men vi vet att det finns ett kvinnoförtryck som går på tvärs över klassgränserna, och att alla kvinnor har ett gemensamt intresse av att kämpa mot detta specifika förtryck.

Alla män förhåller sig inte skeptiska till den nya kvinnorörelsen. Tvärtom. Många har kommit till oss och frågat vad de kan göra för att befrämja kvinnokampen. Om du är en av dem vill vi säga: skaffa dig kunskaper om den. Läs och lär. Sprid dina insikter. Men starta framför allt din egen frigörelse, genom att för egen del analysera patriarkatet, din plats i en könsförtryckande struktur.

Det finns en bok du kan läsa, som heter *Mannen i manssamhället* av Erik Thygesen m.fl. (Gidlunds 1975). Den handlar om hur män upplever den traditionella mansrollen och dess förskjutning genom den nya kvinnorörelsens analyser. Boken är skriven av män som inser att när kvinnorna förändras måste också männen förändras, och att detta inte är någon lätt process. De har insett att män inte kan solidarisera sig med kvinnokampen genom att gå in i den och ge kvinnorna goda råd, utan bara genom att förändra sig själva. Också för den förändringen krävs en analys och en strategi. Den diskussionen utgör ett stort — och hittills obevandrat — verksamhetsområde för de män i Finland som vill ha ett annorlunda samhälle, där kvinnor och män i jämbördigt samspel praktiserar den socialistiska teorin.

Caia Nyström

I KVINNOMINNE
dikter 1965-1975

fönster
mot
det
förflutna

Jag gick ut på gården
poppelhöljen klubbade vid mina fötter
världen tog slut vid popplarnas krona
ibland
om kvällarna
tittade Gud ner genom glimmande gluggar

1967

sommaren 43 på kasernområdet
sålde vi maskrosor ur papplådor
det var smör

vi trängde in lillasyster
i dockvagnen
och sprang runt planteringen

soldaternas grå omgav oss hela tiden
nya ansikten varje vecka
någon gång rullade tanks förbi

i radion pratade man Molotov och propaganda
i butiken surrogat och cikoria

1967

pappa stötte jag ifrån mig
han ville ha min kärlek så
jag skrämdes

men mamma
som ej ens tycktes behöva min tillgivenhet
avgudade jag och tillbad
tiggde om uppmärksamhet
små smulor små favörer
låste in mig i garderoben
med hennes porträtt tätt tryckt
till mitt bröst
hon märkte det aldrig

när läggs egentligen mönstren
som sedan slår igenom
hela vårt liv?

1975

Solen på den rödmyllade stockväggen
träet öppnar sig i sprickor
ångar ut sin soldoft
rölleka och vitvåppling
nere vid stenfoten
tydliga

världen ligger inhägnad av grå gårdsgård
från den sankta ängen tränger
dimma doft av kospillning

lingons skarpa smäll mot tungan
ris som river benen
grönluden mossa under bara fotsulor

denna byggnad av vetande ekar
av suckar, glömda språk
egendomliga klagande röster
genomfars av gråblå långa skuggor

slå upp i vilken bok du vill
tro dig klokare
fotsulornas minnen
fattar du inte ett dugg bättre

1968

Interiörer från 40-talet

Lärrar Lingonholm dänger resolut
de uppstudsiga gossarna i väggen
och planterar dem i papperskorgen
som en slutgiltig bekräftelse
på sin auktoritet
därefter kittlar han välvilligt
någon välartad skolflicka under hakan
(det sägs han tyranniseras av sin hustru)

Lärrarinnan Dalgård höjer fingrarna
över klaviaturen — en ståtlig gest
som alltid upprepas under Ouverturen
en sista dröm om Kultur
bland dessa barbarer till barn
som kissar ner sig av skräck
tuggar naglar och spy ut
den tvångsmatade levertranen över pulpeten

Vitstärkt spetskrage över svart crepe
mittbena och hårda beniga fingrar
lärrarinnan Svensk
kniper skolflickornas rosenöron
medan de andra glör med vidöppen mun
inget mummel i kön!
Oh Barn af Finland glöm ej bort . . .

Så blev man till
så formades, baktas,
stektes och stöptes man
till den samhällsnyttiga fegis
som man blev till

1968

Den första menstruationen

Vi satt och klippte julprydnader
storasyster mamma och jag
tomtegubbar och änglar
limmade rött glanspapper på grönt
krusade gult silkespapper till änglahår
jag svettades av iver
vi åt pepparkakor drack limonad
förväntansfulla

så gick jag på WC och
när jag torkade mig
var pappret nerblodat
den vita emaljen nerstänkt
av lysande rött

ödet ödet
kvinnolotten
nu var den här
ofrånkomlig
nu var den här för all framtid
kvinnoförbannelsen
bandage mellan benen
en gång om månaden

vem skulle jag tala med
hur skulle jag tala om det
skammen lyste blodröd på den vita emaljen

jag gick in till de andra
fortsatte klippa
glanspapper
krusa änglahår

1975

I Ordrike

anteckningar av en
assistent i filologi

vänder blad efter blad
dessa sköna meddelanden
utan vilka jag inte mer kan leva
helvete, egentligen vill jag svära
över alltsammans

varför upplever jag kontakten
med dessa bokstäver
dessa ord
kanske någon bakom dem
starkare
än med människan bredvid mig

jag tar och dunkar honom i ryggen
hjälp det mig kanske,
kanske,
honom?

1965

Visst har jag strövat i ordskogen
strövat så länge
att jag ej längre såg vare sig skog eller trån
för bara ord om trån

men nere vid stranden
på ordstenarna
där vattnet stänker friskt
hoppas jag numera

sällan

så glad som förr

jag släpar fötterna efter mig i ordhögarna
klibbar som gammalt tuggummi
överjäst deg tummad av många
hur forma den?

poesi o saliga dårskap

men pennan bara skriver och skriver

1966

Döda löv har blåst samman
i trädgårdens skrymslen
ligger och multnar
jag går över gräsplanen
och plötsligt vet jag
att när livet upphör att chockera mig
när jag inte längre frågar varför
då är jag död
jag vet inte
om det är dikt
att jag försöker säga dethär
till någon som kanske lyssnar

men våren slår knock-out
ännu en gång
och det gläder mig

1965

försökte hålla mig väl med alla läger
ett nötande och slitande genom tillvaron
otroliga kringgående rörelser
med ett ständigt tryck i huvudet
av gångna år
med undanflykter och kompromisser
ständigt mot något annat riktad
har jag druckit mina ögon fulla
av dessa människor, dessa åtbörder
jag har försökt älska
men skuggor skar in över platsen
jag gick på

själen klättrar upp i ögonen
ställer ut sig till beskådande
gamla hora

1965

jag låste dörrarna om mig
började rannsaka mina hyllor
medan fyra väggar tyngde
möbler gnagde min hud
lakan kvävde mig

minnet sträcker sina händer
mot bortglömda snöfall
en alldeles vit doft
ett stup som ligger höljt i dimma

du gråter lilla smula
det är mycket sent att gråta

jag öppnar fönstret
världen ligger utanför
nedisad stum
vill en dag som knytnävsslag i ansiktet

vad skall jag visa er
som gömt er bakom snirklade bokstäver
och luftiga fraser
i bibliotekens damm

1967

så stilla
snöfall
mot min kind
lyktstolpen sjunger

genom isen
krasar sig trålar
ut till havs

1968

det som står skrivet på murarna
det skall ni läsa
det som står skrivet på väggarna
det skall ni läsa
det som står skrivet i gathörnen
där mänskorna samlas
det skall ni läsa

läs det som står skrivet över den tigande munnen
läs det som står skrivet i den knutna näven
mellan de höjda knivarna
trycksvärtan väller över oss med sina lögner
se dina händer är redan svarta

det som står skrivet i den blanka tystnaden
måste vi läsa

1968

de nederstas röster

jag hörde dem viska ordet
som ett hemlighetsfullt sakrament
i spöregnet
i snöstormen
i de piskande våta vindarna
ute på avfallsplatserna
med stadens kalla ljus
vid horisonten
viskade de ordet

jämlikhet

jag söker ett vi, mitt vi eller vårt vi, jag söker ett vi.
i spårvagnen, i trottoarernas trängsel, i läsesalarna.
vid en strand på en avfallshög runt elden i leran.

vi bara satt där och väntade. på värmen. på mättnaden.
på mjukhet mot vår skrovliga hud. tätt sammanpackade
runt elden. lät vi den rinna in i oss. hettan bara brann i tarmarna.
sen dansade vi en dans. lyfte armarna över huvudet.

här ligger vi i våra lådor och stinker om nätterna.
vi kan vråla av ångest och smärta så mycket våra krafter
tillåter. om nätterna ekar skriken mellan lådorna och
ingen hör oss. vet du inte en enda djävel hör oss
fast vi skriker lungorna ur oss.

varför gråter du tommo varför rinner det tårar utför
dina kinder?

ser du jag gråter jag bara gråter allt har gått och
just i dag känns allt som finns bakom mig så tungt
och därför kan jag inte hålla tårarna tillbaka
tror du inte att jag också har varit nånting
att jag har haft nånting ägt nånting
jag har haft gård jag har haft pengar
haft en käring till och med
men var är det nu det bara försvann
och nu sitter jag här under manerheimmuseet
med vinden och regnet som enda sällskap
kanske nån är hygglig och kommer med en tenouflaska
så man får en fylla att sova på
vart tror du dendär dörren leder
kommer vi nånsin mera in
tror du vad tror du

Han satt upprätt inne i grottan och vattnet droppade ner över oss allesammans:

jag vet det du tror mig inte, du tror mig inte, men det är sant, det är så sant som att jag sitter här och du står där och att mina fötter blöder och det gör ont så satans ont, vill du se mina fötter, jag kan visa dem, vill du se dem.

jag var liten då jag var väl tolv år och vi bodde ute i skärgården vi var fem barn ett fattigt fiskarhem ute i

skärgården mor var byns massörska vi var fattiga jag ska säga dig vi var så satans fattiga smör såg vi aldrig då satt vi där syster min och jag på bänken inne i stugan och vi såg ja du tror mig inte men vi såg det du tror mig inte men jag såg honom

jag såg honom komma in genom dörren du tror mig inte satan du tror mig inte det var Herren Jesus Kristus du tror mig inte din satan men han stod där lika sant som du står där

och glör på mig oj fan varför försöker jag berätta för dig du tror mig ändå inte din satan far var fiskare och vi

var fattiga mor var byns massörska och jag såg honom och det föll över mig en sån plåga en sån ångest och skräck

att jag inte kunde sova på flera nätter jag satt upprätt i sängen hela nätterna och bara mindes hur han hade kommit in

genom stugdörren och bara sa lugnt och enkelt

jag är herren din gud du skall inga andra gudar ha och

du förstår inte jag kunde inte sova längre efter det då jag

hela tiden måste minnas hur ljus han var och hur han

stod i dörren framför min syster och mig mor blandade

smör i varm mjölk åt mig för att lösa upp knuten i bröstet

som satt sig där och som inte gick upp smör vet du smör

det såg man inte ofta du förstår inte dethär vad är det för

mening att jag försöker berätta för dig du tror ju ändå

inte vad jag säger skall jag sjunga för dig i stället

jag kan sjunga många vackra sånger jag skall sjunga en sång

om kärlek för dig men när vi satt där i stugan

min syster och jag det var ute i skärgården och det var

ett fattigt fiskarhem och nu har jag hamnat här kan

du förklara för mig varför jag hamnat här vill du se mina fötter

de blöder och de värker jag orkar inte gå på dem längre
jag orkar inte ta ett steg härifrån längre de får komma och
hämta mig polisen frälsningsarmen vem som helst jag orkar
inte ta ett steg säger jag men vänta lite jag ska sjunga för dig
bara jag kommer ihåg den ska jag strax sjunga den för dig
dendär sången om kärlek.

1968

att åka buss över Drumsöbron
är varje dag en lika stark upplevelse
en ren estetisk njutning

där ligger Helsingfors
Alko på ena sidan
begravningsplatsen på den andra
mitt i det hela
värmehallen för hemlösa
kringskuren av vilt trafikerade bilstråk
hur vist är inte tingen inrättade
det blir visst billigast för samhället
och oss
på det sättet

i dag i bussen satt någon och läste Marx
med ett listigt leende
svenska damer i Drumsöbussen
är alltid 45 år och välklädda

bussen drunnar uppe på bron
ligger tungt i de vackert avvägda kurvorna
ett värmedis tynger över vattnet
svetten slår ut i pannan
"den sociala gemenskapens innebörd"
jag känner att mina händer är kallsvettiga

1969

jag frågar dig hur du mår
och du svarar:
jag har sytt i tre knappar
du frågar mig: vad
har du gjort
och jag svarar:
jag har läst en bok
— till hälften

i frånvarons timmar
lutar jag mitt huvud
mot en stolsrygg
av gamla föresatser
jag skriver viktiga brev
ur min mun stiger
pratbubblor

om du ännu en gång
frågar mig
skall jag visa dig
ögonlockets insida

1969

Är
kärleken
ahistorisk?

du höll ut en mjuk gunga
av grönt gräs
för min kropp att ligga på

dina händer
 mina bröst
 min mun
 ditt öga
 dess frans

jag ville skriva ett vackert brev till dig
ville att vi samtidigt
varandra ovetande
talade om
 att vi älskar varandra

ditt honungshår dina mjuka läppar
tungans snårskog av små svampar
jag söker mjuka ställen hålor
jag är öppen eller nästan öppen för dig
vi håller fast varandra
 så lätta band

nere vid gräsranden
 i solen
små bär i alla buskar
röda lyser

våra solar tränger genom gräset
 strålar
 och himlen

din hud smakar salt
min tunga över dina axlar

jag är törstig

kan inte se med annat
än min huds små öppningar
som öppnar sig mot dig

kroppens alla delar
rör sig in mot varandra
våra skötens tillit

dina ögon fylls av tårar
men du är alldeles tyst
låt mig hålla dig en stund
mina armar känns så starka

1970

solen skiner mycket
det värmer mycket på mina ben
kan jag komma ur mig själv här
kan du röra vid mig
rör vid mig
båten vickar
det är jag som rör
det är något med dina ögon
jag är orolig

jag kan inte ta avstånd

vi talar om bröd
jag tänker på dina händer
jag är bekymrad
vill att du skall röra vid mig

jag kan inte ta avstånd

sortedamssöen luktar
som den gamla stenläggningen på Nörrebro
surt och fuktigt
jord som inte andas
acceptera mig som jag är
viskar det ganska romantiskt
det är förunderligt självklart att du kom
och mer är inte att säga

*"vi som drömmer både om dagen och natten
när ska vi en gång för alla väcka varann
och le mot varann utan att jävlas"*

Göran Sonnevi

jag dör långsamt ut i alla lemmar
nere ytterst i tårnas hudspetsar
under naglarna domnar jag
vinden blåser genom mig

hela min kropp andas av din värme
genom alla vävnader
vinden över Kullen andas
vinden går genom gräset
mycket luft, mycket hav
på bägge sidor
på alla sidor

genom alla mina vävnader
genom alla våra vävnader
går vinden genom gräset
när den stöter över Kullaberg

morgondagen
frisk oförbrukad
hela min styrka
denna tillit

1971

jag vägrar att finna mig i att bli påtrampad av någon.
måste detta leda till abstinens från
fysisk kärlek för en ogift kvinna? det ser nästan ut så
i dagens samhälle, där du blir tvungen att göra dig
till slav för att bli accepterad som kärleksobjekt och
sedan föraktas för att du är slav,
eller ge dig in på "the games people play" och spela
dem hårdare än männen gör. det går jag inte i land med.
alltför många sår som inte har ärrat till och
skapat hårda ytor ännu. och vill jag ha dessa hårda ytor?
några har jag varit tvungen att förse mig med för att
överleva. har alla kvinnor det lika jävligt?
vi måste tala med varandra, se varandra i ögonen,
vara ärliga, säga hur det varit, hur det är.

1971

jag klarar av att spela männens spel inom vissa gränser.
jag kan säga ja eller nej, jag kan undgå eller försöka
påverka, jag kan vara öppen mot flera, jag kan kräva
ärlighet, själv vara kamrat.

men grundmönstret är fortfarande lagt av männen.
och jag kan inte förneka förälskelsen, ej bortförklara
den med att jag är socialiserad till den.

den är en positiv kraft. med usla livsbetingelser i det
samhälle vi lever i.

och jag måste prioritera.

min energi är inte outtömlig.

april 1971

du säger att det inte är normalt
att reagera så
men när verkligheten kommer krälände
som ett sjukt djur
och vill min beröring
kan jag ej skjuta den ifrån mig
och förbli obesmittad

du säger att det inte är normalt
är den sjuka hunden normal
är den som skjuter den ifrån sig normal

visst finns det gläntor där solen lyser in
och gräset grov kyskt obefläckat

vad vill mig den sjuka hunden
vad vill mig den ljusa gläntan

1974

utvecklingens
grepp
hårdnar

utvecklingens grepp hårdnar om våra liv
våra dagar sönderstyckas
slås i fragment allt snabbare
motorvägarnas dån tättnar
trafikens ljus öser in och ut ur staden
luften sandpapperssträv

den ekonomiska växten behärskar våra liv
de övergivna husen står och ruttnar
dör stående
skogen kryper in över åkrarna
byvägarna växer igen
tystnaden tar över

minns du ännu hur en vind doftade?

Arpalahti 1973

en eftermiddag faller solen
in mellan raderna
som ett gammalt minne
kommer någon emot dig
bär ett mjukt ansikte

kommer och talar till dig
jag svär det kan göra ont
nånting rivs itu

så måste det kännas
när man röjer
för att det skall växa och förändras

så länge det minsta ludna blad
pressar sig fram
vecklar sig ut
triumferar livet

mänskorna går inne bland husen
bär sina drömmar med sig
i kropparna växer
tankarna föreställningarna
om ett annorlunda

det har redan börjat visa sig
i deras rörelser och blickar

Was'ichu

was'ichu — den vita mannen
han som tar allt
går fram idag som igår
frågar ej träden frågar ej gräset
fäller klyver
avverkar utnyttjar
frågar ingen

Europa lades öde
Amerikas kulturer våldtogs
metoderna blir alltmer raffinerade
Latinamerika Vietnam
was'ichu går fram över Song My

går fram också där vägarna
upphört att vara vägar
ner i havet upp i rymden
in i atomerna
frågar ej vattnet frågar ej luften
fäller klyver
avverkar utnyttjar

när skall han stanna upp och
lyssna

1975

Sånger
för
systrar

jag letar längst inne efter ett språk
som inte beräknar förvränger
men som tolkar och förmedlar

det är så mycket gråt som vill fram
så mycket som gjort ont och värkt
därinne så länge
som skall lösas upp
därför tar det tid att hitta röstläget

hej syster lita på dig själv
ta dig själv på allvar
tiden är mer än mogen
du var nästan utan ögon
eller vems ögon hade du lånat
nu hittar du vägen till sist
hej syster — vi kan du och jag

1975

Det viskar runt omkring i vråna
kvinnor tassar omkring
det kvävda skriket viskar runt omkring
det kvävda skriket smyger mellan våra kroppar
alla våra kroppar finns här
nära varandra
alla våra kroppar nära
ändå viskar det bara
viskar så stilla

därborta ligger våra vänner
nyss pratade vi
pratade intensivt
orden grep tag i oss
vi grep tag i orden
våra händer slog i bordet
sträcktes mot varandra

språk stig fram ur våra munnar
vi som aldrig haft en egen röst
annat än ömsint mumlande över barnet
sakta gnällande i smärtan
språk stig fram

kvinnornas nya språk
ömt och starkt

gula löv på den vita snön
vintern kom tidigt i år
på stranden ligger cementblock
med vidhängande kätting
som hade någon släpat sin börda
upp ur havet
sedan sprungit bort befriad
på lätta fötter

snön slår upp i glittrande bågar
framför mina fötter
jag ler åt granens glänsande barr
tänker på dem jag älskar

men er män vill jag säga
mitt raseri är utan gräns
över att ni — med era snedvridna personligheter
ert stympade känsloliv
era intriger och maktbedrägerier
perverterade av er uppfostran
ingrodda i era mansallianser
temporärt vilande ut
i någon förstående kvinnas mjuka famn
— blivit till förebilder

när vi ej längre stöttar er
bygger upp er självklara okritiska tillförsikt
när vi stiger fram
kräver rätt till vår historia
rätt till världen

är de ljuva lekarnas tid förbi

1973

vi är cirka fem kvinnor
bland sexti män
i detta flygplan
som glider genom molnen

mannen och hans blänkande maskin

jag vill inte vara en blänkande maskin
för någon
inte väloljad, välsmod
gnidningsfri

jag är rufsigt i kanterna
jag är knölig
växer som ett träd skrovlig i barken
med mjuka blad
så växer tankarna
oformliga knöliga
söker sin form
språket pressar sig fram
söker sin väg

det *gror* överallt
där kvinnor börjat tänka

på egen hand

Tillägnad Sheila Rowbotham på flyget
mellan Stockholm och Göteborg 25. 4. 1974

Mitt stora varma skratt
som välter fram inne i mig
som en våg som inte går att hejda
mitt stora varma skratt
vill jag ge dig syster
för att du skall fatta
att vi är starka
att vi orkar
och skall orka
bygga
 världen
 tillsammans
för mänskorna
för barnen som skjuter upp
likt gröna skott
som inte kan hejdas
våra barn bär vi med oss
och vi orkar
bära allt detta

16. 10. 1974

Männen tar för sig
kvinnorna nöjer sig
med det som blir över

Männen sitter på krogarna
diskuterar debatterar håller sig *informerade*
kvinnorna står i trappuppgångarna
på gårdar i butiker
vid tvättställningar
skvallrar och kverulerar

så har det varit genom historien

Männens sätt att röra sig
avslöjar det
kvinnans sätt att böja sig kröka sig
visar det
visst rätar vi på oss ibland
tänjer ut oss
men för mannens skull
för hans blickars skull
för nådens sol
som skall lysa en stund på oss

vi måste göra det som ska göras
för oss själva
för att det tillfredsställer oss
hjälpes andra kvinnor
höjer andra kvinnor hyllar oss

1975

Det känns
som att börja
från början

Ibland blir jag inte klok på människor
de sluter sig som musslor
visar kalla hårda ytor
sträcker fram bara taggar
ointagliga stumma ansikten
bortvända ögon
mungipor dragna i förvridna leenden
inbyggda knytnävar i käkarna

Andra dagar — öppnar de sig plötsligt
överrumplande plötsligt
som förtrollande askar speldosor vindsförråd
ut flyger liljor och tistlar
snäckor och tårar, pärltänder, gröna ax
aborter, bröllopstårtor i slöjor, små ludna barn
med blomsterkransar
glädje och bittra stänk virvlar mellan oss

och jag blir klok av människor

1975

Mänskorna kommer fram ur sina skrymslen och gömmor
vecklar långsamt ut sina domnade lemmar
låter luften andas på sina blesstyrer och sår

mänskan orkar inte längre låta sig piskas
nu vill hon stå där ett slag för sig själv
andas lite grann växa en stund

sträcker ut sina händer och blickar
ser de andra omkring sig
ser mot dem och söker
nu går vi alla mumlande mot varandra
tultar som barn tultar vi mot varandra
skammen i blicken viker undan
vi rätar på nackarna
äntligen ser vi varandra i ögonen

vad var det som varade så länge
vad var det för en ond dröm
så många piskslag som ven genom årtusenden
så många hugg och slag
vem angav riktningen

1975

det känns som att komma ur moderlivet
alldeles mjuk och slemmig
pröva de första andetagerna
veckla ut sina fingrar
som en havsanemon
gripa efter verklighet
med orörd hud
se för första gången

hur är det möjligt
frågar du

att se igen för första gången
lära alla orden
hela språket
alla sångerna
från början

det är möjligt
säger jag
möjligt
att börja från början

1975

Brigetta Bouchet

TALA OM VAD DU VET
dikter från sommaren 1975

När jag vaknade
var klockan redan för mycket
tiden hade ett försprång
som jag inte kunde ta in
genom att påskynda
händelsernas gång

För trettio dar sedan, i juli 75,
när min semester började
vred jag in ett papper i maskinen
lutade mig neråt
i samma båge som tiden
och började vänta
på dess återkomst:

här är tidtabellen
för de viktigaste stationerna

Att hålla inne med sin kunskap
är liktydigt med att hålla uppe förtrycket

5 steg närmare

1.

Karin som mamma
Birgitta som den svenska prinsessan
Pihlström som pappa
Boucht som min f.d. man

2.

Och vad skall den här lilla flickan
bli
när hon blir stor?
Man!

3.

Sökte en plats reserverad för mig
trängde mig in i bänkraderna
från höger och från vänster
fann inga stolar lediga, men
föreställningen var i full gång
ändå hade jag köpt biljett
till överpris på svartabörsen
tydligen hade jag blivit lurad

4.

I en bok med trollerikonster för barn
läste jag om hur man trollar bort en bil:
strålkastare, osynliga för publiken,
belyser först bilen på scenen
när ljuset släcks ändrar de position
lyser sedan framför bilen
som vilar i mörker och inte längre syns

Så går det till:
man manipulerar med ljuset
och halva världen görs osynlig
inför sina egna ögon

5.

Man föds till mänska
utvecklas till kvinna

den processen
måste bada i ljus

Allt kan beskrivas
det finns inga undanflykter längre
inga kryphål eller genvägar
om livet startar i mörker
måste mörkret beskrivas
om vägen går genom en tunnel
måste tunneln beskrivas
i varje detalj

bristen på ljus kräver lika många ord
som hoppet om ljus
annars blir jämförelse omöjlig
och kunskapen bristfällig
Det svåra är att inse
att kunskap inte bara bör anammas av alla
utan att den utgår från alla

Ingen saknar kunskap
men många saknar ord
idag skapas ett nytt språk
i morgon tas vapnet i bruk
Att då hålla inne med sin kunskap
blir liktydigt med att
hålla uppe förtrycket

Vaka i natt
lyssna med fingertopparna
på vibrationerna
i tunnelns väggar
låt tungan vänja sig
vid de nya orden
lär örat lyssna på nytt

I morgon måste du tala om vad du vet!

När jag ligger i solen och sluter ögonen
minns jag annorlunda än förra sommaren
när jag låg i solen och slöt ögonen
Ändå minns jag samma saker
Det är ointressant
om årets *minnen* är bättre än förra årets
det viktiga är
att också det förgångna förändras
när framtiden kommer närmare

Långsamt besestrar jag mina minnen
enligt återbrukets princip:
allt måste användas på nytt
för bättre ändamål
Ur källaren plockar jag fram
mina gamla misstag
de skall inte göras om
men vädras
hängas upp på tork, smekas av vinden
förflugna ord kallas tillbaka
återställs till de rätta ägarna
förödmjukelserna släpps ut ur garderoben
några är ännu svåra att ta i
men de flesta ser jag på med ömhet
de har redan förändrats
kan snart användas som vapen
Svårast att finna och bruka på nytt
är frånvaron
bristen på t.ex. tilltro, mod, självrespekt
Stilla trevar jag med händerna
i det förflutnas hålrum
låter dem fyllas av tomhet
när jag drar tillbaka de knutna nävarna
vet jag att de blivit starkare
i morgon klarar de kampen

En underbar mänska
hon är fullständigt kravlös!

Många år arbetade jag
ambitiöst för att bli sådan
alltförlåtande
en öppen famn för andras sorger
fri från egna begär önskningar synpunkter
genom mitt stora öra
böljade världens ångest
utan kommentarer öppnade och slöt sig min mun
tuggade och svalde
magen opponerade sig inte mot dieten
sönderdelade finfördelade och smälte
andras krav
omgivningens hela behov av välbehag
trygghet och tröst
Jag plågade ingen genom att låssas vara någon
inga speglar behövdes för att återge det som inte fanns
ingen behövde ta några hänsyn till mig
till och med min skugga betonade genom sin frånvaro
att inget fanns att beakta
ingen åsikt var för grotesk
för att inte omfattas av mig
ingen vits för dålig att skratta åt
inget trick för fullt
för att inte jag skulle försvara det

Anpassad till alla krav
skuren efter alla former
en underbar mänska

I kväll är jag trött på min kropp
den konstrar
pockar på uppmärksamhet
utstakar opåkallat gränserna
för vad jag vill och orkar
Vad skall jag göra med en kropp
som bara vill lägga patience och sova?
förbannade illojala hösäck,
jag byter ut dig
kryper in i en annan boning
med högre värme
snabbare omsättning
bättre kontakter

Sen får du ligga ensam på sängen
med dina svidande ögon
och ditt kliande hår
med dina händer som plockar omkring
i ansiktet och räknar finnar och pormaskar
med din sönderrökta hals
och din fåniga hosta
med din snarkande andhämtning
och ditt hjärta som verkar vara
inropat på en auktion av lägstbjudande
Vandra på bara mellan kylskåpet och sängen
och känn efter hur magen sväller
medan det sticker i benen och fötterna
svullnar upp och blir blodsprängda
Glöm inte att torka av svetten
som rinner mellan bröstet
och kom ihåg att byta
bindor och tamponger
varje timme
annars kvävs du i blod
Hälsa spiralen från mig
det perfekta preventivmedlet
som regelbundet får dig att
fara ihop kring stickande plågor
och tänja dig i ångest över den medicinska forskningens
inriktning och felsteg (åh mina systrar i Puerto Rico)

Hela dagen har jag stretat med dig
gett dig sol gett dig vila gett dig mat
och du bara jävlas
Nu går jag

om jag bara kunde

Du har förändrats
sade en vän
och fick det att verka som ett beröm
Egentligen var det oförtjänt
det är inte jag som förändrats
utan omständigheterna kring mig
som håller på att lossa sitt strupgrepp
och möjliggör
att jag förändras till mig själv

Ett vet jag nu
av egen erfarenhet:
för att människor skall bli sig själva
måste de vara
 inte bara fria
 inte bara trygga
 inte bara jämlika
i andras definition
på befallning, med tacksamhet
därmed uppfyllande ett partiprogram
eller en samhällelig myt

Friheten tar sig fram
glädjen spricker ut
först när den erövrats
Erövrandet sker på många plan
i kampen mot kapitalister och imperialister
förvisso
men likaväl och likamycket
i våra drömmar och visioner
Bl.a. därför är jag rädd för dogmatiker:
de har slutat drömma
med oseende ögon läser de ur biblarna
tror att de kan överta andras visioner

Men visioner ärver man inte
dem föder man.

en ny möjlighet till liv ännu inte prövad

Jag skall beskriva rummet
för att du skall veta mina gränser

det har fyra väggar, två fönster, tre dörrar
här finns två sängar, sex vita pinnstolar, ett vitt bord
hörnskåpet är vitt och vackert
byrån är vit, nämnde jag redan att väggarna är gröna?
vaxduken, vit och grön!

schalen på väggen har min mormor virkat
när hon dog i Sverige för trettio år sedan
visste hon inte att den skulle hänga på samma vägg
som en affisch med texten: kamp för kvinnans frigörelse
hennes schal och min affisch
jag hör dem kommunicera, ser dem stöda varandra
Rosa Luxemburg på väggen mitt emot
betraktar dem uppmärksamt

lutar sig framåt, deltar då och då i deras samtal
Jag tycker om dessa väggar
också när de krymper omkring mig
hotar att falla över mig, förminskar mina rörelser
kan jag ta stöd mot dem

Genom fönstret ser jag träd
de är sjuka och torra
vår mångkunnige granne säger
att de har kådcancer, måste bort
innan de smittar andra
jag vägrar förstå
flyr in i mina gröna väggar
som är friska och därför smittsamma
dem skall ingen ta ifrån mig
det är en glädje att arbeta i detta rum
att sova i dessa sängar
att älska i denna luft

En dag kommer denna glädje
att rädda också träden

Mellan tisdag och fredag

5 mjölk, 1 youghurt, 1 kefir
Flora, bröd, jäst
vitlökssalt, basilika
sallad, morötter, tomat, citron, apelsiner
bacon, sei, böckling
tvål, WC-papper, litet block, lim

på detta skall vi leva
mellan tisdag och fredag

vi lever ett gott liv
mina barn och jag
i butiksbilens hägn
idag lånade vi böcker i biblioteksbussen
betalade nästa månads hyra via postgiro
och ställde klockorna efter Fröken Ur
Vi har det bra

utan all ironi skriver jag detta:
vi har det bra

Också tacksamheten måste få formuleras
med risk för att bli missförstådd

mellan tisdag och fredag
har vi mat och bostad
tid att vara tillsammans

utnyttjar vi dagarna väl
kan vi förändra världen

Kylskåpet darrar och pustar
det laddar upp sig
för att sprida mera köld
Barnen kvider i sängarna
genom deras hopbitna tänder
tränger sig drömmarna ut
Träden står tysta
väntar på en orsak
att få fälla sina blad
Ännu en stund tickar väckarklockan
jag har stängt dörrarna
tält lamporna
söker fram cigaretter
Livet kunde sluta nu
ingen skulle veta
om det var bra eller dåligt

Sorgsna brev
från betryckta kamrater
eftersänds från adressen i stan
till den lutande brevlådan vid Fransmans vägskäl
all denna desperation som postens gula bussar
sävligt fördelar!
mina kamrater, gråt inte
postkontoret betjänar oss
vardagar kl. 8—11, 15.30—17.30
lördagar och söndagar stängt
men då läser jag redan era rop

”jag har haft en förfärlig vårtermin
och jag har inte kunnat hämta mig
förrän nyligen. det är ju egentligen inte
klokt att man pressar sig så som man gör”

”varför har jag inte kraft att ta mig ur det?
varför skuffas jag alltid djupare in?”

”tomrummet efter min man är svårt att fylla
måste man vänja sig vid ensamheten”

”... att jag kom till ett dukat bord
med fel sorts bestick”

fyra brev på tre dagar, plus några telefonsamtal
och här skiner solen, barmhärtigt
vi simmar och cyklar
äter jordgubbar och blåbär
kan jag berätta det för er?

naturligtvis kan vi berätta för varandra
i utbyte mot er ångest
ger jag min glädje
nästa gång byter vi motsols

vilken benhård sekterist
uppfann föraktet för idyllen?
ta hit honom:
jag vill hänga honom i mitt körsbärsträd!

vi behöver våra upplevelser ocensurerade
de går inte att spalta upp
i goda och dåliga
tillåtna och otillåtna glädjeämnen

Till alla som skrivit
och frågat hur jag mår:
jag samlar våra krafter
för att leva

Av kärlek berättar jag för er

Knappt hann vi märka
att det var ljus
förrän dagen vänt
och inte ens skuggorna
längre syntes

I mörkret vågar vi inte
närma oss varandra
Hösten faller över oss
som en mardröm
på gatorna gråter människor
säger det är regn

Jag är rädd
mina älskade
hör ni mig:
jag är rädd

Av kärlek berättar jag för er
om mina tårar
för att vi tillsammans
skall bemästra dem

Vad vill du egentligen säga?

Det är så tröttsamt
när du håller på och kör fram och tillbaka
som barnen med sina bilar i sanden
plötsligt är det inte bilar längre
och sanden är ett dyblött hav
barnen är köpare och säljare
i allehandahandeln, stig inte på
kyrkogården, gravarna rasar ihop
i hamnen står parkerade flygplan
är du inte riktigt klok, det är ju
ämbaret och spaden, när får vi mat?

Jag vill bara säga som det är:
sanden och människorna är objektiv verklighet
men subjektiviteten är också ett faktum

När får vi mat
att stilla vår hunger?

Det kryper i huden
av utsagda ord
längs blodådrorna
vandrar tankar
en förryckt stackare
har tappat bort sig
på vägen till hjärtat
Känslorna trängs i magen
ångesten brer ut sig
över glädjen
som ändå vägrar krypa bort
tillsammans går de till vila
sover utmattade sida vid sida
och avlar i morgonljuset
en ny möjlighet till liv
ännu inte prövad

den som vet
riktningen känner
också vägen

Med en flöjtspelares nakna ansikte
när händerna är bundna vid tonerna
och inte kan skyla ögonens oro
när läpparna klamrar sig fast vid träet
och munnen inte kan ljuga
när kinderna följer musiken
och inte blåses upp av oväsentligheter
vill jag tala om orättfärdigheten

Glädje kan man simulera
utan att den förödmjukas
Klä ut dig och var glad
det är ingen skam

Men ångesten måste få sin ärliga beskrivning
orättvisorna är objektivt dokumenterbara
lidandet kan inte kringgås i förklädnad

Otåligt skyndar vi på varandra
det är så mycket vi måste hinna
så litet vi redan har gjort
våldiga uppgifter ligger framför oss
medan vi med slokande ryggar
släpar oss genom minut för minut
av oförmåga
ur stånd att ta tillvara utmaningarna

Jag hör ropen skalla
vet att man väntar på mig
orkar ändå inte öka takten

Idag är jag nedstämd
ljuden släpar som skivor
spelade på fel hastighet
bilderna är suddiga
jag har aska i munnen
av alltför många cigaretter
och händerna stöter bort
också de tillgivnaste

Idag
blir
inga
goda
gärningar
gjorda

En geting
kämpar för livet
i min kaffekopp
må den drunkna

På avstånd hör jag
hur man ropar på mig
tänker inte svara
tänker drunkna

Solidaritet är inte
att alltid komma i tid
vara först i mål
stå färdig med saxen
att klippa av bandet
till de nya broarna

Solidaritet är att drunkna:
att under vattenytan
se de andra som heller inte orkat
och berätta för dem
vad som händer i världen

Tillsammans tar vi oss upp
torkar av oss tröttheten
prövar våra steg
ser på varandra med förtröstan:
tiden tar aldrig slut
den är inte för kort eller för lång
förspild eller outnyttjad
den är en resurs
inte ett krav

tid finns till

När jag kom tillbaka
hade mycket förändrats
mänskorna hade växt
med sina problem
deras ensamhet hade fått konturer
möjliga att röra vid
var och en hade ett namn
ansikten gick att urskilja
steg gav genklang
på väggarna stod ord
som vi övade att läsa

Var hade jag varit?
här vid muren
hade jag stått
ett helt liv
väntat på
att spärras längre in
Jag trodde jag stod ensam

tills jag vände mig om
såg mörkret röra sig

Nya färdigheter
är inte svåra att lära sig
det problematiska är att ompröva
vad man redan kan:

jag kan ett språk
nu skall jag lära mig ett nytt
och samtidigt utplåna det gamla

jag kan ett beteende
nu skall jag skapa ett nytt
och aldrig återfalla i det gamla

jag kan tänka
nu skall jag slå sönder varje begrepp
och bygga upp det på nytt

jag kan skratta
nu skall jag vänta med det
medan jag lär mig gå, andas,
skriva, reagera, hälsa, klä på mig,
arbeta, dansa, älska, känna, tänka,
planera, uppleva, minnas

sedan blir det meningsfullt
att skratta

I morgon övar jag mina handslag
de skall vara fasta.

Sanningsvittnen

Jag har glömt
vad jag tänkte skriva om

fråga diskvattnet
där flyter tre dikter
som flottfläckar på ytan

dammsugaren slukade
en halv artikel om vuxenutbildning

under plåstren på barnens knän
kletar studieplanen för en grundkurs
i fackföreningskunskap ihop sig med
sandigt blod

boken om kvinnans ställning i Finland
sögs ner i en kastrull spagetti
och den rivna osten
blandades med argumenten för och emot
en fredlig övergång till socialismen

Om bara all världens
diskvatten dammsugare plåster
spagetti och ost
kunde tala!

Då skulle vi få veta sanningen
om kvinnors rätta natur

Talövning

1.

Naturligtvis har jag fel
jag ber om ursäkt att jag tar er tid
i anspråk
med alla mina fel
men jag skall fatta mig kort
det är ju ändå inte intressant
inte sant
att jag har fel

2.

Naturligtvis har jag rätt
att tala om mina fel
de är många och stora
förutom alla de små
och obetydliga
som jag också har rätt
att tala om
Frågan är bara
om det är rätt
att tala om dem

3.

Naturligtvis är det rätta
att tala om
att man har något viktigt att säga
Idag är våra fel inte intressanta
utan våra dygder
det vi har uppnått
det vi kräver
det vi drömmer om
skall vi ta till tals

Det är inte ett fel
att vi har rätt!

(Till Berit Ås)

Dryckesvisa för kvinnor

Ett ord som väntar på sitt innehåll:

REVOLUTION

en skramlande tunna
som måste fyllas på nytt
sedan den druckits ur
och lämnats att rosta

av slavarna

av feodalherrarnas livegna

av det uppåtstigande borgerskapet

av proletariatets män

som alla glömde

att de inte törstade ensamma

Kvinnor skall kanske inte dricka
bara servera vinet?
Kvinnor behöver kanske inte
de är själva källan?
Kvinnor är kanske som barn
nöjer sig med litet?

Ånej! försök inte längre med oss
vår törst är väldig
och vi kan stilla den

Nu tar vi hand om tunnan
fyller den med eget vin

det är moget av våra erfarenheter
fylligt av vår kunskap
sött av vår kärlek till varandra
smaksatt av vår bitterhet och vrede
det är årgångsvin från de första tiderna
outsinligt som den sanna revolutionen

När vi druckit oss otörstiga
skall vi bjuda våra män
på det nya vinet
och berusa oss tillsammans

Vägen fram systrar!

Att vägen är lång
gör den inte svårare att gå
Att den är full av hinder
gör det inte omöjligt att komma fram
Att vägvisarna pekar fel
får man ta med i beräkningen
likaså de plötsliga skyltarna
med privat område, vägen upphör,
fartbegränsning, fotgängare förbjudes

De säger att vi går åt fel håll
utan att ens ta reda på
vart vi är på väg

Men den som vet riktningen
känner också vägen
den fasta marken under fötterna
Svårare är det inte:
gå

privat område
för allmän begäran

**Kärlek vår
som är på jorden**

Mycket enkelt
varsamt
sanningsenligt
måste vi närma oss
insikten om förtrycket
 Slut handen
 öppna den stilla
 öva dig i tilltro
 till handens muskler
Ännu börjar inte handlingen
vi är alltför låsta
för att kunna tala eller höra
 Slut handen
 öppna den stilla
 snart avslöjar den
 sina hemligheter
Ännu är du rädd människa
men nyfikenheten tilltar
behovet att veta växer
 Slut handen
 öppna den —
 se på fågeln
 som flyger upp:
Den talar om kärlek

och dikten delar sig
i två världar
verkligheten klyvs
bävande ser jag ut
över förbrända marker

men fågeln flyger!
handen kan inte slutas
kring tomhet
det är omöjligt att acceptera lögnen
när sanningen har vingar som bär

Hur skall jag kunna beskriva vad jag ser
när jag knappast sjäiv vågar titta
på vad jag ett helt liv upplevt
med blinda ögon, stum hud
manssamhällets kärlek till kvinnokönet

är jägarens kärlek till villobrådet
plöjarens kärlek till åkern
kapitalistens kärlek till ägodelar
den talandes behov av tystnad att ljuda i
den härskandes behov av underlydande

mannens kärlek är en retorisk dikt
klumpig som slagorden

När jag plötsligt reste mig upp

slog mitt huvud hårt mot din haka
din tunga klämdes mellan tänderna
och munnen fylldes av blod
så att du inte kunde tala

det skulle inte falla mig in
att be om ursäkt över kollisionen
som var oundviklig
inte därför att jag rätade på ryggen
utan därför att du stod i vägen

Marken öppnade sig, oväntat
blev gräsmattan ett minfält
solen föll emot mig som en bomb
fåglarna började hånskratta
barnens kroppar bytte färg till grått
lugna rörelser förvreds till slag
och hårt förvärvad tillit spändes
över bristningsgränsen

Dikt förskönar
säg som det var:

Telefonen ringde
vi talade
jag/du började gråta

I varje relation av kärlek
finns infällt
— som en magnet —
dess slut
Dit dras jag

Slutligen stod vi så nära varandra
att ingen av oss syntes
det var omöjligt att göra sig hörd
minsta viskning blev ett åsknedslag
som förlamade oss båda
våra kroppar stelnade i coma
vår orörlighet utstakade gränserna
för våra handlingar, uteblivna
vi gjorde varandra varken ont eller gott
ändå oerhört illa
Bägge ville vi gå under
gråtande uppmanade vi den andra
att göra sig fri
som siamesiska tvillingar diskuterade vi
vem som skulle offras för att överleva
ingendera ville dra det längsta strået
så stor var vår hopplöshet
så smal vår marginal för önskningar

Utanför oss drog 60-talet förbi,
stängde dörren

Att kärlek förminskas och tar slut
är inte detsamma som kärlekslöshet
den stora kärleken vill jag minnas såhär:

vi startade tillsammans från en punkt, glödhet
sedan började vi gå, styrkta, raka i ryggen
åt olika håll
innan vi uppslukades av varsin horisont
vände vi oss om, vinkade till varandra
visste med glädje, att
en gång mellan dessa avstånd
älskade vi varandra

Försonade

Det är tyst som när åskan gått
och inga objudna gäster väntas
Utan oro räknar vi våra felsteg
summerar våra missgärningar
och levandets brister
Stilla som smekningar
lägger vi fram dem för varandra
Inväntar utan brådska
tidvattnets viskning
om en ny dag

En kärleksdikt

Gräset är förbränt
av alltför mycket sol
vattnet sinar i brunnen
mänskors hud slits ner
så att nerverna blottläggs
våra hjärnor darrar av solsting
och hjärtats muskler arbetar ojämt
Det är sommar i Finland
Priset på alkohol stiger
mänskor hänvisas till att berusa varandra
i Lappland massutrotar man örnar
genom att skjuta honorna
hanarna fortsätter att stapla mat i boen
men kan inte mata ungarna
som sakta svälter ihjäl
Djurens arbetsfördelning är rationell
så länge människan inte stör deras cirklar
mänskornas egen arbetsfördelning
imiterar djurens men är därför inte rationell
Somarmänskorna i Finland imiterar djuren:
som flyttfåglar kastar vi oss från ytterligheter
utan att för den skull veta vad vi gör
Dethär vill jag berätta för dig
det är en form av kärlek
att samla några ord av tusentals möjliga
och sammanställa dem till en bild
för en annan att bli delaktig av

Kärleksfullt

1.

Ibland
är det så enkelt
Man möts och älskar
sen skiljs man
och älskar fortfarande
minnet av mötet

2.

Knän har gott minne
Under ett krogbord för tio år sedan
träffade mitt högerknä
en mans vänsterknä
och förälskade sig häftigt
Idag satt jag vid samma bord
och knäet mindes: här
ivrigt sökte det sig fram under bordet
återigen förälskade sig två knän

3.

I våra kroppar finns kärleken
privat område
för allmän begäran
 huden är ingen gräns
men en utandning
som flämtar av lust
med tungan stryker jag av dig
misstron mot friheten
för oss båda

En förutsättning för kärlek
är att man respekterar
dess proportioner,
denna kärlek är rektangulär
som sängen, ytorna sammanfaller
jag älskar dig som lakanet
älskar täcket
de förutsätter varandra
i den bäddkultur vi har

i andra kulturer sover man
på bara marken
där älskar jag dig
som gräset sina rötter

Jag tar kärleken på djupt allvar
det hindrar mig inte
från att skratta när jag älskar
men män har ingen humor
tror sig översköjda av passion
när de dränks i ett skrattanfall av orgasmer

Till den man jag skulle kunna älska

Om inte varje morgon
var ett hot mot mina drömmar
skulle jag älska dig
Om inte varje dag
fordrade all min styrka
skulle jag älska dig
Om inte varje kväll
avspeglade nästa dags ångest
skulle jag älska dig
Nu är jag hellre ensam
och inväntar tidernas förändring

Men tiderna förändras inte
av sig själv
och ensam förändrar jag
ingenting
alltså:

Därför att varje morgon
förnekar mina drömmar
älskar jag dig
Därför att varje dag
tar min sista styrka
älskar jag dig
Därför att varje kväll
är en upprepning
älskar jag dig
Jag behöver dig
för att tiderna inte förändras

Nej, inte så
numera älskar jag inte
för att stå ut
alltså:

Tiderna förändras
genom att jag varje morgon
var dag och varje kväll
jämför dem med mina drömmar
och använder all min styrka
till att förneka upprepningen
Du är en del av mina drömmar
därför skulle jag kunna
älska dig
när tiderna förändrats
av dig och mig och andra
som vill förändring

Osäkerheten är en tillgång

Osäkerheten är en tillgång
koncepten är vackrare än de utskrivna
pappren
och repetitionerna viktigare än den
slutliga föreställningen
Utan denna insikt
skulle jag inte kunna leva.

Ännu
är det inte
natt
som en besvärjelse
rullar jag dagen
framför mig
låter mig inte
gå till vila
måste ännu utnyttja
tystnaden som lagt sig
efter alla timmar
av prat och handlingar
Måste ha tid
att tänka

klarvaken
tänker jag
på alla andra
kvinnor
som inte heller
har tid att tänka
förrän de somnat
Sen somnar jag

Svara mig
hur sent är det?

Hos oss dör redan träden
vattnet är sjukt
och djuren drar sig undan

mänsklig beröring

blir svårare
när vi reduceras
från resurs till reserv

i det allmänna tänkandet

är det männen som tänker
kvinnorna som är allmänheten
barnen som lär sig imitera

att göra miner med kroppen

är det enda som återstår
när våra sinnen förgiftats
och vanställer budskapen

Det är så sent
att dagen redan gryr

Till gemensam samvaro
inbjudes alla
förtryckta och betryckta
alla vilkas händer darrar
av brist på tillit
vilkas läppar förtvinar
i brist på ord
alla som inte kan se en blomma
utan att trampa ner den
eller en tanke
utan att förkväva den
Alla vi som röker för mycket
eller super hejdlöst
i väntan på att dagen skall gry
efter en alltför lång natt
Alla vi som behöver varandra
skall vi för en gångs skull
inventera våra tillgångar
och inte bara våra brister
flytta oss närmare varandra
ta några steg inåt
så att också viskningar hörs

Att skriva en dikt
tar inte lång tid
några minuter 15. 7. kl. 22—22.30
ibland en halv timme

Det som tar tid
är att lära sig orden 1940—1950

och hur de stavas
att skaffa papper och penna
en skrivmaskin 1956—1963

ett bord och en stol
att kolla grammatiken
objekt subjekt predikat och attribut
att *i dagligt arbete* 1963—1970

lära sig vad de står för
att bygga upp erfarenheter till satser 1970—
och bryta ner liv till mening

Det tar så lång tid
att många aldrig
får en minut ledig
att skriva dikter

Jag hukar mig över orden
rädd att de skall fly
eller dö ifrån mig
ängslas över att de inte trivs
har de för varmt eller för kallt
står de för tätt intill varandra
eller lider de av ensamhet
på natten tror jag
att frosten skall ta dem
på dagen att de skall
förbrinna i solen
Ännu är de som barn
jag kan skydda dem
med min kropp
men en dag
skall de gå ensamma ut i världen
Sjunger de då de rätta sångerna
talar de till människor som lyssnar
blandar de sig med andra röster
för att bli tillräckligt starka?

Förstå min oro:
mycket beror av den här skörden

Grannarna bygger hus omkring mig
högt uppe på taket sitter en svettig man
och hamrar plåt, han har bråttom
i morgon är det augusti
semestern tar slut
tills dess måste han ha tak över huvudet
Vi hamrar i kapp
också min semester tar slut
tills dess måste jag ha mark under fötterna
Vi har jobbat sida vid sida
när han firade taklagsöl
bytte jag färgband på skrivmaskinen
men jag avundas honom:
han har färdiga ritningar
och vet när huset är klart

Det är onaturligt varmt
snart kommer regnet och åskan
vi har väntat i tre dagar nu
vet att det behövs ett utbrott
för att pröva taket
och se om grunden håller

Livet är inte en dikt
dikten inte ett hus
ändå måste man få hamra på
genom att först rasera
skapar man förutsättningar att bygga
Jag har försökt göra båda
sitter nu på en ruin hög som en pyramid
och gläder mig åt utsikten,
vilken vacker värld
att dagligen gå in i
med händerna fyllda av kamp och lust

Nu kommer regnet
åskan går genom grannkommunen
det bekymrar oss inte
byggena är färdiga
i morgon tar vi bussen till stan.

Enklare
kan jag inte
uttrycka mig:

tiden lider

Innehåll:

Till våra läsare, vänner, systrar — en bruksanvisning för denna bok	7
1 SÅ HÄR TÄNKER DEN NYA KVINNORÖRELSEN ..	11
Kvinnornas långa marsch	12
Var ligger det nya i den nya kvinnorörelsen?	14
Hemarbetet in i samhällsekonomin	14
Familjen upprätthåller förtryck	15
Det personliga är det politiska	16
Kvinnoidentitet söks genom kvinnoforskning	17
Låt anklagelserna hagla — historien är på vår sida!	18
2 DET FINNS TVÅ VÄRLDAR	21
Den osynliga världen — den osynliga kulturen	22
Det existerar en kvinnokultur	23
Vem gör rymdfärderna, vem uppfinner destruktionsvapnen?	24
Kvinnorna talar om ömhet och värme, män om teknik och prestation	25
Har kvinnor tid för sig själva?	27
Tid är pengar — känslor tar tid!	28
En exkurs om militären	29
Kvinnor och barn hör ihop	29
3 BYGGSTENAR TILL EN TEORI FÖR KVINNOARBETE	35
I Finland finns ej kvinnosak!	35
Vi får ej glömma kvinnokampens traditioner	36
Teori för kvinnoarbetet efterlyses!	37

'Det är inte betalt, då är det inte arbete!'	38
Var började det hela?	39
Ekonomi betyder hushåll!	43
Hur uppkom det privata?	43
Genom penningekonomin försämras kvinnans ställning ytterligare	45
De två sfärerna	45
Lönen mystifierar arbetet	46
Kan hemarbetet elimineras?	48
Vad är hemarbetet värt i reda pengar?	50
Den heliga familjen	51
Familjen som isolerat ghetto	52
Tillbaka till gruppliv! Återupprätta gemenskapen!	54
Kvinnans arbete ute — en förlängning av hennes hemfunktioner	55
Några statistiska sanningar	56
4 EROTIK ÄR OCKSÅ POLITIK	59
Kvinnors sexuella medvetande — en oskiljaktlig del av kvinnokampen	60
Vad skall vi tala om?	64
"Aborter är kvinnogöra" — rapport om en abort	69
Nya modeller för framtidens värld	73
5 SÅHÄR ARBETAR DEN NYA KVINNORÖRELSEN	76
"och de kunde inte sluta berätta . . ."	77
Varför bara kvinnor?	78
Vad är systersolidaritet?	79
Demokratiska arbetsformer	80
Berättelsen om en grupp	81
Detta är systerskap, kvinno-solidaritet	89
Grupper i andra länder	91
EN EFTERSKRIFT TILL MANNEN	92

Fönster mot det förflutna 96

Jag gick ut på gården
sommaren 43 på kasernområdet
pappa stötte jag ifrån mig
min far
Solen på den rödmyllade stockväggen
Interiörer från 40-talet
Den första menstruationen

I Ordrike — anteckningar av en assistent i filologi 104

vänder blad efter blad
Visst har jag strövat i ordsbogen
Döda löv har blåst samman
försökte hålla mig väl med alla läger
jag låste dörrarna om mig
så stilla
det som står skrivet på murarna

de nederstas röster 112

jag hörde dem viska ordet
jag söker ett vi
varför gråter du tommo
Han satt upprätt
att åka buss över Drumsöbron
jag frågar dig hur du mår

Är kärleken ahistorisk? 119

du höll ut en mjuk gunga
din hud smakar salt
solen skiner mycket
jag dör långsamt ut i alla lemmar
jag vägrar att finna mig i att bli påtrampad
jag klarar av att spela männens spel
du säger att det inte är normalt

utvecklingens grepp hårdnar 128

utvecklingens grepp hårdnar om våra liv
en eftermiddag faller solen
was'ichu

Sånger för systrar 133

jag letar längst inne efter ett språk
 Det viskar runt omkring i vrårna
 gula löv på den vita snön
 vi är cirka fem kvinnor
 Mitt stora varma skratt
 Männen tar för sig

Det känns som att börja från början 140

Ibland blir jag inte klok på människor
 Männskorna kommer fram ur sina skrymslen
 det känns som att komma ur moderlivet

Birgitta Boucht: **TALA OM VAD DU VET** 145

när jag vaknade

**Att hålla inne
 med sin kunskap
 är liktydigt med att
 hålla uppe förtrycket** 147

5 steg närmare
 allt kan beskrivas
 när jag ligger i solen
 långsamt besegrar jag mina minnen
 en underbar mänska
 i kväll är jag trött på min kropp
 du har förändrats

**en ny möjlighet till liv
 ännu inte provad** 157

jag skall beskriva rummet
 mellan tisdag och fredag
 kylskåpet darrar och pustar
 sorgsna brev
 av kärlek berättar jag för er
 vad vill du egentligen säga?
 det kryper i huden

- den som vet riktningen
känner också vägen 167
- med en flöjtspelares nakna ansikte
otåligt skyndar vi på varandra
när jag kom tillbaka
nya färdigheter
Sanningsvittnen
Talövning
Dryckesvisa för kvinnor
Vägen fram systrar!
- privat område
för allmän begäran 179
- Kärlek vår som är på jorden
när jag plötsligt reste mig upp
marken öppnade sig, oväntat
i varje relation av kärlek
slutligen stod vi så nära varandra
att kärlek förminskas
Försonade
En kärleksdikt
Kärleksfullt
Till den man jag skulle kunna älska
- Osäkerheten är en tillgång 192
- ännu är det inte natt
svara mig
till gemensam samvaro
att skriva en dikt
jag hukar mig över orden
grannarna bygger hus
enklare

KOMMENTERAD FÖRTECKNING ÖVER BÖCKER I KVINNOFRÅGOR

Den här förteckningen kom till som ett grupparbete inom vår grupp. Vi behövde den själv och märkte snart att många andra också var intresserade. Sedan vi anslutit vår studiecirkel till Folkets Bildningsförbund, distribueras listan via detta studieförbund.

KVINNOHISTORIA

Lyttkens, Alice:

Kvinnan finner en följeslagare. Bonniers 1972.

Kvinnan börjar vakna. Bonniers 1973.

Kvinnan söker sin väg. Bonniers 1974.

I sin trilogi beskriver Alice Lyttkens ingående och sakkunnigt den svenska kvinnans historia från forntid till våra dagar. Hon presenterar ett material som aldrig förr samlats inom samma pärmar. En genomgång av hur manssamballet, kyrkan och kapitalet förtryckt den svenska kvinnan, "det s.k. ogräset".

Rowbotham, Sheila:

Kvinnor, motstånd, revolution. Norstedt 1974.

Den kvinnliga frigörelsens historia. Rowbotham följer kvinnan genom flera historiska epoker och i olika länder, beskriver enskilda kvinnoöden och det massiva uppvaknandet till kamp mot kvinnoförtrycket.

Sullerot, Evelyn:

Histoire et Sociologie du Travail Feminin. Edition Gonthier 1968.

Kvinnorbetets historia från antiken till nutid. En dokumentation av kvinnorbetets betydelse och mångfald, vilka arbeten som utförts av kvinnor och i hur stor utsträckning samhällena baserat sig på kvinnors arbete.

Westman Berg, Karin (red.):

Könsdiskriminering förr och nu. Litteratursociologiska och historiska studier. Prisma 1972.

Boken är uppdelad i två avdelningar, en som behandlar nutid och en historisk del. "Den dolda indoktrineringen" heter den förra. Den omfattar undersökningar av skönlitterära såväl som fack- och saktexter. Bl.a. undersöks de omedvetna attityderna hos litteraturrecensenter och diskrimineringen i akademisk kurslitteratur och skolböcker. Även ungdomsböcker och serier behandlas. Den andra delen "Historiska återblickar" är mångskiftande, där behandlas t.ex. Strindberg och Ernst Ahlgren. Som helhet ger boken en mångsidig och lättillgänglig orientering vilket gör den synnerligen användbar i olika sammanhang.

Westman Berg, Karin:

Könsroller i litteraturen från antiken till 1960-talet. Prisma 1968.

En samling artiklar om hur kvinnoförtrycket under olika årstider återspeglar sig i litteraturen. Från Euripides Medea — världslitteraturens första kvinnosaksdrama via Almqvists insatser, 1880-talets emancipationsdebatt, rösträttskamp och mödraauktoritet hos Elin Wagner etc. till 60-talsprosan. Boken vänder sig till alla litteratur- och samhällsintresserade.

KLASSISK KVINNOTEORI

Bebel, August:

Kvinnan och socialismen. Partisan 1972.

Boken utkom i sin första upplaga 1885 och är den första marxistiska analysen av kvinnans ställning under olika samhällsformer. Innehåller, trots att den

idag förefaller i viss mån ålderdomlig, ett digert faktamaterial, och är skriven med stor inlevelse och starkt patos.

Engels, Friedrich:

Familjens, privategendomens och statens ursprung. Arbetarkultur 1973.

Perheen, yksityisomaisuuden ja valtion alkuperä. Edistys 1970.

En omfattande analys av det patriarkaliska äktenskapet och familjen. Engels tes är att äktenskapet och familjen bygger på ägande av kvinnorna. Underkuvandet av kvinnorna ser han som den historiska och begreppsmässiga prototypen för alla orättfärdiga ekonomiska relationer. Kvinnans juridiska underläge är en av patriarkatets verkningar. Kvinnan bör ha fullständig social och ekonomisk jämlikhet och fulla möjligheter att förverkliga sig själv genom produktivt arbete.

Kollontay, Alexandra:

Kvinnans ställning i den ekonomiska samhällsutvecklingen. Gidlunds 1971.

Naisen asema. Tammii 1973.

En serie föreläsningar där Kollontay utgår från kvinnans ställning i produktionen och visar hur den påverkar hennes ställning i övrigt.

Kollontay, Alexandra:

Kvinnans kamp för ekonomisk frigörelse. Gidlunds 1973.

Kollontay påpekar kvinnofrågans beroende av den ekonomiska utvecklingen och klassstillhörighetens avgörande för karaktären hos olika kvinnoorganisationer. Hon varnar för den borgerligt feministiska rörelsen ty denna kan varken förklara kvinnans roll i historien eller tjäna som politisk grundval för en progressiv kvinnokamp.

DEN NYA KVINNO- RÖRELSEN

de Beauvoir, Simone:

Det andra könet. Almqvist & Wiksell 1973.

Utkom på franska 1949. Boken är en genomgång av kvinnans ställning i myterna och samtiden i historiskt och filosofiskt perspektiv. Dess analyser har haft stor betydelse för den nya kvinnorörelsen, och Det andra könet har på sätt och vis återupptäckts av denna rörelse.

Brøgger, Suzanne:

Fräls oss ifrån kärleken. Wahlströms & Widstrand 1974. Schildts 1975.

En från debattbok bl.a. om den destruktiva kärnfamiljen, om att det personliga är det politiska, om våldtäktens mekanismer. De analytiska avsnitten varvas med situationsbeskrivningar av författarinnans egen kvinnoroll, hennes revolt mot den kvinnliga stereotypin.

Firestone, Shulamith:

The Dialectic of Sex. Paladin 1973.

Firestone drar upp riktlinjer för en feministisk revolution — hon uppfattar kvinnoförtrycket som den ursprungligaste formen av förtryck med rötter i förhistorisk tid och gör sig i boken till tolk för en materialistisk historieuppfattning baserad på kön. Som radikalfeminist ser hon ursprunget till all utsugning i de biologiskt/kulturella relationerna mellan könen.

Hägg, Maud & Werkmäster, Barbro:

Frihet, jämlikhet, systemskap. Författarförlaget 1971.

En 'handbok för kvinnor' med en tillbakablick på kvinnans kamp för frigörelse och jämställdhet i manssamhället, och ett detaljerat handlingsprogram för hur kvinnorna själva skall resa sig ur sin tystnad och sitt förtryck. Boken ger konkreta råd, innehåller ett rikt argumentationsförråd och belyser fint sentensen 'systemskap ger makt'.

Hägg, Maud & Werkmäster, Barbro:

Kvinnor och sex. Författarförlaget 1973.
En av de få böcker där sexualiteten

diskuterar ur kvinnlig synvinkel. Boken tar på det direkta och lättillgängliga sätt som är typiskt för Hägg och Werkmäster bl.a. upp frågan om hur kvinnor upplever sexualiteten, hur de utnyttjats och passiverats som sexualobjekt, hur man kan komma fram till sexuell jämlikhet.

Kvinnens årsbok 1974. Pax 1973.

En artikelsamling bl.a. om kvinnorörelsens strategi, om sexualitet och medvetenhet, om Kvinnokultur — 'den osynliga kulturen'.

Millet, Kate:

Sexualpolitiken. Rabén & Sjögren 1971. Millets bok är en analys av ett manligt herravälde. Hon analyserar en rad myter som bidragit till att upprätthålla männens dominans. Som analysmaterial använder Millet i stor utsträckning litterära arbeten. Genomgång av D.H. Lawrences, Millers och Mailers arbeten upptar en tredjedel av boken. Detta är en briljant uppgörelse med könsreaktionära och sexualfientliga tendenser i deras verk. Hon riktar uppmärksamheten på hur de sexuella relationerna ser ut i de litterära skildringarna och hur makten är fördelad. Förhållandet mellan könen ser hon som maktpolitiskt, ett förhållande karakteriserat av dominans och underkastelse.

Mitchell, Juliet:

Den nya kvinnorörelsen. Pan/Norstedts 1972. Naisliike. Otava 1973.

Mitchell försöker klarlägga kvinnorörelsens uppkomst och dess samhälleliga grogrund på 60- och 70-talet. Speciellt avser hon skapa en teoretisk analys av kvinnans underlägsna ställning. Mitchell särskiljer två huvudtyper i kvinnorörelsen: radikalfeministerna som anser att mannen är huvudfienden och de politiska grupperna som anser att klasskampen kommer först. Hon vill finna en medelväg mellan dessa. För den förstnämnda, anser hon, finns det en fara för att rörelsen blir självändamål. De politiska grup-

perna som förlikar kvinnoförtrycket vid de kapitalistiska klassförhållandena anser hon också gör fel. Kvinnoförtryck har alltid funnits och finns även i de socialistiska länderna. Men det är inte en naturlig del av det socialistiska systemet som det är av det kapitalistiska. En speciellt uttömmande bild ger Mitchell av kvinnans ställning i England.

Møller, Hanne & Stauning, Inger m.fl.:

Udsigten fra det kvindelige univers. En analys av Eva. Røde hanc 1972.

Den danska damtidningen Eva belyst genom en marxistisk-feministisk analysmetod. Damtidningen är en del av medvetandehandlingen. Författarna försöker framlägga exakt vad det är för en medvetenhet damtidningarna pålägger oss, vilken materiell situation de är intresserade av att läsarna identifierar sig med och hur dessa intressen stämmer överens med det kapitalistiska samhället i övrigt.

KVINNOR I ANDRA LÄNDER

Kvinnor i alla länder. Gidlunds 1974.

Boken är skriven av 13 kvinnor med anknytning till Grupp 8 i Sverige. Det är en bok om kvinnans och kvinnokampens villkor i åtta europeiska länder inom och utom EEC, med fakta om arbetsmarknad, familjesituation, lagstiftning, barn tillsyn, abort, kvinnorörelsen förr och nu. Dessutom ingår ett kapitel om kvinnans ställning i de östeuropeiska länderna.

Boserup, Ester:

Kvinnor i u-land. Rabén & Sjögren 1971.

En sociologisk undersökning av kvinnans roll i den sociala och ekonomiska omvälvning som länderna i tredje världen genomgår. Industrialiseringen och urbaniseringen innebär ofta att kvinnan berövas sin produktiva funktion. Den traditionella arbetsfördelningen mellan könen bryts — kvinnan får svårt att finna arbete på den nya marknaden, hennes ekonomiska och sociala status försämras.

Braw, Monica:

Kvinna i Kina. LT-pocket 1973.
Neljå vuorta. Huutomerkkisarja Tammi 1973.

En bok om kvinnans ställning i Kina idag. Förr var det kinesiska folket undertryckt av tre berg: feodalismen, klanen och religionen. För kvinnorna tillkom ett fjärde berg: mannen. Monica Braw beskriver det kvinnoförtryck som rådde i det gamla Kina, och förklarar de förändringar som skett idag för kvinnorna, i familjelivet, i arbetet.

NÅGRA UTREDNINGAR OCH BÖCKER OM KVINNANS STÄLLNING I FINLAND

Betänkande avgivet av kommittén för utredning av kvinnans ställning. Kommittébetänkande 1970:A 8. Ny upplaga Helsingfors 1973.

Fyllig utredning av de finska kvinnornas ställning på arbetsmarknaden, inom utbildningen, i lagstiftningen, i familjen etc. Bygger på 1960 års folkräkningsdata och innehåller även jämförelser med situationen i andra länder.

Eskola, Katarina (red.):

Miesten maailman nurjat lait. Huuto-merkki. Tammi 1969.

Ger en bild av könsrollsdebatten på 60-talet i Finland, av Förening 9:s verksamhet, och jämförelser mellan kvinnans ställning i Sovjet och USA.

Haavio-Mannila, Elina:

Suomalainen nainen ja mies. Werner Söderström 1968.

En grundlig sociologisk genomgång av kvinnans och mannens ställning i det finländska samhället och deltagande i politisk och organisationsverksamhet. Baserar sig på den sociologiska könsrollsterminologin.

Huomenen tiellä. Suomen työläisnaisliikkeen 60-vuotiskirja. SNDL 1960.

Finlands Demokratiska Kvinnors Förbunds festskrift. Innehåller kortfattade avsnitt av Arbetarkvinnoförbundets historia, porträtt av arbetarkvinnoveteraner, skildringar av kvinnornas arbete under mellankrigstiden samt bildande av FDKF.

Kilpi, Sylvi-Kyllikki:

Suomen työläisnaisliikkeen historia. 1953. Innehåller värdefullt material om de tidiga skedena av de finska arbetarkvinnornas organisering, de första kvinnliga fackföreningarna, bildandet av arbetarkvinnoförbundet, rösträttskampen, "sedlighetsfrågan", kvinnornas insatser 1918 och under mellankrigstiden.

Kilpi, Sylvi-Kyllikki:

Sörnäisten tyttö. Päiväkirja. Tammi 1963. Sylvi-Kyllikki Kilpis (veteran i den finska arbetarrörelsen) dagbok från sin uppväxttid i en politiskt medveten arbetarfamilj i 10-talets Helsingfors.

Kilpi, Sylvi-Kyllikki:

Sörnäisten tytön vaellusvuodet. Tammi 1965.

Kilpi, Sylvi-Kyllikki:

Sörnäisten tyttö politiikan pyörteissä. Tammi 1966.

I Sylvi-Kyllikki Kilpis självbiografiska andra och tredje del skildrar hon sin studietid, sitt arbete vid socialdemokratiska pressen och i arbetarrörelsens bildningsarbete under 20- och 30-talet. Böckerna ger en intressant bild av en politiskt aktiv kvinnas liv och insatser.

Nainen, työelämä, yhteiskunta. Studiema-terial sammanställt av Kansan Sivistystöyön liitto. Den svenska upplagan, Kvinnan i arbetsliv och samhälle, har publicerats av Folkets Bildningsförbund.

Studiehäfte med rikhaltigt och avslöjande statistiskt material kring kvinnornas ställning på arbetsmarknaden,

lönefrågor, kvinnors deltagande i facklig verksamhet och andel i politiska partier i Finland.

Ruusala, Raili:

Vasemmiston naisjärjestöjen tavoitteet ja toimintamenetelmät. Tampereen Yliopiston politiikan tutkimuksen laitos, 1967 nr 4.

Utredning av vänsterns kvinnoorganisationers program och relation till de politiska partierna, innehåller kort historisk tillbakablick, men koncentrerar sig på efterkrigstiden.

Salmela-Järvinen, Martta:

Kun se parasta on ollut. Werner Söderström 1965.

Alas lyötiin vanha maailma. Werner Söderström 1966

Taipui vaan ei taittunut. Werner Söderström 1966.

Politiskt aktiv kvinno självybiografi. Innehåller värdefull dokumentation om de finska arbetarkvinnornas förhållanden vid sekelskiftet och tiden före och kring 1918. Författarinnan har konkret och livfullt skildrat svårigheten för kvinnor att kombinera familjeliv med politisk aktivitet. Glimtar från de tidiga kvinnliga fackföreningarnas verksamhet.

Sumu, Ritva-Liisa (toim.):

Abortti. Tammi 1970. Finländska kvinnor berättar om sina erfarenheter av oönskade graviditeter, abort och sterilisering.

RAPPORTBÖCKER OM KVINNOR

Bondo, Lilian m.fl. (red.):

Ka' kvinder laese? Köpenhamn 1974.

Christensen, Lilli m.fl. (red.):

Kvinder i hjemmet. Köpenhamn 1972.

Isaksson, Folke & Kihlberg, Glynne:

Man är inte gammal förrän man är död. Samtal I. Kulturfront/Gidlunds 1973.

Boken hör till en serie intervjuböcker som utges i samarbete mellan Folket i Bild/Kulturfront och Gidlunds förlag. I Samtal I samtalar Glynne Kihlberg, 47-årig metallarbeterska på SKF i Göteborg, med Folke Isaksson. Glynne kommer från Österbotten men har bott i Göteborg i 20 år. Hon berättar om sin barndom, om sina konflikter som fattig och äsidosatt, om sin kärlek, om Sverige och om sitt arbete.

Jespersen, Karen mfl. (red.):

Kvinder på fabrik. Köpenhamn 1971.

Mannheimer, Carin:

Rapport om kvinnor. Bonniers 1974.

Utkom i sin första upplaga 1969, med 28 bandinspelade intervjuer med kvinnor i olika åldrar och samhällssituationer i dagens Sverige. Ger en stark upplevelse av hur kvinnor upplever sina gemensamma problem som individuellt betingade.

Mikkola, Marja-Leena:

Raskas puuvilla. Otava 1971.

Intervjuer med kvinnliga arbetare vid Finnlayson-Forssas bomullsfabrik i Tammerfors.

Obrlander, Kajsa:

Kvinnor som slavar. 1970.

Obrlander Kajsa:

Arbeta, inte slita ut sig. Ordfront 1974.

Intervjuer med svenska arbetarkvinnor om deras situation på arbetsmarknaden och i hemmet.

Paulsen, Marit:

Du, människa? Stockholm 1972.

En skildring av en kvinnlig skiftesarbetares vardag, hur utmattande det är att vara maka, mor, arbetare, fackföreningsmedlem och mycket annat på

en gång. I boken visas genom konkreta exempel hur diskrimineringen av kvinnor tar sig uttryck på arbetsplatser och i hemmet.

Paulsen, Marit & Andersson, Sture:

Du skulle gråta om du visste . . . Raben & Sjögren 1973.

Samtal med svenska städerskor; utbildade, underbetalda kvinnor, intill förnedring utnyttjade och beroende av sina män och arbetsgivare.

TIDSKRIFTER

Hertha (utges av Fredrika Bremer-Förbundet), adress: Biblioteksgatan 12, Stockholm.

Kvinnobulletinen (utges av Grupp 8 i Sverige), adress: Odengatan 102 113 22 Stockholm.

Sirene, Tidssignal for kvinner og men (utges i Norge av den nya kvinnorörelsen), adress: Boks 6893, St Olavs plass, Oslo 1.

Vi människor (utges av Svenska Kvinnors Vänsterförbund), adress: Box 3120 10362 Stockholm.

ANDRA LÄSVARDA BÖCKER I KVINNOFRÅGOR

Ambjörnsson, Ronny: Samhällsmodern, Ellen Keys kvinnouppfattning. 1974.
Backberger, Barbro m.fl.: Kvinnokamp — klasskamp. Stockholm 1973.

Bergom-Larsson, Maria: Människan i det vertikala samhället. Pan/Norstedt 1974.

Ekelöf, Maja: Rapport från en skurhink. Rabén & Sjögren 1970.

Figes, Eva: My case for women to revolt. Patriarchal attitudes. Panther 1970.

Greer, Germaine: Den kvinnliga eunucken. Norstedt 1971. Haluan olla nainen. Gummerus 1972.

Hermudsson, Elisabeth: Disa Nilssons visor. Rabén & Sjögren 1974.

Höjer, Signe: Kvinnomakt — könsroller i tropikerna. LT 1970.

Kvinnan och revolutionen. Texter om 200 års kamp för kvinnlig frigörelse. BOC-serien 1972.

Liversage, Toni: Kvinden og historien. Gyldendal 1972.

Lenin, V. I.: Om kvinnans frigörelse. Gidlunds 1971.

Matthis & Vestbro: Kvinnokamp. För en revolutionär kvinnorörelse. Gidlund 1971.

Mead, Margaret: Kvinnligt, manligt, mänskligt. Bonniers 1968.

Menschik, Jutta: Gleichberechtigung oder Emanzipation. Fischer 1972.

Marx-Engels-Lenin: Nainen, perhe ja yhteiskunta. Kansankulttuuri 1973.

Nilsson, Ruth: Kvinnosyn i Sverige från drottning Kristina till Anna Maria Lenngren. Kvinnohistoriskt arkiv 10. Gleerups 1973.

Robin, Morgan: Sisterhood is powerful. Wintage books edition 1970.

Rowbotham, Sheila: Woman's Consciousness Man's World. Penguin 1973.

Seaman, Barbara: Free and female. Fawcett crest book 1972.

Sundbäck-Arnäs, Lena: Porträtt av en syster. Gidlunds 1973.

Stiernlöf, Sture: Kvinnor i Sovjet. Prisma 1970.

Terjesen-Ullern: Bo i glade grender. Oslo 1973.

Trotsky, Leon: Women and the Family. NY 1970.

Ordförklaringar:

Patriarkat = manssamfund, där män dominerar över kvinnor och barn i alla klasser, organisationer, sociala sammanhang etc. Ett patriarkat är ett samhälle som är organiserat så att kvinnor systematiskt undertrycks som kön.

Manschauvinist = en man, som medvetet eller instinktivt, intar en dominerande och självhävdande hållning gentemot kvinnor, enbart på grund av sin status som man.

Sexism = det ena könets nedvärderande och förtryckande (faktiskt och attitydmässigt) av det andra.

BOKLAGET för södra Finland

är ett kooperativt bokförlag, som vill

- ge ut progressiva böcker till billigt pris
- stöda litteraturformer och skribenter som lätt råkar i kläm när sedvanliga lönsamhetskalkyler får avgöra: barnböcker, debattböcker, översättningar, arbetarskildringar, debutanter, amatörskrivare
- satsa på nya distributionsformer, genom ombud, samarbete med organisationer och föreningar, aktiv försäljning till de målgrupper som närmast berörs av en bok
- fungera som rådgivare för och samtalspartner med skribenter som inte funnit någon att diskutera sina manuskript med
- få med de enskilda författarna i bokens hela produktionsprocess
- demokratisera bokutgivningen i Svenskfinland, genom att varje medlem i andelsförlaget kan påverka dess utgivning och verksamhet.

Kort sagt: vi vill finna nya skribenter och nya läsare, sammanföra dem till samtal om tankar, idéer och erfarenheter som annars inte får komma till tals.

Hösten 1975 ger BOKLAGET ut fem böcker. Vår lyrikserie omfattar:

"de är inte ensamma" av *Maj-Lis Ehnberg*. Dikter om äldrengars ensamhet och utsatthet, sjukhusbilder som vuxit fram under årens lopp. Hon har tidigare publicerat noveller (under sign. Lisen Berg), detta är hennes debut som lyriker.

"Detta varma rum — en tillfällighet" av *Birgit Holma*. Dikterna är en redogörelse för det villkorliga i en kvinnas liv, upplevelsen av maktlöshet och marginaltillvaro, den långa vägen till gemenskap. Birgit Holma är född i Österbotten, numera bosatt i Borgå.

"men den skrattade bara — mutta se nauroi vain" av *Mauritz Nytlund*. Diktsamlingen — där samtliga dikter ingår på svenska och finska — behandlar temat kärlek på olika sätt: som förälskelser, som äktenskaplig vardag, som kärleksdialoger. En avdelning innehåller dikter om ett spädbarn kallat Den. Dessutom ingår en avdelning med politiska satirer.

Birgitta Boucht och *Carita Nyström* ger ut "Denna värld är vår! En handbok i systemskap". Boken består av tre delar: en gemensam prosatext som presenterar och vidareutvecklar den nya internationella kvinnorörelsens idéer och kampformer med sikte på att ge underlag för en seriös debatt om dessa frågor också i Finland, samt två avdelningar dikter — "I kvinnominne" av Carita Nyström och "Tala om vad du vet" av Birgitta Boucht. Bokens motto: förena praktiken, teorin och poesin!

Inger Granholm har skrivit "En sjukhusdagbok" från sin tid som patient på Ekåsens sjukhus. Rapporten ger en inblick i hennes upplevelse av sjukhuset som förvaringsplats och förvåningsort; att skriva dagbok är en säkerhetsventil, det enda sättet att få ge utlopp för det förtryck, den förnedring och tristess som präglar mentalvårdspatienternas situation i vårt land.

BOKLAGETS tidigare böcker:

"Jag ville så gärna säga det" av Erkki Lappalainen, finskspråkig invandrade i Sverige. Hans dikter handlar om kommunikation; svårigheten och vikten att öppna de nödvändiga samtalen.

"Mårten och Maria" av Ingeborg Kullberg. Berättelsen om en torparfamiljs öden; en nybeskrivning av en väsentlig del av västnyländsk småfolkshistoria.

"Sagoblunt" av Christina Andersson. En bakvänd och rolig sagobok på finlandssvenska.

Böckerna finns i bokhandeln eller kan beställas direkt från Boklaget, c/o verksamhetsledare Margareta Thun, Solbacka, 02780 Esbo 78, tel. 90-810 201. Till denna adress kan man också skicka manuskript. Vardagar kl. 9—11 svarar verksamhetsledaren på alla frågor som rör Boklaget, bl.a. hur man blir medlem i andelslaget och vad det innebär. Ring eller skriv!